

T A R T A L O M

▶	3	JÓNÁS TAMÁS	
		Túl sűrű, Tavasz-ősz-párhuzam, Beismerés, Facér, Apokrif tanúvallomás	(versek)
▶	6	SZABÓ T. ANNA	
		Megölt feketeterigó – Juhász Ferencnek	(vers)
▶	9	VARGA IMRE	
		Álomversek (24–27)	(versek)
▶	11	GYŐREI ZSOLT – SCHLACHTOVSKY CSABA	
		Magyariné szeretője	(regényrészletek)
▶	18	ACSAI ROLAND	
		Z-generáció, Pihe	(versek)
▶	20	NAGY MAGDOLNA	
		Kékszakkáll, Mentés, A nyom	(versek)
▶	22	SÜTŐ CSABA ANDRÁS	
		felfüstöl, sláger helyett, kerozin, földmunka, rétes	(rövidprózák)
▶	24	SZILÁGYI ANDRÁS	
		Rejtőzködő, Testet szakít a szeg, Vajon milyen kép	(versek)
▶	26	KÖTTER TAMÁS	
		Az 51-es körzet	(elbeszélés)
▶	30	TATÁR SÁNDOR	
		...csak a madarak..., „Ergo bibamus! – Ácsi!...”	(versek)
▶	32	JUHÁSZ RÓBERT	
		Teregetés, Festmény a festményen, Iker, Iker	(versek)
▶	34	EGRESSY ZOLTÁN	
		A graviátor vadhajnala, Mélyben, Fent az égen	(versek)
▶	36	RHÉDEY GÁBOR	
		Pontok, Szanatórium, Welcome to Paradise	(novellák)
▶	41	GRECSÓ KRISZTIÁN	
		Józan ima	(vers)
			PAPÍRHAJÓ
▶	43	VARRÓ DÁNIEL	
		A kíváncsi óratörpe (részlet)	(vers)
▶	47	MOLNÁR KRISZTINA RITA	
		Marsmese	(kisregény-részlet)
▶	49	SCHÜTZ GABRIELLA	
		Tóba dobált kavicsok – Beszélgetés Neset Adrienn-nel	
▶	51	RÉVÉSZ EMESE	
		A boldogság színe (Maros Krisztina: Milyen színű a boldogság?)	(kritika)

		MŰHELY
▶ 53	ERDÉSZ ÁDÁM	
	Csabatörténet dióhéjban	(tanulmány)
▶ 59	UHRIN ERZSÉBET	
	A valamikori szlovák településből többnemzetiségű, multikulturális város?	(tanulmány)
▶ 65	KATONA CSABA	
	Háromszáz mozaikból összeillesztett nagy történet – Csabensis.	
	Békéscsaba 300	(kritika)
▶ 67	ANDO GYÖRGY	
	Objektív helytörténet szubjektív szemszögből – „aki tót pap létére is magyar író”	
	– Haan Lajos levelei és visszaemlékezései	(tanulmány)
		SZÍNHÁZ
▶ 71	BERETVÁS GÁBOR	
	Ünnep avagy kipipálás	
	– Beszámoló a Magyar Színházak XXX. Kisvárdai Fesztiváljáról	(tanulmány)
		FIGYELŐ
▶ 79	MÉNESI GÁBOR	
	A megőrzés makacs igyekezete – Oravecz Imre: Ókontri	(kritika)
▶ 83	KISS PETRONELLA	
	A pénz hatalma – Száraz Miklós György: Osztzkodók	(kritika)
▶ 85	MÓRÉ TÜNDE	
	Történetek háború után – Horváth László Imre: Helyőrség Maszadában	(kritika)
▶ 88	OLÁH ANDRÁS	
	Uram, a kezdet kerestem – Fecske Csaba Kiűzetés című verseskötetéről	(kritika)
▶ 91	VÁNYAI FEHÉR JÓZSEF	
	Képzelt futás belső tájban – Nagy Zoltán: Füzet	(kritika)

Lapunk a következő internetcímen érhető el:
www.barkaonline.hu

JÓNÁS TAMÁS ◀

Túl sok
 Maradék se maradt,
 bűbied, mint lúg
 tündél, kőből áll a ház,
 ringes Hald, kalapnap,
 rít a szíve belső,
 kitapost út magadnak,
 házhoz kötött szerető,
 lepet rögtön a farságnak,
 (az igaz férfi fele ut),
 nemárgot csapnak,
 jékel és igéző,
 kik veret inak, maglunak,
 megkésült színcikk
 új kőnap kor ma holnap
 emlékezel, de: mire, miért?

Jónás Tamás

Túl sűrű

Maradék se maradhat,
belőled, mint a levegő
tüdőből, testből száll a hő,
süveges Hold, kalapnap,
szív a szívbe belenő,
kitaposott út magadnak,
házhoz hívott szerelő,
hangot szögez a szavaknak
(az igazi férfi fele nő),
némaságot csapolnak,
igetér és igeidő,
kik verset írnak, magolnak,
megtestesült színeiből
új tegnap lesz maholnap
emlékszel, de: mire, miről?

Tavaszi—Ősz—párhuzam

Együtt szaladnak, távolságuk bántó.
Különböző a hosszuk, persze, mindig.
Kevésbé szerencsések, mint az átló.
Kellő távolságból egynek tekintik.

A perspektíva megtanítja őket
hangos hálára, némított halálra.
Tavaszi közepi undorító ősz lett:
esős csendet vágnak egymás szavába.

Beismerés

Ölélése fájdalmasabb lett, mint
a megfeszített merőlegese.
Pedig akkor nem maradt már semmink,
és nem csináltunk semmit. Tévőlegesen.

Facér

Szakadtál, atomról az új elektron,
bármit tehetsz, és ez mindig földúlt,
királynak ilyen a túl meleg trón,
vándornak az elgazosult földút,

a szabadság, rossz értelemben
szakadt rád, mint apád kabátja,
nem áll jól rajtad a gyorsétteremben,
Apátról kerültél lapátra,

szétszaggat a sok vélemény,
mért vagy nagy, pókféle lény,
a legyet és a hálót is unod már,

sík udvarán a kis urad vár.
Az okok gyűlnek, a célok fogynak.
Kacér facér, hogy vagy?

Apokrif tanúvallomás

És megmaradt a férfinemiszerve,
mint minden más is, feleslegesen.
Némák tekintetének tűzkeresztje,
mint tüskés bokor, szúrt, a semmilyen.

Ki nőnek látta, megmenthette volna.
Ki hősnek látta, cserbenhagyta csak.
Azért, hogy ne legyen senki halottja,
a meg nem ismert istené maradt.

Kövekbe járatot vájt volna vére.
A sós vízből, az ecetből már nem kért.
Mert rákiáltott végül is az égre:
a megfordítva megtelt tó szemerkélt.

Megölt fekete rigó

Juhász Ferencnek

A kert a havas koratavaszi kert
a hóba fagyott magokat kutató
madarak
az ég a komor koratavaszi reggel
az égbe fagyott dalokat felejtő
madarak
a csend a hideg koratavaszi csend
a csendbe fagyott szárnyakat kitaró
madarak

a hallgatás a kert felett a tűrő
a túlélő a várakozó a fázó
a lázas tarka nyüzsgő éhes
madarak

vörösbegy villanása cinkék vibráló röpte az etetőn
verebek tülekedése pintyek izgágasága az etetőn
puha gerlepár mohó
eszegetése csuszkák zöldikék
tengelicék és meggyvágók az etetőn

lenn lakkfekete turkáló rigó
havas avart forgat fel sárga csőr
diót maradék zsiradékot talál

az új fészekre gondol és keres
az új tojásra gondol és kutat
új fiókára vár eszik siet

de siet más is
más is vár és éhes
egy villanás

és a karvaly

lecsap

a síró rigót
leszorítja a hóra

húsba váj
a ragadozó csőr görbe karom

és csettegni és sikoltozni kezd
és vijjogni gyászolni kérni kezd
torkaszakadtan kiabálni kezd
és könnyörög
az égre sír a kert

az egész madársereg nézi körben
riadt haraggal tehetetlenül

a karvaly foltos mellét kifeszítve
irdatlan karmával szorítja tartja
tépdetni kezdi
az élő rigót
és kormos tollat köp szürke pihét
a rigó ráng még
reflex
rettegés
levegőt nem kap kegyelmet se kap
szárnyát nem tárja többé semmi fényre
röptét dalát benyeli a sötét

a rigó feje felemelkedik
a rigó csőre néma kínban tátog
a rigó szíve dübörögve ver még
a leszorított testben fekete karmok
a szemében fekete vér
fekete ég

tágra nyílt sárga csőr soha már hang se dal se
nincs trilla többet
csak egy nyikkanás
a vergődő test élő etető
a vergődő test élet forró fészke
éhes testet tápláló eleven hús

a karvaly a kerek fészekre gondol
a karvaly pelyhes fiókára gondol
tépi-falja a rángó véres rigót

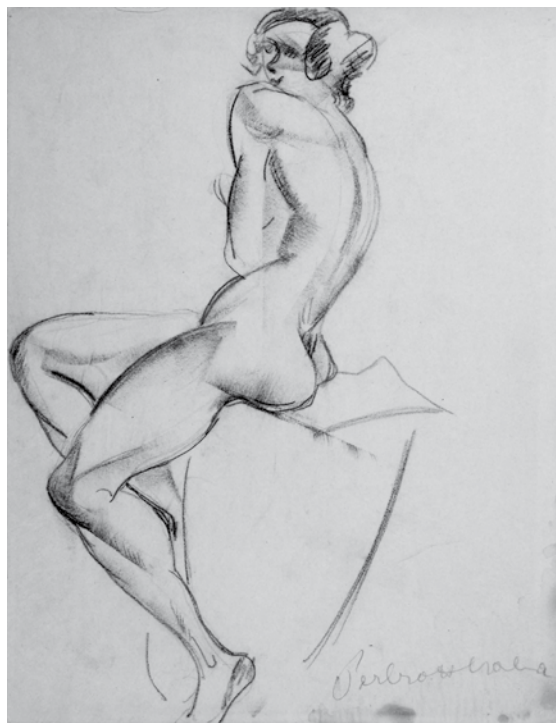
kitépi
belőle
az életet

elnémulnak az összes madarak
a forró vére ég pihéje hull
beszél a fagyott ég
így szól hó

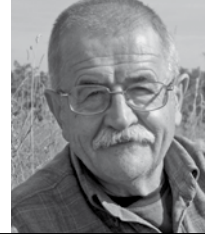
hallgass mert minden kész
minden
előre eldőlt

ne szólj
mert minden

minden
jól van
így

Egy csabai a magyar Vadak között. A XX. századi magyar piktúra egyik forradalmárának tekinthetjük Perlrott Csaba Vilmost (Békéscsaba, 1880. február 2 – Budapest, 1955. január 23.), kinek pályája a nagybányai művésztelepen indult. Itt dolgozva – igen korán – a harmónia megragadása helyett a színkontrasztokban rejlő lehetőségeket vizsgáló neóok sorába lépett. Elhagyva Magyarországot a francia fővárosban telepedett le. Egyik első tanítványa volt Henri Matisse legendás magániskolájának, és a fauvizmus törekvéseivel azonosulva a később magyar Vadaknak nevezett alkotók körének képviselője lett. Első jelentős sikerét is Párizsban aratta. A realista törekvésektől indulva az általa ismert alkotói metódusok összevetésével majd szintetizálásával alakította ki egyéni, ám pályája során változó stílusát. Festészeti működését teljes pályája során virtuóz rajztudásról árulkodó egyedi és sokszorosított grafikai munkák kísérték.

VARGA IMRE ◀

Álomversek

24.
Néma ország árnyalakja –
üvegcserep a fejalja.
Csontja ropog, dől az agya,
sötét éj a virradata.

*

A szó nem hoz vigasztalást,
keresel s keresőt találsz.
Minden ami lehetsz, *valál*.
Rímhelyzetben erős H
fal áll.

*

Nincs *más* segítség:
csak a másik segíthet,
de sosem neked.

*

Szél emelgeti
egy bábu kék szoknyáját.
Megdermedt vágyak.

25.
Dobogás, lüktetés.
Folyton közelednek.
Bárhová menekülsz,
benteből meglepnek.

Mészből vészbe iszkolsz,
s maradsz a fonákja;
minden rémképednek
nézője és vászna.

*

Ady utcája.
Virágzó hárs alatti
perc: egy évszázad.

*

Fényébe rántja
a tízezer formát
csendjük egyetlenné.

26.
Lángolni látja a széket.
Szétdobált csontjain ébred.
Ő az, akit épp metélnek.
Magát rémisztő kísértet.

*

A szavak, a formák,
a tények sem azok.
Hóhérod kíséretet,
nézed alkonyodat.

*

Lapos *tenger*űő.
Fehérkés rovásai
mit jelenthetnek?

*

Magad és közted
tűnőben a sok szó s kép
ami megkettőz.

27.
Rámcsap vadul a kertben,
megforgat bent a házban,
de hát kit érdekel most,
hol morajlás és nyár van.

Megállít két mozdulat
közt. A szoba rám szorul.
Sötéten peng a huzat.
Ni: belőlem alkonyul!

*

okijo okijo
vaga tomo niszén
nuru kocsó

*

Ébredj, hé, ébredj!
Egyedül borozgatok,
légy társam, lepke!

GYŐREI ZSOLT – SCHLACHTOVSKY CSABA ◀

Magyariné szeretője

részletek

A főbíró azon nyomban Lőcsey uram látására sietett, midőn az a gondjaira bízott brigáddal visszatért Tokajból. Így végignézhette, amint a táblabíró négy löketben a mosdótálba okádtá, ami epe csak találtatott belsejében. Nem az úti viszontagságok kavarták fel ennyire, hanem a kudarcvallás.

– Miképp orronthatta meg Hatvani, hogy kajtatjuk? – kérdezte Domokos.

– Hööööh! – csobbant rá a tál feleletül.

– Valaki tán elárulta a had jövetelét? – kérdezte megint Domokos.

– Úgy lehet. Hanem ha megtudom, kicsoda, szíjat hasítok a hátából. Bizonyosan használ ez az epebántalmakra? – kérdezte Lőcsey, zöldre vált sárga arccal a hajdút, ki egy kotla savanyú káposztával lépett be.

– A felcser úr melegen javallja. A napán is ez segített, mikoron szorulása volt.

– Kifelé! – rikácsolta Lőcsey.

– Nánási hadnagy úr izenetét általadhatom-é elébb? – bátorkodott a legény, bizonyos Cséplő tizedes.

– Hööööh! – mondta rá a tál.

– Csak adjad által, fiam – biztatta Domokos. – Ne a káposztát! az izenetet, te toklyó!

– Hát hogy méltóztassanak lejönni a kapu elé.

– Jöjjön fel őkelme, te gazember! – hörgött Lőcsey.

– Ő még csak-csak, hanem odale van a Hatvani professor úr, avégett.

Lőcsey úgy pattant fel, mint aki parázsba ült. Domokos még azzal sem törődött, hogy a felboruló mosdótál minden leve a csizmájára ömlött.

– Merre? – bömbölte.

– Látták bejönni a Péterfia kapun. Sárkányháton.

– A kirelejzumát! Ezt már megnézem magamnak! – és így döntvén, Domokos uram öles léptekkel, Lőcseyvel, Cséplő tizedessel és némi gyomorfacsaró szaggal a nyomában meg sem állt a tanács-terem széles ablakáig.

Letekintvén a Piac utcára, ujjongató sokaságot látott, az emberek friss zöld ágakat lengetve üdvözltek a Péterfia utcából érkező Hatvanit.

– Ez sárkány néked? – csördítette nyakon a vérmes főbíró a tizedest. – Ezt a szamarat nézted sárkánynak?

– Ez sárkány bizony, csak Hatvani uram számárrá változtatta által, hogy tüzes lehelével ne pörzsoljon fel mindent. Ő maga mondotta. Azért is hejehujáznak a népek néki.

Hatvani közben felléptetett a templom előtt a nagyhídra, amint a gerendákból ácsolt, utcahosszú pallót nevezik errefelé, s komótosan közeledett a tanácsházához.

– Fegyverbe! – lelt végre szavára Lőcsey is, Cséplő tizedes pedig örült, hogy ily sürgetős dolga akad másutt, nyaka közé kapta lábát, és már ott sem volt. Hamarost fel is zendült a kürt, és az ármádia, mely alig oszolt széjjel, sebtén újra egybegyűlt az udvaron. Domokos leüvöltött az emeletről:

– Vonuljatok ki, a tanácsháza elé, és fogjátok el a gazembert! – azután viasszaladt, hogy saját szemeivel is lássa triumfusát.

Hatvani higgadtan nézte, amint az előrontó hajdúk félretaszingálják a népet, és flintáikat reá szegezve körbeveszik. Ekkor számára olyat bődült, hogy az sárkányordításnak is bízvást beillett volna.

(Hatvani uram seggbe bökte a pipaszurkálójával.) Lett erre akkora csend, hogy tán a Hortobágyig is elhallatszott.

– Sub pondere crescit palma! – törte meg Hatvani hangja a csendet. – S bizonynal igazsága vagyon a régi mondásnak, hiszen én is a reám méltatlanul mért nyomorúságban erősödtem meg olyannyira, hogy immáron szemükbe nevezhetek kínzóimnak.

Ezt mondván iszákjából egy apró könyvecskét rántott elő, és mutatta fel az egy emberként meghőkölő sokaságnak.

– Ez itt a Mágyika – mondotta, és harsogva felkacagott, ezzel leplezven feltörő kuncogását –, avagy a Sátán saját kezével írott breviárioma.

Rémült zúgás söpört végig a hallgatóságon. Domokos oldalt nézett, ennek hallatára nem lett-e ismét rosszul Lőcsey, de az epebajos táblabíró ezúttal csupán keresztek hányt.

– Mire vártok, gyáva mihasznák? Fogjátok meg! – rivallt Domokos a fogdmegekre, de mielőtt azok megmocnathattak volna, a számár ismét felordított (áldott legyen az a derék ember, ki a pipaszurkálót feltalálta).

– Noli me tangere – kiáltott Hatvani. – Tudjátok meg: aki reám kezet emel, vagy fegyvert fog, az a halál fia!

A csöcselék, mintha csak kottából olvasná, megint zúgott egy rövidet. A hajdúk dörmölték a basszust.

– Hidjemne! – toppantott nagy garral Bugyi András, felhágván a nagyhíd deszkáira. – Kegyelmed csupán ámítja itt a jónépet! – Ezt mondván Domokos uramra bökte tekintetét. – Ha elfogom, visszakapom-e főporkolábi rangomat s hozzá ama harminc forintokat?

– Akár harminckettőt, csak hegyibe! – kurjantotta a főbíró.

Bugyi András előkapta mordályát, s célba vette Hatvani uram mellét.

– Itt a vége! Adja meg magát, máskülönben keresztüllövöm, hallja!

– Ej, Bugyi, kend még fiatal a halálra – viszonozta Hatvani.

– Lőj már, mire vársz? – rikácsolt Lőcsey uram, mélyen felajzva s felette kíváncsian az ördögös látományra.

És a mordály eldőrdült.

Azt rögvést lehetett látni, hogy Hatvani uramnak haja szála sem görbült: diadalmasan, sértetlenül meredt felsült gyilkosára. Egy szusszanattal később Bugyi a szívéhez kapott. Midőn feltépte dolmányát, ingén szilajpiros, mindegyre terjedő vérfolt tűnt elő. A népnek ezúttal még felzúgni sem volt ideje, és a porkoláb máris villámverte szilfaként zuhant végig a pallón.

– András! – sikított fel ekkor özvegy Milákné, gondolván, hátha javára írják, hogy ennyire odavan, meg azért kicsit szerette is ezt az ő emberét.

– Mire vártok? – dühöngött Domokos az ablakból. – Lőjetek, az apátok valagát!

– Majd szépen! – dörmögött egy hajdú, lábához téven flintáját. A többiek megszeppenve követték a példát.

Hatvani letérdelt a test mellé, mellére tette jobbát, és bólintott.

– Exitált – mondta komoran. – Éppen oda kapta a golyót, ahová nekem szánta.

– Hiszen lélegzik! – kottyantott közbe Somogyiné.

– Gázok távoznak a holttetemből – szólt Hatvani, majd felemelt egy piciny, véres ólomdarabot. – Ímhol a golyóbis.

Felegyenesedett.

– Szánom ezt a balgát, jó ember volt, csak hitetlen.

Szétnézett a néma sokaság felett.

– Kívánjátok-é, hogy ördögtől kapott hatalmam által feltámasszam őt?

– Kívánjuk – sóhajtott a nép.

Domokos uram erre odasúgta Lőcseynek: – Előbb talán megcsiklandozhatnók a talpát lúdtollal.

– Ne kísértse az Istent, főbíró uram! – mordult rá az elkáprázott táblabíró, amire Domokos uram jónak látta semmit sem felelnie.

Hatvani, a boszorkánymester, kinyitotta könyvét, és harsányan ráolvasta a néhai Bugyi porhüvelyére:

– Hominis mortalis stultis, in nomine Dei nostri Satanas Excelsi, tibi dico, surge!

Nem történt semmi.

– Hominis mortalis stultis, in nomine Dei nostri Satanas Excelsi, tibi dico, surge! – ismételte Hatvani uram hangosabban.

Bugyi holtabban feküdt, mint valaha.

– Hominis mortalis stultis, in nomine Dei nostri Satanas Excelsi, tibi dico, surge! – mennydörögte Hatvani uram harmadízben, s a nyomaték kedvéért csizmájával oldalba is bökte a balga halandottat.

Aki erre felült.

– Hol vagyok? – rebegette mélán. – Az imént még félúton voltam a Mennysorság felé.

Ennek hallatára többen a földre borultak, és mellüket verték.

– András – sikított fel újra özvegy Milákné, most még illendőbbnek érezvén. – A legszebbik inged! – fűzte hozzá őszinte fájdalommal, majd a körülötte állókhoz fordult. – Hajnalban békopogott hozzám egy viseletesebb ingért, de nem volt tiszta.

– Már akkor tudta? – rebegette Keresztesiné, a gyertyaöntő asszony. – Csoda ez, valóságos csoda!

– Az lesz a csoda, ha ki tudom venni ezt a ronda, nagy foltot belőle – dünnyögte Pötyike.

– Áztassa hideg vízbe – javallotta Keresztesiné. – Mentül hamarébb, antul jobb.

– A végtelen hatalmú Sátán segedelmével és dicsőségére feltámasztottam kendet halottaiból – tudósította Hatvani Bugyit, aki igencsak kábának látszott (nem ok nélkül, ugyanis földre dőltében csúnyán bévágta a fejét).

– Hála érte a Sátánnak és magasságodnak! – kecmergett térdre Bugyi. – Mostantól jobbágya vagyok!

– Amint mindenki e városban, kinek kedves önnön élete és szerettei! Tudjátok meg: aki nem engedelmeskedik minden parancsolataimnak, vagy főképpen ellenem szegzi önmagát, az minden pereputtyával együtt a halál fia. Aki pedig bántásomra tör, az az egész Debrecennek kénköves pusztulását idézi elő.

Pisszenni sem mert senki, csupán elfojtott hangú zokogások hangzottak mindenünnen.

Domokos uram bezzeg nem pusztá báméskodással vesztegette a drága időt. A tanácsterem több díszes, nehéz tölgyfa székét zúzta pozdorjává őrjöngő haragjában. Lőcsey ezalatt hangosan imádkozott.

– Tegye már be a lepcsés pofáját, esedezem illő tisztelettel – röffent reá a főbíró.

– Inkább kegyelmed is imádkoznék, főbíró uram, semhogy istentelenkedik! Most kell erősnek lennünk hitünkben, hogy színről színre láttuk a Sátán munkáját.

– Kerge marha! – vágott hozzá Domokos egy szépen esztergált szék gombot, és már-már kiviharzott a teremről, midőn néki pedig saját neve ütötte meg a fülét.

– Domokos Lajos! – tekintett fel Hatvani a városháza tanácstermének ablakára. – Tudom, hogy még mindig ott van kegyelmed. Ímé, megparancsolom, hogy hűséges cselédemet, a Sátán szolgálóját és kedvelt ágyasát, Magyarinét, ebben a minutában bocsássa el a város tömlöcéből!

– Előbb vettetem a kutyák elébe! – hajolt ki Domokos az ablakon, és az egyik valaha volt szék hátát feje fölé emelte.

Ekkor következett el az, amit a csalafinta professor sem láthatott előre. Hogy tudniillik a székhát megakad az ablak ráájában, kettébe reccsen, és Domokos uram koponyájára zuhan.

– Ejha! – mondta Hatvani meglepetve, de a sokaság ezt már nem hallotta. Egymást tépve-taposva rontottak a városháza kapujának, élen a hajdúkkal. Hatvani diadalmasan nézett utánuk.

– Mit cselekszik, boldogtalan?

Hatvani uram felrezzent, és Máriát látta maga előtt.

– Nem féli a Poklot?

– A Pokoltól magának van félnivalója, Mária. Igen keserves büntetés vár ott az árulókra – mondotta Hatvani, és megvetően elfordult. Ennek köszönhetette, hogy megpillantotta Fruzinkát, aki a visszamaradt kevesek közt állt mozdulatlanul, s csillogó szemmel őt figyelte. Fehér galamb varjak seregében, olyannak láthatta e boldog halandó e hölgyet, kiért bizonynal csakugyan nem volna magas ár a Sátánnak adnia lelkét. Szerette e tündökletes leányt, immár kétség sem férhet hozzá. És még nem is röstellte, hogy szuvas aggcsont létére egy ilyen sugárló, ifjú szépségre vetette szemét. Piha!

Így nézték volna egymást az idők végeiglen, de legalább a sötétség leszálltáig bizonyosan, ha a karszéke után áhítózó Dohovich uram nem rángatja meg Fruzinka köpönyegét.

– No, gyere már, mit bámulsz? Nem lesz itt ma már semmi. Ezért az egy feltámasztásért kellett idáig cammognunk, a rosseb belé. Nézd, Rózsika már hét határon túl jár a lányaimmal. Jól itt hagytak, mondhatom.

Fruzinka, búcsút intvén pilláival, sarkon fordult. Hatvani, ha tán feledvén mindent, utána is lódult volna, nem maradt ideje reá. A kapuban feltorlódott népek zsvájába egyszerre ismerős sipítozás vegyült.

– Tegyenek le! Ne fogdosson, mert szamojéddá változtatom. Vagy szalamandrává, meglátja, melyiké. Hallja? – és így tovább.

És Hatvani végre meg is látta Magyarinét. Minthogy lábbal előre adogatták a fejük fölött, nem a legbájolóbb oldaláról legelőbb. Végre azonban odaajtották a színe elé, ő pedig felsegítette.

– Nagyságos professor úr! Mentsen meg!

– Már megmenekedett, Magyariné. Jöjjön, hazatérünk.

*

Hatvani és Butykay átsétáltak a gróf hálókamorájába. Óvatosan húzták félre a baldachint, hátha alszik a beteg – de ébren volt. Pulzusaira ruhák köttettek, amelyek Hatvani rendelése szerint ecettel, sóval, péppé tört egércsecscsel (a. m. *sedum minus*), nyúlkáposztával (a. m. *sonchus*), veres- és fokhagymával kenettek meg. Malozsay felette kimerültnak látszott, de hidegrázása elmúlt.

– Beh jó, hogy maguktól is átjöttek. Már azon voltam, hogy Menyhértet szalasszam kegyelmetekért – pihegte. – De ez a Menyhért... ah, róla inkább hallgassunk.

– Ne beszéljen semmiről Excellenciád – csitította Hatvani. – Pihenjen inkább!

– Majd pihenek a kriptában, tán nem is sokára. Hanem a titkomat nem akarom magammal vinni oda.

– Mindjárt itt a plébános – biztatta Hatvani.

– Akkor szaporán a szóval! – élénkült fel a beteg. – Az a vakbuzgó, erőszakos Hildegárd leányom nem nyugszik, míg annak az ebhendi, ájtatoskodó papnak a szőröcsimbókos fülébe nem súgom minden vétkeket, ő pedig által nem imádkozik engem a mennyországba, hová annyira sem kívánczom, mint a derék ceyloni emberevők kondérjába. Ez a fehérnép, higgyék meg kegyelmeitek, addig nem nyugszik, míg Krisztus az ő összes jegyese közül véle egymagával el nem hálja a nászt. Olyan megecetesedett, pállott aggszűz lett belőle, hogy siralom rá is nézni. Az ám, Butykay uram, nem volna inclinatioja feleségül venni? Gondolja meg: Krisztus válláról venné le a keresztet. Megváltaná a Megváltót! – majd, látván Butykay arcát, csüggedten megrázta fejét. – Nem? Ha adnék véle tízezer forintot?

– Köszönöm, de már van, kit menyasszonyomnak áhítok – felelte Butykay.

– Úgy-é? – vont a fel Hatvani erre igen alkalmas szemöldökét. – És tán már beleegyezését is megszerezte?

– Hagyjuk ezt most, fogtán az időnk. A plébánost köszvény fékezi ugyan, de a lányom ösztökéli, ettől az ösztökétől pedig lába közé kapja ősz tökét – nevette meg a grófot önnön elméssége. – Hadd mondok el sietve e pénz történetét. Megkönnyebbedek tőle, ha nem kell sírba vinnem, s őszinteségemért cserében hátha jóra fordítják, ha fellelik.

– Hallgatjuk Excellenciádat – bólintott Hatvani.

– Kalózok fogságába estem, immár sokadjára, de ekkoron Szumátra közelében – kezdte a gróf. – Oly kalózok voltak ezek, hogy jobban illik reájuk a kalmár vagy kufár nevezet, hanem az ő portékájuk az emberélet volt. Érettem is váltságpénzt követeltek, mégpedig oly tetemes summát, aminőt nem állt módomban előteremteni. Persze bolond lettem volna ezt az orrukra kötni, azonmód ágyú elé kötöztek volna, úgy húztak volna át a hajó alatt. Megírtam hát gyermekeimnek sanyarú sorsomat, és a Jóisten kegyelmébe ajánlottam magamat. És kevés idő múltán úgy tűnt, imáim meghallgatásra találnak. Egy trinitárius barát érkezett a kalózokhoz. Ezeket, minthogy szerte a világon foglyokat szabadítottak, vagy pénzen, vagy, ha másképpen nem ment, önmagukat ajánlva fel túszként, míg a rab meghozza váltságát, a kalózok is jól ismerték, és sosem bántották. Ennél a barátnál egy picula sem volt, éppen hazafelé ügyekezett. Megkértem hát, hogy maradna ott, míg én hazajövök. Hát úgy hiszik kegyelmeitek, hajlott a szóra? Pedig esdekeltem néki, térdre hullottam előtte, felemlegettem Istent, a fiát, a saját fiamat, mert nékem kettő is van, igaz, az egyik fattyú, ámbátor úgy tudom, Isten sem vette nőül Szűz

Máriát, de semmi sem hatott, a megátalkodott barát benne hagyott a csávéban. Ekkor hasonultam meg az Atyaúristennel, a klérussal, a szemforgató trinitáriusoknak pedig vesztükre esküdtem.

Hatvani megértőn hümmögött, Butykay pedig aggódva lesett a kandalló tetején álló, díszes órára. Félt, hogy nem érnek el a pénzesládáig, nem tudván, hogy a sors egy kátyút sodort a plébános elébe, s az most kifordult bokával hever az út mentén, míg Hildegárd lapulevelet keres a csalitban.

– Ez a harag adott erőt megszöknöm. Átúsztam Szumátra szigetére, ahol egy orángután hölgyt vett pártfogásába, mentett meg az éhhaláltól, sőt friss vizet is hozott nékem a szájában, úgy táplált, mint cinegemadár a fiókáját. Ah, mennyivel nemesebben érző szív dobog egy orángután, mint egy trinitárius kebelében! Nem is szólnán arról, hogy én még olyan trinitáriust nem láttam, aki kikurkászná s megenné az ember hajából és szakállából a tetveket.

– És ő... ő adta a prémet is? – próbálta Butykay, rossz szokásához híven, sürgetni a grófot.

– Hosszú és keserves történet ez – mészáros el Malozsay párás tekintettel. – De elmondom, ha erre kíváncsi. Egy esztendőn át éltünk zavartalan boldogság közt a sziget erdeiben. Én megtanultam liánon hintázni, ő pedig pipát faragni és pálmarestből szőnyeget csomózni. De jaj! A Schumpfluftfieber újra ellett, ő pedig megfertőztetett.

– E nyavalya nem csupán testnedvekkel terjed? – kérdezte Hatvani ártatlanul.

– Magam is úgy tudom. Az ő fajtája nem volt felvértezve a kór ellen, s így akaratomon kívül halált hoztam reá. Ah! Ugyan temettem el, mint leghívebb társamat. Előbb megnyúztam, hogy itthon eldicselkedhessem az irhájával.

Butykay tompa tekintete előtt lassúdan hömpölyögtek végig Malozsay tengeri kalandozásai, míg azután egy szép napon...

– Hajónk horgonyt vetett Trieszt városánál – folytatta a gróf. – Itt jutott fülembe a szomorú hír, hogy Mária Terézia királynőnk még az 1780-dik esztendő nyílonos havában meghalálozott, s fia lépett örökébe. Először igencsak elbúsultam, hanem egyszerre elmémbe ötlött, miként állhatnék bosszút a trinitáriusokon. Plánomom első feltétele az volt, hogy a fiatal király színe elé jussak. Erre a célra botanikai gyűjteményem legimpozánsabb példányát választottam ki, melyet Bécsbe érkezvén mindjárt elküldtettem Schönbrunnba „das Größte für den Größten” köszöntéssel felpántlikázva. Mint reményltem, sikerült felébresztenem az uralkodó kíváncsiságát ajándékkal, melynek színe, formája és átható bűze egyaránt a felségsértés gyanúját vetette reám, s ő elámulva merészségemen, rögvest lefogott, és maga elé hurcoltatott. „Mi a mentsége reá, hogy ily titáni ganajgömbbel lep meg Bennünket, e pimasz dedicatióval kísértén?” kérdezte tőlem. „Dehogyan merészelném megsérteni Felségedet”, feleltem, földig meghajtva magamat. „Eme ritka kincset egyenesen Szumátra távoli szigetéről hoztam magammal, fáradságot nem kímélvén. Planétánk legnagyobb virága növekedni e gumóból, melyet, ha elültet a kastély előtt, még a második emeleti ablakon kinézvén is csodálhatja pompás szirmait.” „Ha a virága is épp oly illatos, mint a gumója”, mosolyodott el Őfelsége, „bizonytal idecsalja mind a legyeket istállóinkból.” „Minthogy tudós leírására még nem akadtam, magam titánok amorphus phallusának neveztem el.” Őfelsége falsetto kacagván béklyóimtól megszabadított, s egynéhány kérdést intézett hozzám utazásaimról, viszontagságaimról. Mesémbe ügyesen beleszórtam Mária Terézia királynőt is, ki hozzám hasonlatosan passionatus kertépítő vala, és ki nem győzte eleget hallgatni, midőn meszei tájak flórájáról s faunájáról meséltem. „Mikoron pedig a nagy, farkatlan majmokra fordítottam a szót, Felséged felséges édesanyja tapsikolt gyönyörűségében, s ama kéréssel tisztelt meg, hoznék néki egy amolyan embermajmot, mellyel megvidámíthatnám hátralévő napjait.” Örömmel láttam, hogy József hitelt ad vasvillával egybehányt hazugságaimnak, és ezen felbátorodván még nagyobb boglyákat kezdtem rakni. Fogságomról és a trinitárius barát érkezéről még circiter híven számoltam be, ám e talpalatnyi igazság csak arra kellett, hogy rája lábamat dobantván még magasabb fellegek közé rugaszkodjam. „Könyörögtem a barátnak, hogy viselje a rabláncot helyettem, mivel a királynő őfelségének tett ígéretem sürget, de e tömlöctartalék, e teveszörbe bűjt hiéna csak kikacagott, és még Felséged felséges édesanyját sem átalotta méltatlan szavakkal illetni. Azt mondotta, az én királynőm néki nem császárnője, mert hiában született alattvalójául, néki Őfelsége nincs, csak Őszentsége.” „Mekkamuselmanne Massenmenschenmördermohrenmuttermarmormonumentenmacher!” rántott kardot a király, s dühében kettészelt egy embermagas chinai vázát. Amidőn haragja higgadni látszott,

gondosan tovább bőszítettem: „Mikoron végre önnön virtusom megszabadított a rabságból, azonnal orungutángfogni indultam, és hamarosan sikerült is kelepcebe ejtenem egy gyönyörű példányt. Sietve indultam hazafelé, hogy ajándékommal megörvendeztethessem a felséges királynőt, de jaj, buzgólkodásom megkésett! Amint a gyászos hírt vevém, első keserves indulatomban golyóbist eresztettem a szegény embermajom agyába.” Így szólván elévtem az irhát, minek láttán ő felette elbúsult. Ezek után nincs mit csodálni rajta, hogy engem bízott meg, néznék utána, mekkora vagyonuk vagyon a bécsi bankokban a trinitáriusoknak. Leltem is egyhelyütt hatszázezer forintokat, melyekből a bankírnak (a. m. *banquier*) sápul tízezer forintokat csúszttam szemhunyása fejében, a királynak pedig ötszázezret jelentettünk – ennyi is kellőképpen felcsigázta haragját, úgyhogy a trinitárius rendet mindjárt fel is oszlatta. Ekképpen bosszúmat is megálltam, s nem csekély hasznát is láttam fondorlatomnak.

– Innen ered hát az eltűnt summa? – jutott zokszóhoz valahára Hatvani.

– No, de azt mondotta a gróf úr – törte befelé s csóválta kifelé a fejét Butykay –, ötvenezer forintok rejtőztek ama ládában. Hová lett a negyvenezer forintnyi különbözet?

– A pénz egy részét parkoltattam – intett Malozsay szemével az ablak felé –, más részét a kastély rendbe szedésére fordítottam.

– S azt szabad-é tudnunk, csakis a vizsgálat haladása végett, hogy minő céllal adta át a fennmaradó summát Szelistyei tanácsnok úrnak? – faggatózott Butykay.

– Nem – felelte kurtán Malozsay. – Az a pénz ugyanoda vándorolt, ha invalidus ispitályra adtam, ha kártyabarlangra. Annyit azonban elárulhatok, hogy nem Szelistyeinek adtam, hanem Debrecennek; Szelistyei csak a kéz volt, melybe letettem.

– Excellentiád parkjában járván végigsétáltunk a Filozófusok és a Csend alléján egyaránt – kezdé halkan Hatvani. – E nevezetekből azt következtetem, hogy járatos a frajmaurerek tanításaiiban. Az sem lepne meg, ha egy szabad kőműves lócsi fundusául szánta volna ezen tetemes subventiót.

– A lelkiismeretem unszolására cselekedtem volt, abbéli bizonyosságban, hogy adományom a köz javát szolgálja. Ha már professor uram éles elméjével kiokoskodta, nem tagadom el ama hitemet, hogy az emberi nem üdvét minden egyházak kitöröltetésében látom. Az emberiségre mely sűrű felhőt von a szentség színével bémázolt babona!

– Úgy hát Excellentiád megreformált hitünket is babonának mondja? – kérde Butykay.

– Ah, denevér babona és bagoly vakbuzgóság – fakadt fel Malozsay –, mely a legszörnyűbb gonoszokra szolgál mentségül! Hiszem, újra eljövend az a boldog világ, melyben a természet emeli fel örök törvényét, a sok kigondolt menny mind homályba merül, az ének madara huholni megszűnik, az értelem egy kiáltó szavára lepattognak a szívről az avult kérgek, s a szeretet lelke a földet bétölti. Én ugyan lelketlen por leszek már akkor, hanem arra határoztam magamat: amit ebül szereztem, oroszlánul költöm el. De lám, az emberi latorság megfosztott attól, hogy harácsomat áldásos célra használhassam. Itt s most, betegágyamban világosodtam meg, és lett eltökélt szándékom: ha már az emberi nem üdvét nem szolgálhatom, legalább egy embert, kivel eleddig mostohán bántam, boldoggá teszek. Ezért kérem kegyelmeteket, hogyha elébb végezném be földi pályám, semmint a pénz megkerülne, s az mégis megkerülne, juttassák... Ah! Argahah!

A haldokló szeme a mennyezet egy pontjára szegeződött dermedten. Hatvani aggódva hajolt közelebb, hogy a gróf elrebbenő lelkének utolsó sóhajait hallhassa.

– Csapják agyon azt a pókot! Félek, megcsíp.

Midőn Butykay egy seprővel kihajtotta a pókot, a gróf könnyebbült hangon folytatta:

– Juttassák a pénzt fattyú fiam, Füzesy Márton kezéhez, amit ha most kegyelmetek megígérnek, megbékélten hunyom le szemem.

– Megígérjük – mormolta Hatvani és Butykay egyszerre.

Az ebben megnyugodott Malozsay grófot ismét kilelte a hideg, s egynémely görcsös rángások után kiszenvedett.

– Felteszem, professor úr egyetért vélem abban – szólott halkan Butykay –, hogy most már nem volna illendő itten való létünkkel terhelnünk a háziakat.

– Ám az még kevésbé volna illendő, ha ennek a hiblibubli Menyhértnek a gondjára bízánk az elhaltat. Kötelességünk virrasztván bévárni, míg Hildegárd haza nem tér, miként az is, hogy híven

számot adjunk néki édesatyja utolsó óráiról. S ekként az is, hogy ha oltalmazóra leend szüksége, öcsémuram vállán kisírhassa magát. Ki tudja, tán valamely egymáshoz vonzó, titkos indulat is ébred ezen vigasztalásból – mondotta kenetesen Hatvani.

– És akkoron azt a kisasszonyt, kit menyasszonyomul áhítok, ki vigasztalandja meg? – gúnyolódott Butykay. – Talán bizony kegyelmed átvállalja e terhet?

Hatvani nem kívánt e mezőn sorompóba állani, inkább imígyen folytatta:

– Meglehet, Hildegárd igaztalan vádakkal is ostromozand minket szíve nagy fájdalomában, de azt is tűrődelemmel kell viselnünk.

– Ám ha hibítana bennünk a kellő tűrődelem, akkor csak tetéznénk gyászát a leánynak – próbált mentséget keresni Butykay, immár a cséza bakján ülve Hatvani uram mellett. A ló sebes galoppban röpítette ki a kapun a könnyű kocsit, utasai fel sem neszeltek arra, hogy egy sántán kecmergő csuhás alak elsodortatván visszanyekkent az árok mélyére, általbakfincálván Malozsay Hildegárd fején.

Közép-Európa legnagyobb evangélikus temploma

Az 1824-ben felszentelt Békéscsabai Evangélikus Nagytemplom már felépülte után a város jelképévé vált. A csabaiak *Chrám*, azaz dőmnak nevezik a hívek számára 3500 ülőhellyel és 1500 állóhellyel szolgáló háromhajós templomépületet, amely:

- 25 méter magas és 50 méter hosszú a belső tér
- 3 szintes, körkarzattal ellátott
- 14 korinthoszi oszlop tartja a boltíveket
- 1,6– 2,5 méter vastagok a falai
- 5 méter magas a főbejárati ajtó
- 8 bejárata van
- 2,5 méter a toronyóra átmérője
- 3 méter magas kőkorsókat helyeztek el a templom homlokzatán
- 2,5x7 méter méretűek a toronyablakok
- 20 nagy és 20 kis ablak, 480 nyílászárny, 2640 ablaküveg
- 4 tölgfá csigalépcső helyezkedik el benne, a toronylépcső 365 lépcsőfokos

Z-Generáció

A Z-generációhoz tartozol,
állítólag digitális bennszülött vagy,
de még mindig nekem kell megkeresnem
a filmeket a Google-on.

Tízéves lettél.
A tíz évből négyet
laktunk együtt.
Hétvégi gyerek,
hétvégi apa,
két karácsony,
két születésnap,
elfelezett nyári szünetek,
féltestvér,
akitől tíz év fog
elválasztani.

Nekem: az örök lelkifurdalás,
hogyan nem lehetek mindig veled.
Neked az örök hiány:
ha nálam vagy, anya hiányzik,
ha anyánál, akkor én.

Van két papagájod.
Kincs és Pihe.
Ki lehet találni,
hogyan melyik a fehér.
Kincs. Csak vicceltem.
Persze, hogy a Pihe.
Te nevezted el őket.

A Duna-parton állunk.
A madarak könnyűek,
mint a papírrepülők,
maguk után húzzák
daluk kondenzcsíkját.
Hamarosan lerakják

Kinder-tojásaikat –
a bennük lapuló, élő
játékokat Isten rakja össze.

Koratavasz. Langyos a levegő,
először vesszük le a kabátot.
Fénykép készül.
Mosolygunk.
A vízen gyűrűk.

Én, az X-generációhoz tartozó
nomád, arra tanítalak,
hogyan kell lapos kavicsal kacsázni.
Hogyan lebegjen a kő a víz felett,
mint a lélek a teremtés előtt.
Hogyan ugráljon a víztükro
anélkül, hogy betörné.

Pihe

Pihe, a lányom fehér
hullámpapagája,
amit ő nevezett el,
mert olyan,
mint egy hópihe,
naponta többször
megszólaltatja csengőjét.

Ilyenkor pavlovi reflexből
mindig azt hiszem,
karácsony van,
megjött a Jézuska.
Akkor is, ha odakint szürke
Az aszfalt, mert nem érkeztek meg
Pihe barátai, a hópihék,

akkor is, ha éppen
nehéz a nap, akkor is,
ha éppen egyedül vagyok.
És hirtelen nem is
tudom, kinek köszönjem meg:
Pihének, a csengőnek, Zsófinak,
vagy a Jézuskának?

Kékszakáll

Az előtérbe lépve fogason barna kabát, jól ismert
kopásnyomok a bársony galléron és a mandzsettán.
Álltál az ajtóban. Mentatea és dohszag keveredett.
Szemem elhomályosult, egész életemben ide jártam,
már sehol máshol nem voltam. Elnéztem a tested,
kezed helyén száraz ág, nem nyitottam ki az utolsó szobát.

Mentés

tegnap óta csak lángolt

az ajtó, a házam, a deszkám

becsuktam, reteszelttem
maradjon kint
én meg bent körmöt rágtam
járkáltam faltól-falig
zúgott a fejem
fogam fájt
elnyűtt amalgám
dőlt be a rom
robbant a szék
lángolt a szívem is

még volt időm megkeresni
kis zöld öntözőkannám.

A nyom

Kiszálltam a kocsiból. Füstölt a motor.
Sehol nem állt senki. Nincs egy kanna víz,
körüztem járkálva, a kánya is megszólt már,
mint egy égbekiáltó madár üvöltöttem a
csillagtalán éjszakába, hogy hol a fészkes fenében
van már valaki fia ember, hogy vigyen át a
sziklason, mert itt most bizisten megdögölhetek,
egy kalap jött mégis szembe, egy vastag kéz
felnyitotta a motorháztetőt, piszkálgatta,
aztán a hajlott hát felém fordult, rám mordult,
elvette, amim van, nem nyikkantam,
arcizmom se rezdült, semmit se gondoltam,
beindítottam a tragacsot, még aznap este
megérkeztem hozzád. Új ágyneműt húztunk,
a fodros fehérét. Éjjel sós lett, és foltokban véres.
Nem tudtalak többet ölelni téged.

► SÜTŐ CSABA ANDRÁS

felfüstöl

egy kert sosem késik el. körbekerítették. tartós álom azoknak, akik szemükbe takart zöld villanásokkal úgy vélték, mindez megszelídíthető. drót és beton jelzi a mohóság, a lehetőségek szűk határát. belebont a vegetációba az átnyúló ágak hosszú sora. itt is, ott is potyog a gyümölcs, puffannak a héjuk mögötti zsenge hússal az érett cseresznye- és meggyalakulatok. egyszerű, édes, átkozott gravitáció. reggeli torna, cefrevilág. felemelt kéziszerszám, a szélén rozsdá, élbe vékonyodik az acél, a simára csiszolt nyeleken felfüstöl az odaszáradt sár. ásó. gereble. kapa. volt hová merülni, van hol vájkálnia. a törött, csámpás vödörökből kandikál a gaz. a perjeszár a földre visszahull, az eső visszamossa. elégedettséget, új fájdalmat így terem. rezgő, erős szárú szőlőlevelek. letépett hónaljhajítás. drótra gabalyodó kacsok. gyalogtőke, lépés lépés után. bodzával vetekedő fürtkezdemény.

sláger helyett

a füst elszáll, az írás itt marad. akár régi nótában veretesnek szántott sor. el van boronálva. az összevágott dohánylevelek izzanak, cakkosan ég a papír.

kerozin

gatyába a pertlit, tűvel, szúrás, húzás, a slagot a kertben úgy rángatja körül. nehéz, sáros, vizes. tekeredik. slank, üreges testben mennyi súly. eltörli a reggeli vándor az éjszaka apró, képtelen nyomait. hártýásra égő csiganyál. benzin a tankban, kanna a csomagtartóban. kerozinsávok az égen. röpködünk.

földmunka

két szürke betontábla között zöld csíkká érik a fű csomója és a gazok eltervezetlen szívóssága. a korai örömet stafétával váltja a huroló bosszúsága, a repedéseket tépkedő kéz. elmerülnek az ujjak a zöld forгатagban, csúszik a kézfej a betonon, töredezik, beszakad a köröm. az ösz-szegörbült ujjak a gyökérhez furakodnak. szétnyíló föld, fehér, szakadó gyökerek. égre emelt tekintet, a szomszédban földmunka, markolókanál.

rétes

az asztal, nyújtás után: a töltelék meggy, rászórva meggy és mák, tök és mák, alma és mák. a porcelánon átütő almapép. túrórögök. nyitott gázpalack. az álarc a padláson bevert szögön lóg, a szimatszatyorban egymás mellé zsúfolódva damil, ólom, műanyagdobozban egymásba gabalyodva a blinkerek. konyha, veranda egymásba nyitva, nyárra levettük az ajtót.

Rejtőzködő

Életünk hígított festék,
átmosott tekintet tárgya.
Már Te sem vagy,
és Én sem vagyok
a semmi szabadsága.

Mint rejtőzködő szín,
ami kikevert anyagból
próbál lenni. A szem
szerinti látszathoz
a láthatatlan életet,
a mindent akarja
láthatóvá tenni.

Testet szakít a szeg

A szeméttelp halmai között
a gondolat keres. A mohóság az,
ami bennünk prédára les, mint
kiszakadt ajtó, ablakkeret,
a fémcspkés báli ruhán át
testet szakító szeg. De az
a láthatatlan seb, mintha
téged látna s a vászon, a szín,
a festő ecsetjére várna.
Úgy hiányzol!

Elázott világ ez a képből,
akár az idő nélküled.
Mégis őrzöm a folyót,
a vízesést, az egymásban
fürdött napok szerelmét veled,

ahol az éjszaka puha testén
derített színeket fest
a hullám, ahol a mulandóság
hordalékával együtt aludtál.

Vajon milyen kép

Az út, vagy a gondolat?
Vajon milyen kép adja
vissza nekem a létezést.
A könnyörtelen új térfelosztást,
a kifeszített, mészfehér
vászonra felkent szempárt,
ahol az elveszett jelentés színeit
behunyt szemmel is látni.

Az 51-es körzet

Csütörtök este volt. Már órák óta az íróasztalnál ült, és a házi feladata felett merengett. Próbálta kitalálni, hogy a *nyomócsőből*, *nyomócsónkból*, *szívócsőből*, *szívócsónkból*, *nyomócsónkból* és *járókerékből* álló szerkezet miként is működik. Rá-rápillantott a bűvárszivattyú keresztmetszetéről készült rajzra, de képtelen volt koncentrálni. A gondolatait a másnapi klubdelután és Vivien kötötték le. Úgy érezte, hogy majd szétrobban az agya az erőlködéstől.

Evtizedekkel később a pszichológusának így mesélt erről az időszakról.

Tizenhat éves múltam, és ahogy körülöttem mindenki, én is szerelmes voltam – reménytelenül szerelmes. Vivien hosszú, enyhén hullámos lencsőke hajával, finoman kiálló arccsontjával, rajta az apró szeplőkkel, sportos, de mégsem zavaróan vastag izmaival és legfőképpen nagy és telt melleivel tökéletesen megfelelt a nyolcvanas évek tini szépségideáljának, ahogy azt a Bravo Magazin sugallta a lassan leomló Vasfüggöny mindkét oldalán. Úgy éreztem, hogy nincs olyan dolog, amit ne tennék meg érte. Legnagyobb bánatomra ezt a titkos felajánlásomat sohasem tudtam tettekre váltani, egyetlenegyszer sem kért tőlem semmi különöset. De emiatt nem haragudtam rá. Már a látványa és a közelsége is boldoggá tett.

Persze ennél többről álmodoztam.

Szemtelen arca van ennek a lánynak, jegyezte meg anyám, amikor az osztályfőnyképen felfedezte Vivient. Az ilyenek szoktak teherbe esni a tanáruktól.

A valóság fájdalmasabb volt. Vivien, ahogy minden szép és ezért körülrajongott kortársa, nem pocakos, koravén tanárokkal, hanem felsősökkel és idősebb pasikkal járt. Elsősorban sportolókkal, akik félelmetes izmaikkal és az átlagtól mindenben elütő termetükkel rossz karikatúrává változtatták az összes többi férfit. Lopva, félelemmel vegyes tisztelettel néztem rájuk minden alkalommal, amikor találkoztam velük.

Ugyanakkor nem állíthatom, hogy Vivien gonosz lett volna hozzám. Nem küldött el, ha beszélgetni próbáltam vele, és akkor sem, ha a minden harmadik pénteken megrendezett klubdelutánon felkértem táncolni. Lassúzott is velem, bár mindig ügyelt rá, hogy a könyöke a mellemre csússzon, így a karja megakadályozza, hogy tánc közben szorosan átöleljem, és az arcomat vállára omló hajába temessem – pedig semmire sem vágytam jobban, mint belefújni a fejem a szőke hajzuhatagba, és puha csókokat nyomni a nyakára. A rajongásom volt az egyetlen dolog, amit fel tudtam ajánlani neki. Nevetségesen kevés volt ez, szinte a semmivel egyenlő, ezt már kamaszfejjel is jól láttam.

Nálunk minden fiatal a Főiskola néven emlegetett helyre járt szórakozni. A diszko onnan kapta a nevét, hogy a város egyetlen felsőoktatási intézményében, egy tanítóképző főiskola halljában működött szombat esténként. Az a hír járta, hogy a tanítóképzős lányok valamennyien jó nagy kurvák, ezért is volt olyan népszerű a hely. Velem mindenestre nem akartak dugni, sem akkor, sem később.

Természetesen a Főiskolán szóba sem jöhetett, hogy lassúzzunk Viviennel, vagy akár csak táncoljon velem. De ezt akkor még nem tudtam, amikor tizenhat évesen először lemerészkedtem a diszkóba. Nagy reményeket fűztem az estéhez. Ahogy akkoriban mindenki körülöttem, az életet egy videoklipnek képzeltem, amely a tengerparton, legalábbis egy olyan menőnek tartott helyen pörög, mint a Főiskola, és persze soha nem ér véget. Rövid bolyongás után megtaláltam Vivient. Barátnőjével a táncoló tömeg szélén állt, beszélgettek és kacarásztak. Kisminkelve jóval idősebbnek, kész felnőttnek tűntek.

Azt hittem, minden ugyanúgy történik majd, mint a gimnáziumi klubdelutánon. Elhatároztam, hogy ezúttal valóban csókolózni fogok vele. Odaléptem a kis csoporthoz, és köszöntem nekik.

„Hát te”, mondta vagy kérdezte Vivien, majd a válaszomat meg sem várva azonnal visszafordult a többi lányhoz, és rólam tudomást sem véve tovább kacarásztak. Nem tudom, mennyi ideig állhattam ott, és azt sem, hogy közben mi történt körülöttem, amikor – engem arrébb sodorva – egy csapat idősebb férfi lépett oda a lányokhoz. A húszas éveik közepén járhattak, a kor divatjának megfelelően farmert, teniszpólót és edzőcipőt viseltek, és hanyag mozdulatokkal egyfolytában a Duran Duran-frizurájukat igazgatták. Az egyiket már ismertem. Gyakran feltűnt a gimnázium előtt. Csabának hívták, birkózott, és egy csomó érmet is nyert már. Apró, mélyen ülő szeme és vastag bulldogállkapcsa volt. Csikos Lacoste teniszpólóját majd szétfeszítették az izmai.

Egyszer elkísérte Vivient az egyik osztálytársam házibulijára. Sorra bemutatkoztunk neki, de úgy vettem észre, nem igazán keltették fel az érdeklődését. Megvető tekintettel mért végig mindannyiunkat. Rövidesen közölte, hogy szar ez a zene, és ellentmondást nem tűrő hangon utasította a házigazdát, hogy vegye ki a Talk Talkot, és tegyen be helyette Duran Durant. Csaba jelenléte bénítóan hatott ránk, szinte mozdulni sem mertünk az engedélye nélkül. A nappaliban, öleiben Viviennel, egy fotelben terpeszkedett, és ütemesen mozgott a zenére. Vivien is vele mozgott. Csaba előbb a birkózásról magyarázott, aztán az érmeivel dicsekedett. Természetesen mind arany volt. Végül kegyesen megosztotta velünk jövőbeli terveit: a következő világversenyen dobant az NSZK-ba. Hogy ott mit csinál majd, azt nem tudtuk meg, mert az egyik osztálytársam elhánnya magát, Csaba pedig közölte, hogy részéről elég volt ebből a hülyeségből, aztán intett Viviennel, hogy indulás.

Csaba – aki sajnos nem disszidált az NSZK-ba – a barátaival azonnal körbevette a lányokat. Tehetetlenül álltam a körön kívül. Néha valamelyikük könyöke a testemnek ütközött, miközben hevesen gesztikuláltak, vagy nevettek valami hülyeségen. Már majdnem otthagytam őket, amikor felcsendült az Alphaville-től a Forever Young akkoriban szinte himnusszá vált dallama, én pedig megfeledkezve a körülményekről ezt nyöszörögtem: „Vivien, táncolsz velem?” „Ez meg ki?”, kérdezte Csaba Vivientől, miközben rám mutatott. Már éppen elképzeltem, ahogy előbb valami furfangos és egyben fájdalmas birkózófogással satuba fogja a nyakamat, aztán véres húscsafatként újra és újra a Főiskola kemény kőpadlójához csap, amikor Vivien megszólalt. „Csak egy osztálytársam.” Nem jelenthettem túl nagy fenyegetést Csaba számára, mert végül egy morgással elintézte a dolgot.

Sokat gondolkodtam azon az estén. Ki voltam zárva Vivien világából, és találnom kellett valamit, ami megnyitja előttem: menővé kellett válnom.

Attól kezdve minden porcikám az utat kereste; tudtam, hogy létezik, csak meg kell találnom. Telt-múlt az idő, de semmire sem jutottam. Egy ideig kacérkodtam a gondolattal, hogy én is elkezdek birkózni, aztán inkább a karatéra gondoltam – akkoriban mindenki alámondásos Chuck Norris- és Bruce Lee-filmeket nézett videón. A keleti küzdősportok menőnek számítottak. Ravasz módon vegyítették a pusztai testi erőszakot és a misztikus keleti filozófiát: miközben a küzdő felek péppé verték egymást, a szünetekben olyan dolgokról elmélkedtek, mint az út, amelyen a harcosnak végig kell mennie, és hasonlók. Végül egyetlen úton sem indultam el, és harcos sem lett belőlem. A gimnáziumból hátralévő két év bizonyára kevés lett volna, hogy olyan sikeres és eredményes sportoló váljak belőlem, mint amilyen Csaba volt, aki ezután is sorra nyerte az érmeiket. És ott volt még a rengeteg edzés, arról nem is beszélve, hogy karatézás közben az ember fogát is kirúghatják, vagy eltörhetik az orrát.

Valami másra lesz szükség, állapítottam meg magamban.

Félévkor új technikánart kaptunk. Az osztálytársaimhoz hasonlóan a hűtőgép mint rendszer, a kohó működése vagy a mindenféle áramkörök sosem keltették fel az érdeklődésemet, néhány hét után mégis azon kaptam magam, hogy izgatottan várom az órát. Az új tanárt sem hozta lázba a kötelező tananyag. Néhány percig beszélt róla, aztán az ufókra és a földönkívüliekkel kapcsolatos különféle elméletekre terelte a szót. Már az első alkalommal kiderült, hogy Katus tanár úr valóságos szakértője a témának. Megtudtuk tőle, hogy a gízai piramisokat, a Húsvét-sziget kőszobrait vagy éppen a Stonehenge-t nem emberek, hanem a fejlett technikával rendelkező űrlények készítették, hogy a Bibliában Ezékiel próféta egy űrhajó földre szállását írja le, hogy a Nazca-vonalak idegen, a világűrűből érkezett

civilizáció űrhajóinak szolgáltak leszállópályául. Tátott szájjal hallgattuk az 51-es körzet titkait, ahol – Katus szerint – az amerikai kormány nemcsak tanulmányozza az elfogott földönkívülieket, hanem titkos tárgyalásokat is folytat a képviselőikkel. Azt tervezte, egy szép napon maga is odautazik, hogy saját szemével győződjön meg az elmélet valóságalapjáról. Zavaros idők jártak. A Kádár-rendszer, immár a vegetáló Kádár János nélkül, éppen az utolsókat rúgta, ennek ellenére természetesen szó sem lehetett róla, hogy egy vidéki gimnáziumi tanár az Egyesült Államokba utazzon, és ott egy katonai bázis közelében szaglásszon ufók és földönkívüliek után.

A lányok mérsékelt érdeklődést tanúsítottak a titokzatos idegenek és a titokzatos letűnt világok iránt. Ahogy Vivien, úgy a többiek energiáit is a divat, a legújabb slágerek, a szórakozás és legfőképpen a pasizás kötötte le.

Történelemtanárunk rosszállóan csóválta a fejét, amikor valamelyikünk megemlítette neki a piramisok és a Stonehenge rejtélyét. „Próbálgasson meg a tananyagra koncentrálni”, intett bennünket, amikor rákérdeztünk a fáraóként és más istenkirályként tisztelt, idegen bolygóról érkezett űrhajósokra. A földrajztanár, egy alacsony, kopasz, mindig szomorú ember ennyivel intézte el a dolgot, amikor a Nazca-vonalakról kérdeztük: „hülyeség”. „Ezt azonnal verjék ki a fejükből, az emberiség története az osztályharcok története”, üvöltötte vörös fejjel a filozófiatanár, és hogy semmi köze mindenféle idegenekhez, mert ha lennének idegenek, azt a szovjet tudósok már régen bebizonyították volna. „Kérem, nagyon kérem, ezt ne hogy elmondjátok felvételin”, fogta könyörgőre biológiatanárunk, amikor a jövő orvosai és biológusai arról faggatták, mekkora a valószínűsége, hogy a Nibiru bolygóról érkező ősatyák megtermékenyítették az ősember nőstényeit, és így, csakis így fejlődhetett ki az értelmes ember a földön.

Hamarosan mindenki jókat kuncogott az osztályban, amikor Katus tanár úr belekezdett a földönkívüliekkel kapcsolatos legfrissebb kutatások eredményeinek taglalásába. Valaki elnevezte Ufó Karcsinak, és ez a gúnynév hamarosan az egész iskolában elterjedt. Én viszont, bár gyermekkori álmomat, hogy űrhajós leszek, már rég feladtam, nagy érdeklődéssel hallgattam a titokzatos idegekről szóló előadásait, s ahogy teltek a hetek-hónapok, egyre inkább a hatása alá kerültem. Szerettem az irodalmat, az irodalomban pedig minden lehetséges, a képzelet szabadon szárnyalhat, sem tudományos, sem a még szigorúbb marxista-leninista tézisek nem szabhatnak határt neki. Ha az író úgy akarja, akár újra is írhatja az emberiség történetét, az ősatyák megtermékenyítésétől az első piramisok felépítésén át az űrhajós istenekig.

Legnagyobb bánatomra nem felelhettünk technikaórán a múlt titkaiból, ezért, hogy újabb jó pontokat gyűjtsék Katusnál, bőszen belevetettem magam a technika titkaiba is. Sajnos a hűtőgép részei, a nyomtatott áramkörök és az ergonómia továbbra sem bizonyultak olyan érdekesnek, mint a távoli csillagokról egykor hozzánk látogató idegenek. Mivel jószívről semmi érzékem nem volt a műszaki dolgokhoz, minduntalan apámhoz fordultam segítségért, ha nem értettem valamit. Az öregem megrökönyödve fogadta váratlanul fellángoló érdeklődésemet a technika iránt. Kétkezi munkás volt, villanyszerelő, bármit meg tudott szerelni vagy javítani a ház körül, most mégis gyanakodva nézett rám. Egyáltalán nem örült, hogy a melósok dolgaiba ütöm az orrom. „Nem azért adtalak gimnáziumba, hogy melóst csináljanak belőled”, dörögte, amikor segítségét kértem tőle. Nézzem meg őt, bármit szét tud szerelni vagy összerakni, vagy akár mindkettőt, ebben a sorrendben, aztán mégis mire ment vele.

Hamarosan bejáratos lettem a fizika-technikaszertárba, amely a épületegyüttes tetejére egykor csillagvizsgálónak épült kicsiny toronyban kapott helyet. Katus tanár úr különféle ábrák, személtető eszközök, kísérletek kellékei közt itt töltötte az órák közötti szüneteket, és gyakran az éjszakákat is. Az 51-es körzetben, ahogy az iskolában a kis tornyot gúnyosan elnevezték, olyan dolgokat is megosztott velem, amelyekről még az órán sem beszélt. A csillagvizsgáló erkélyén csillagásztávcsövet állított fel. Éjszakánként az eget kémlelte. Várt valamire.

Január havában történt, szombat este. Otthon azt hazudtam, hogy a Főiskolába megyek, de eszem ágában sem volt. Nem akartam újra összefutni Csabával és a barátaival. Katus tanár úr a távcsöve mögött állt, és mint mindig, a messzeség titkait kutatta. Mint apró gyémántok ezrei, amelyeket egy fekete bársonyon szórtak szét, úgy ragyogtak a tiszta égbolton a távoli csillagok.

„Ugye tudod, hogy nem vagyunk egyedül”, szólalt meg hosszú csend után, a szemét le sem véve a végtelenről.

Bólintottam.

„El fognak jönni”, mondta biztató hangon, inkább magának, mint nekem.

A következő klubdelutánon újra felcsendült a Forever Young semmivel össze nem téveszthető szintetizátorszólója, én pedig félelmet nem ismerő lovagként odaléptem Vivienhez. Igaz, nem is volt mitől tartanom. Csaba és a többi hozzá hasonló alak az iskolába nem jöhetett be. Tíz óra körül kezdtek gyülekezni a gimnázium előtt, amikor a mi kis szerény bulink a végéhez közeledett, de addig a miénk volt a pálya.

A spotlámpák fényét egy diszkógömb szórta szét a plafonon. Ezernyi kiismerhetetlen csillag ragyogott felettünk.

Valaki vodkát csempészett be a bulira. A kólába keverték, Vivien nyilván abból ihatott, mert szokásától eltérően nem tartott el magától; teljes testsúlyával rám dőlt, és hagyta, hogy az arcomat a hájába temessem. A szám alatt végig összefonódva táncoltunk, és amikor a szintetizátorszóló véget ért, megragadtam a karját, és magammal vonszoltam az egyik üres terembe. Egyáltalán nem ellenkezett.

A mellemre hajtotta a fejét, én pedig a haját simogattam. Sokáig álltunk így, összeölelkezve az üres teremben. A szívem vadul vert, a szám kiszáradt. De hiába fészkelődtem, Vivien nem emelte fel a fejét, hogy végre megcsókolhassam.

„Mutatni szeretnék neked valamit”, súgtam a fülébe végső kétségbeesésemben.

Erre tekintetét az enyémbé fúrta, de a feje egy centit sem mozdult felém, és a szemét sem hunyta le.

A zakóm belső zsebéből előhúztam néhány fényképet, és a kezébe nyomtam őket.

Mintha a látványtól egy kissé kijózanodott volna, hátrébb lépett. A keze lecsúszott a vállamról.

„Ufó”, mondtam. „Elkaptam egyet.” És ráböktem az egyik lakótelep épületeinek monolit tömbjei felett lebegő fényes foltra.

Vivien meglepetten bámult, előbb a fényképekre, aztán rám.

„Hülyeség”, mondta végül.

Szombat volt, dél felé járt az idő. Az ágyán feküdt, a plafont bámulta. A gondolatai az előző este körül jártak.

Az apja nyitott be, hogy ebédhez hívja.

„Mi ez”, vette kézbe az asztalon felejtett ufós fotókat.

Elmondta neki.

„Te csináltad őket?”

Ismerte az apja álláspontját az ufókról. „Nincsenek földönkívüliek, mert ha lennének, már rég elfoglalták volna a Földet”, zárta le ellentmondást nem tűrő hangon a földönkívüliekről folytatott első, egyben utolsó beszélgetésüket. Az anyja hozzáállása sokkal pragmatikusabb volt: „ha vannak is, engem hagyjanak békén”.

„Az egyik tanárunk.”

„A Katus?”

Bólintott.

„Na ezért tart itt ez az ország, az ilyen hülyék miatt”, dobta az asztalra az apja a képeket. „Te csak tanulj normális dolgokat, hogy vidd valamire, és hagyd ezeket a hülyeségeket, amiknek semmi hasznát sem veszed az életben”, mondta, azzal kiment a szobából.

Feltápáskodott az ágyból, s mielőtt követte volna az apját, darabokra tépte és az íróasztala melletti szemestbe dobta a fotókat.

...csak a madarak...

Hát... Sötétül a szemhatár.
Új héják szárnya vijjog(!).
A jövő hőse nem tatár –
rajta van már a billog:

szelíd magyarnak megmaradt;
könyves-papucsos lúzer:
lélek-kelese felfakadt,
és szó-patchworkkel házal.

Székek között a pad alatt
(hát miye gurult szanaszét?)
hallgassák csak a madarak;
legyen csak eszmék őre *főnn!*
Itt dörmögött nektek ma még,
holnap csak beszélőre jön.

„Ergo bibamus! – Ácsi!...”

Amikor az (lesz) a challenge, hogy miként érteted meg
a (hímnemű) férfigyógyással, hogy te nagyon is
belátod a telt hólyag üdvösségét,
úgymond megkövetelendő voltát
a diagnosztika szempontjából, mi több:
lehetőségeid (kockázatvállalási takaród)
határain belül maximálisan *igyekezzel is*
ezt a vizsgálati kelléket (feltételt) biztosítani:
határozottan többet mertél lefetyelni a reggeli
indulás előtt a szokottnál, míg ellenben
a heveny vizeleti ingert ignoráltad
– hanem hát lássa be: nem vedelhetsz nyakló nélkül
sem vizet, sem teát, és a sörtől se az árulkodó

szaga tart vissza (elsősorban), ha egyszer épp azért
vagy most itt, a rendelőjében, és veted alá magad
az emberi méltóság érzését
nem kifejezetten az egekig srófoló (tbk. rektális) tortúrának,
mert mostanra mélyen beléd kódolódott a(z indokolatlannak
nem nevezhető) szorongás, hogyan is fogod ki(**ki fogod?!**)bírn
telt hólyaggal vagy akár csak annak (fiziológiailag
nem föltétlenül megalapozott) érzetével
a következő *megváltóhely[iség]ig* –
nos, ha ez (lett) a próbatétel (siker esetén: a diadal),
akkor megállapíthatod magadban:
**lehengerített lágyan ringatózó gumimatracáról
a hamvasság kora.**

*„Ifjúságom zászlói úszva, lassan,
röpüljete az ünnepi magasban.”*

Teregetés

Feslett lepedő az éjjeli hó. Kifeküdte az enyhülés. Meglágyul, ha ránézel. Átszúrja a bozót, az akácos, a híd maradéka.

Több száz madár éles röpte forgácsolja apróra a levegőt. Behúzódsz mellém, a kabát alá, a lehulló darabkák elől.

Összekuporodsz, mint a faradék, a háttérben kiteregetett árnyékok lógnak fénycsipeszen, egyre hosszabban, egyre egyenesebben.

A szárító húrjain halkan peng sóhajod, a szóismétlések érdes felszínét lecsiszolják egyformaságaink. Remegő szemcsék vagyunk közöttük.

A régi átjáró vashiányos, karikás pillérei még tartanak. Az ágy fölötti polc porhullámain a könyvek helyén flottányi vitorlás vár a palackokban egy jobb szélre.

Festmény a festményen

Hógömbbe zártam arcod. Van már ilyen szolgáltatás. Hova rejtettem volna, az enyém mögé? Egy festmény a festményen?

A pihék fajsúlya kényesen beállítva, hogy elég lassan hulljon alá, ami rólad leválik. Körülötted téli táj lesz belőle.

Néhány szempillafenyőt ferdén csavartak a tartóba. Foltokban dér kapaszkodik a hajfűszálakon. Ropogva törik minden, ha pislantasz.

Még lágyak voltak a vonásaid, mikor felkented rájuk ezt a kifejezést. Olyan anyag, amely a folyadéokban is megszilárdul.

Elég egy mosoly, és cserepekre hullva imbolyog alá a reszelék. Lábujjhegyen közelítek, nehogy felkavarjam az üledéket.

A ködöt vártuk. Az estét. A látótávolság vesztét. Nem akart jönni, ezért beleeresztetted a gömb magzatvízébe, amit tőlem tanultál.

Iker

Kidörzsölődünk egymáson. A sebek összeérnek, begyógyítják a másikat. Aztán újra felsértjük a felszínt. A legközelebbi behegedésnél már összeforradunk. Így kell aztán egyensúlyoznunk, bőr a bőrhöz tapadva, az elszakadás határán, hogy a lehető legtávolabb álljunk egymástól. Valahol az én sziám és a te sziád partján.

Iker

Kidörzsölődünk egymáson. A sebek összeérnek, begyógyítják a másikat. Aztán újra felsértjük a felszínt. A legközelebbi behegedésnél már összeforradunk. Így kell aztán egyensúlyoznunk, bőr a bőrhöz tapadva, az elszakadás határán, hogy a lehető legtávolabb álljunk egymástól. Közben majd eldöntjük, hogy a beakadt horgot kitépni könnyebb, vagy mélyebbre döfni, és kivezetni a túloldalon.

A graviátor vadhajnala

Már este sejtettem, hogy ma felejthetetlen,
különös napra virradok, nehezen ment az
elalvás, súlyosnak bizonyult az éjszaka,
fagyos volt, rémületes, reggel aztán már

pontosan emlékeztem nemsokára történő
dolgokra, az ismeretlen katona és a szőke,
gyönyörű pizzáslány szerelmére, utóbbi
engem szeret, de mindig csak pár percig,

a sikerülés soha nem tart sokáig, rémlett
kilencfogásos, ismét túléltem halálom, aztán
a professzor, aki időnként egyszemélyes
graviátornak nevez engem, büszkeségét,

nemteremtmenyét, a kérges, fájó szívű
replikátort, tudtam, hogy a pokol furcsa
lányában száanalom ébred volt mestere
íránt, aki ugyancsak én vagyok, és hogy

énekelnem kell neki, majd és még, de
dalol velem más is, szintén én volnék,
miközben minden ismerősöm is egyben,
a jövő mélykék vadhajnala elkoptatott

ősiségként villant be, pedig most éljük,
nem más, mint az elátkozott, szentséges
múlt százezerszeres újjávarázslása, arra
is emlékeztem, hogy ennek az egésznek

vége szakad nemsokára, jön egy újabb
éjszaka, egy újabb rémületes, kemény
lesz nagyon egy holnap megint mindent
újrakezdő graviátor számára, aki csak

egy ember, a Föld bolygó kicsi, minden
életbe beleszerető, de mindenkit gyűlölni
is képes, maga számára ismeretlennek
maradó, ártatlan, ártalmatlan istene.

Mélyben

Ha óceán mélyén úszkálsz,
és jön a fejlábú kalmár,
menekülj.

Megérzed, látni nem fogod,
ki se nyisd a szemed,
úgyse lesz

fény, hacsak Attenborough
be nem kapcsolja a
reflektorát.

Álmaidban álmos vagy,
vagy fáradt. Mindig
valamelyik.

Élő bolygón pihensz, nagy
víz alján, mélységes
mélységben.

Még mindig csak a kivárás,
éledésed messze,
időfényévek.

Fent az égen

Ezek a darvak úgy döntöttek,
átrepülnek a Himalája felett.

Ötvenezer halálravált hontalan,
telelőhelyet kereső finom falat.

Légnyomás, hó és szirti sasok:
egyre feleslegesebb

tökéletesnek érezni a nap
ragyogtató hullámveréseit.

Pontok

Éva általában este tíz körül érkezett, miután lefektette a gyereket. Volt saját kulcsa, így nem kellett lemennem érte - a kaputelefon egy ideje nem működött. Mire megjött, már megvacsoráztam. Ő csinált egy salátát, ha addig nem volt ideje enni. Mikor épp kedvünk volt, kinyitottunk egy üveg bort. A sört nem szerette. Tévéztünk kicsit, mielőtt ágyba bújtunk. Általában tehetségkutatókat néztünk. Sosem kommentálta a versenyzőket. Csak miután megvolt a szavazás, mondott néha olyasmit, hogy az előző jobb volt, vagy hogy igazán továbbjuthatott volna. Miután szeretkeztünk, az oldalára fordult. Mikor reggel felébredtem, már elment dolgozni.

A gyerekével sosem találkoztam. A fiú öt-hatéves lehetett. Csak egy képet láttam róla a telefonján. Azt mondta, hasonlít az apjára. Éva pénztáros volt egy diszkontban. Ahhoz képest nem éltek rosszul. Néha hétvégén is be kellett mennie, de azt lebeszélte a főnökével, hogy csak délelőttönként számítsanak rá. Amíg együtt voltunk, sose jártam a lakásában.

Nálam akkoriban újult ki az éjszakai szorongás, ami azután jelentkezett, hogy Zsuzsi elhagyott. Három évet voltunk együtt, így aztán nehezen aludtam el egyedül. Néztam a kiürített szekrényt az ágyam lábánál, és arra gondoltam, hogy ennyi volt. Néha ivással próbálkoztam, néha áthívtam egy-két barátot, de általában csak tévéztem vagy olvastam, amíg el nem fáradtam. Aztán lefeküdtem, és elaludtam, ha épp szerencsém volt. Ha nem, akkor még órákig forgolódtam.

Évával egy társkereső oldalon ismerkedtem meg. Két fényképe volt fent: egy olyan, amin vagy öt évvel fiatalabb, és egy olyan, amin a gyerekével van. A fiú még kicsi, a játszótéren állnak, télikabátban. Mosolyognak a kamerába. Biztosan a gyerek apja készítette a képet. Egyszer megkérdeztem Évát, milyen ember a volt férje. Egy faszkalap, mondta, és felszúrt egy adag rukkolát a villájára. Nem tudom. Azokon a képeken boldognak tűnt. Ezért is írtam rá.

Először egy cukrászdában találkoztunk, valamikor tavasszal. Egyszerű ruhát viselt, a száját kirúszolta. Látszott rajta, hogy régóta nem randizott. Hogy megnyugtassam, mondtam neki, hogy én sem. Krémest ettünk. Nem beszélt sokat, de azt megtudtam, hogy szereti a kutyákat, Olaszországban volt nászúton, és hogy azért hagyta félbe az egyetemet, mert terhes lett. Nem is tudom, miért, de azt mondtam neki, hogy tolmács vagyok, pedig akkor már egy éve nem dolgoztam. Amikor ez később kiderült, nem mondott rá semmit.

Miután felkelek, iszom egy kávé, eszem egy zsemlét felvágottal, aztán folytatom a forgatókönyvemet. Egy alkoholista orvostól szól, aki szívtranszplantációkat végez szomorú embereken. Még nem tudom, mi lesz a vége, ezért lassan haladok. Ha végképp nincs ötletem, elmegyek futni.

Egyszer Évának szabad lett a hétvégéje, mert az anyjánál hagyta a gyereket. Kocsiba ültünk, és felmentünk a Normafához. Hűvös volt már, ősz, de szépen sütött a nap. Sétálgattunk, és semmi-ségekről beszélgettünk. Évának feltűnően jó kedve volt, fogta a kezem felfelé menet. Nem nagyon találkoztunk senkivel. Mikor megálltunk valami pavilonnál, nagyon megkívántam. Kigomboltam a kabátját, és becsúszttam a kezem a pulóvere alá. Császározta, a heg ott volt a hasán. Körbenézett, aztán elővette a farkamat. A kilátóba már nem mentünk fel.

Néha még megnézem Zsuzsi képeit a Facebookon. Mindig megráz a szépsége. Én másképp emlékszem rá. Nem csúnyán, nem kócosan. Csak másképp. Olyan, mint egy tárgy, amit megszoktam. Ez az ember, ez a mosoly: nem ismerős.

Az egyik héten elmentem egy lakáskoncertre. Nem messze, csak a vár túloldalára. Vittem egy üveg bort, és megkerestem a házszámot. Kicsit náthás voltam, csúsztak az utak, mert minden lefagyott. De

végül is odaértem. Nagypolgári lakás volt, a szobák közti ajtókat kinyitották, hogy jobban elférjünk. Ahogy néztem, mindenki fiatalabb volt nálam, de nem zavart. Éva aznap nem ért rá, beteg lett a gyerekek. Nem ismertem sok embert, de a zene egész jó volt. Persze volt pár gyengébb szám, de a hangulat sokat dobott az egészen. Miután vége lett, még páran ott maradtak. Kicsit berúgtam.

Zoével akkor találkoztam, amikor egy újabb pohár bort akartam tölteni magamnak. Ő is odajött az asztalhoz, amin az italok voltak. Milyet szeretnél, kérdeztem tőle. Fehéret. Az baj. Tessék. Á, idd csak meg. Nem, kösz, nekem elég volt. Elvette. Megkérdeztem, mivel foglalkozik. Azt mondta, színesz. Tényleg? Igen. És te? Mondtam, hogy forgatókönyvet írok. Aztán még másról is beszélgettünk. Mikor nevet, nyálbuborékok pattannak szét a szája sarkában. Még elvittem egyszer kávézni, aztán felhívtam Évát.

Zoé hat hónapja lakik nálam. Azóta nyugodtan alszom. Elkezdtem állást keresni, most megint van kedvem dolgozni. Azt mondja, be kell fejeznem a könyvem, én pedig biztosra veszem, hogy be fogom. Csak most nem annyira fontos. A nyáron Portóba utazunk, mert Portugália most a legizgalmasabb hely, ahova Európában mehet az ember.

Múlt héten épp úton voltunk hazafelé, amikor eszünkbe jutott, hogy még nem vásároltunk. Megálltunk egy diszkontnál. Már felpakoltunk a szalagra, amikor észrevettem, hogy Éva ül a pénztárban. Zoé a telefonját nyomkodta. Mikor ránk került a sor, Éva arcáról semmit sem lehetett leolvasni. A pontokat gyűjti, kérdezte, amikor fizettem. Olyan volt, mintha egy medence alján ülnék, ő pedig a partról kiabálna. Gyűjti? Nem, mondtam. Nem gyűjtök semmiféle pontokat.

Szanatórium

Tibi már nem az orrát piszkálja, hanem láthatatlan kavicsokat rugdos a linóleumpadlón. Mögöttünk egy hűtőgép zümmög. Mintákat tartanak benne. Csak mi állunk a folyosón: Öcsi, Tibi, Marika meg én. Marika a nővér. Szóval, ki volt? Nem ideges, de azért fenyegető a hangja. Kamasz fiúkkal így kell. A földet nézzük, hallgatunk. Nem azért, mert félünk tőle. Hanem mert szégyelljük magunkat. Persze fél óra múlva már röhögünk az egészen. Öcsi a vállamba öklöz, Tibi pedig, mintha csak véletlen lenne, a vacsoránál fellöki a poharamat. De most még várunk. Várjuk, hogy Marika rájöjjön, egyikünk sem fog köpni. A délután súlyos árnyékai végighasálnak a folyosón. Akkor ennyi, mondja. Mind büntetésbe mentek. És a szüleitek is tudni fognak a dologról. Fellélegzünk. Ezek szerint nem történt nagyobb baj.

Nem tudom, hogy ismertem meg Tibit. Egyszer csak ott volt velünk. Öcsivel az elejétől egy szobában voltunk, az ágya szomszédos az enyémel. Tibi itt lakik Budán, Öcsi viszont vidéki. Nem tudom, miért, de sokszor elképzelem a házukat. Szakadtnak gondolom: meztelen téglafalak, magasra nőtt fű. Az udvaron egy kibelezett kocsi. Azt hiszem, a képet egy régi osztálytársam házáról mintáztam. Tibiék lakásáról csak egyvalamit tudok: hogy ott világít valahol az éjszakában. Ha este kinézek az ablakon, előttem hullámszik egész Buda. Megnyugtat ez a ragyogás. Mintha lampionokkal szórták volna tele a tengert.

Azért szívás ez az asztma. Szaladgálnál, fociznál, mint bárki más, de alig, hogy futsz pár métert, rád tör a roham. Olyan, mintha valaki csavarna egyet a torkodon. Hiába veszel levegőt, nem tölti meg a tüdődet. Egyszer elmentünk unokatesóimmal a strandra. Azt próbáltuk, hogy ki bír tovább a víz alatt maradni. Én jöttem fel legkésőbb, kapkodva szedtem a levegőt. Amikor jön a roham, az is ilyen. Csak pár perc helyett fél napig tart.

Az viszont jó, hogy nem kell suliba járni. Vagyis kell, de az itt más. Jön egy tanárnő, aki órákat tart. De nem nagyon osztályoz. Totál vegyes a társaság, van, aki idősebb, van, aki fiatalabb. Így nem lehet tanítani. De nem ezért maradtam le, miután visszamentem a rendes suliba. Egyszerűen nem

volt kedvem hozzá. Anyám hiába szidott, könyörgött. Nem csináltam. Az iskola csak arra jó, hogy ha gáz van otthon, legyen hova bemenni. De a szanatórium más. Annak sosincs vége. Össze vagy zárva a többiekkel, úgyhogy jobb, ha kijössz velük.

A Kispetit sem utáljuk. Csak valahogy jó érezni, hogy erősebbek vagyunk nála. Azért kigáncsolni nem kellett volna. Ezt nem mondom, csak gondolom. Nem tudom, miért nem mondom. Igaz, én ordítottam, hogy kapjátok el, amikor a Kispeti szaladni kezdett. De nem gondoltam, hogy ez lesz belőle: Öcsi gondolkodás nélkül kitette a lábát, a Kispeti pedig felbukott. Amikor nem hagyta abba az ordítást, tudtam, hogy baj van.

Gyakran látunk vért. Én már csak röhögök rajta. Hetente szúrnak minket: vérvétel, injekció, teszt. A teszt a legrosszabb. Két sorban allergéneket csepegtetnek az alkarunkra, aztán egy tűvel felkarcolják alatta a bőrt. A vér elkeveredik az áttetsző folyadékkal. Nem szabad mozgatni, se vakarni. Fél óráig ülünk így. Közben rohadatul csíp és viszket. Ha közösen vizsgálunk minket, gyakran ökörködünk. Mikor a nővér egyszer nem figyelt oda, Tibi úgy meglökött, hogy lefolyt az egész. Újra kellett csinálni a tesztet.

Ha jó az idő, kivisznek minket a parkba. Ősszel már hűvös van, elszoktunk tőle a fűtött szobákban. Néha meglépünk a többiektől, és birkózunk kicsit. Öcsi a legerősebb, ezért ő a bíró. De azért néha ő is beszáll. Elkapjuk egymás vállát, derekát, próbáljuk földre vinni a másikat. Pár percig tart az egész, aztán elfogy a levegő. Az arcunk vörös lesz, röhögünk, de még azt se bírunk rendesen. Egyszer Öcsi úgy földhöz vágott, hogy napokig fáj a vállam.

Nem tudni, milyen nap van. Csak lemegy a reggeli, a sulis, a vizit. Mikor anyám nem tud jönni, becsapottnak érzem magam. Sírok. De mire visszamegyek, letörlöm a könnyeimet. A Kispeti akkor is sír, ha jönnek hozzá. Nem engedi őket, könyörög, hogy vigyék haza. Pedig ha valakinek láza van, az nem mehet ki a szüleihez, úgyhogy jobb nem sírni. Ha valaki forrónak érzi a homlokát, az csal. Délután mindenki kap egy hőmérőt, de akihez jönnek, az kiveszi, miután a nővér elment. Senki nem akar egy ilyen miatt lecsúszni a családjáról. Csak a Kispeti nem vette ki soha.

Vacsorázunk. Mindenki kiabál. A nap vége van, és egyébként is, az utolsó parizeres kenyereket osztja ki Marika. Ki éhes? Ki akar még? Kispeti felé fordul: te kérsz egyet, dagi? Hamarosan lekapcsolják a villanyt, és kiülünk a folyosóra tévézni. Persze csak fürdés után. A tusolóban egymás mellett állunk, valami kádféleségben, a nővérek ott sikálnak le minket. Csak a nagyobbak fürödhetnek egyedül. Öcsinek már egész bozót nőtt a farka köré. Fröcskölni nem szabad, de néha azért lelocsoljuk egymást. A Kispeti alig mer levetkőzni, mindig utolsónak marad.

Mindenki szekrénye tele van kacatokkal: kifestők, dínók, matchboxok. Néha cserélgetünk is. Kispetinek műanyag cowboyai és indiánjai is vannak. Egész gyerekkoromban egy revolvért akartam sheriffcsillaggal, de sosem kaptam. Filmen láttam csak, hogyan éltek a vadnyugaton az emberek. Kispeti viszont olvasta az egész Nagy Indiánkönyvet. Néha mesél belőle. Hogy az indiánok harmóniában éltek a természettel, és tisztelték az elmebetegeket. Én ezt nem hiszem. De azt tudom, hogy nagyon megtetszett az egyik cowboya. Megpróbáltam kicsavarni a kezéből, de Kispeti nem hagyta. Elszaladt vele. Akkor kezdtem kiabálni. Jöttek a többiek, Öcsi kitette a lábát, Kispeti pedig úgy járt, mint az indiánok.

Fekszem az ágyban, nem kapok levegőt. Már megszoktam. A folyosóról beszűrődik a fény a résnyire nyitott ajtón. Elég lenne szólni a nővérnek, hogy hozza a pipát, de nem mozdulok. Próbálok egyenletesen lélegezni, hogy ne tűnjön fel senkinek. Várom a halált. Persze tudom, hogy nem fogok meghalni, de azért az érzés egészen olyan. Rálátok Kispeti ágyára. Üres. Léptek közelednek a folyosón. Gyorsan lehunyom a szemem, és úgy csinálom, mintha aludnék.

Welcome to Paradise

Elveszem a számtól a papír zsebkendőt, kiköpöm a vért. A matricákkal teleragasztott tükörben alig látom az arcomat. A nyelvemmel kitapogatom a törött fog helyét. Éles. Nem tudom, hogy a zuhanástól vagy a zenétől, de rohadatul fáj a fejem. Ritmusra löktetnek a vécé falai.

Megtalálom az ajtó, kitámolygok. Ildi a falnak dőlve vár. Bakancs, neccharisnya, fekete miniszoknya és valami piros felső van rajta. Az arca szemcsés, mint egy régi telefonnal készült kép. Nem szól, csak a hónom alá nyúl. Épp, hogy elbír. Gyere, mondja. Kibotorkálunk a táncterre.

Rám zuhan a zene. Elhangolt gitárok, fémesen kalapáló dob, az énekesből semmit se hallani. Fényszilánkok fúródnak a retinámba. Megtántorodom. A terem félig üres, a hátul állók részegen düllöngélnék, beljebb vad örvénylés: végtagok, szegecses és színes tarajok hullámozása. Most, hogy kiürült belőlem az adrenalin, kibaszott hülyén néz ki az egész. Az egymást taposó bakancsok alatt sörrel és kannásborral kevert sár. Felnézek a színpadra, de nem ismerem a zenekart. Ildi a lépcső felé húz.

Kínszenvedés felérni. A kocsmaszinten hányás- és izzadtságsszag. Elmegyünk a pult előtt - felismerem két arcot. Valamikor együtt tarháltunk Pesten, egy buli után. Amikor összejött a pénz, vettünk egy olcsó bort, és felmáztunk egy ház állványzatára. A szomszédos gyorsétterem neonjai a pofánkba világítottak. Csak ittunk és bámultuk, mint a kibaszott molylepkék.

Odaérünk a helyünkre - Zoli az asztalra borulva alszik, előtte vagy egy tucat sörösüveg. Kattog a csocsóasztal. Valaki rekedt hangon kiabál, egy csaj részegen vihog. Lecszúszom Ildi válláról, a sörpadra. Fáj mindenem. Kérsz valamit? Ja, egy whiskey-t. Elmegy érte. Végignézek magamon: a pólóm kiszakadt, vér száradt a dzsekimre.

Te meg hogy a faszbba nézel ki? Rambó áll fölöttem. Kurva jól esne, ha legalább most nem röhögne. De röhög. Ahogy bámulom, a béna tetkói mászkálni kezdenek az alkarján. Lehet, hogy szétütöttem az agyam? Lehunyom a szemem. Mi van, felrúgtak? Befurakszik mellém, nem zavarja, hogy minden mozdulata fáj. Elküldöm a picsába. Ezen is csak nevet. Ne parázz - a zsebében kezd turkálni -, rendbe hozlak, haver.

Ildi két poharat tesz az asztalra. Whiskey, mondja, és leül. Neked meg honnan van pénzed, csodálkozik Rambó. Ildi nem válaszol. Zolit nézi, aki még mindig nem tért magához. Talán meghalt? Ildit nem érdekli. Elveszem a whiskey-t, belebámulok a halványárga lötytybe. Aztán meghúszom. Várja! Rambó elem tartja a kezét. Szétterpesztett tenyerén egy elmorzsolódott bogycs. Ez tuti elmulasztja a fejfájásod. Ildi épp nem figyel. Elveszem a cuccot, és leküldöm a maradék piával.

A whiskey-t mintha az ördög izzadta volna. Káromkodnom kell. Ildi még mindig nem néz rám. A fogad is kivetkék, kérdezi Rambó. Nem válaszolok, úgyis látja. Röhög. Te aztán megkaptad. Leáll a kattogás, valaki nyert a csocsónál. Hangos üvöltés. A részeg csaj megint vihog.

Hugyoznom kell. Megpróbálok felállni, de nem nagyon sikerül. Ildi észreveszi, odajön, hogy segítsen. Hátrafelé, a retyókhöz akar vinni, de én inkább kimennék. Megállunk. Kell egy kis levegő, mondom neki. Fintorog. De azért elkísér. Megfordulunk, és kitámolygunk a kocsmából.

Odakint az emberek kis csoportokban cigiznek. Összehúzzák magukon a kabátjukat - kurva hideg van. Ettől kicsit kijózanodom. Felnézek az égre. Szart se látok. Mi van, itt akarsz brunyálni? Megyünk tovább. Megkerüljük a kocsmat, itt már sötét van. Ildi nekitámaszt a falnak, mint egy zsák szemetet. Szarul vagy? Eléggé. Nem tudom, hogy sajnál, vagy idegesítem. Megsimogatom a haját.

Állunk egy jó darabig. Zúg a fejem. Na jó. Ildi indulni akar, de elkapom a karját. Látom, hogy fázik. Magamhoz húzom. Verejték, bőrkabát és valami édes parfüm szaga. Megcsókolom. A nyelve csapkodni kezd a számba. Öklendeznem kell. A kezem lecsúszik a seggére. Érzem, hogy felizgul. Az övemmel kezd babrálni. Nincs erőm megállítani. A hideg bevág a sliccemen - benyúl a gatyámba. Fordul a gyomrom. Ellököm, és a földre hanyok. Vöröses kása csattan szét az apró, fagyott kavicsokon.

Baszd meg! Normális vagy? Undorodva néz. Még nem tudok beszélni, amikor ott hagy. Nem baj. Miután végeztem, megtörlöm a számat a dezskim ujjában. Rohadt élet. Forog velem a világ. Kicsit ott maradok a falnál. Az égről lehullottak a csillagok. Összeszedem magam, aztán elindulok visszafelé.

Józan ima

Égi zsámolyon térdepel
Nem hallott a kegyelemről
Kiszámlázva mit érdemel
S mit várhat az elemektől

Esőtől zord téltől sártól
Kékes duzzanat a szemem
Felszívja magát és rád szól
Mégse csodálkozol ezen

Pedig kihordta már terhét
Élsz és kicsit így is marad
De a halál kehes kelyhét
Kiürítheted majd magad

Így hevernek itt a szépek
Mint az eltévedt jötevők
Kérgesre átfestett képek
Lettek lemázolt szószegők

Lassú léptek a nyomomban
Én lennék ez a bús sereg
Bizony én a te korodban
Mondják és a szó csak pereg

Málik mint a sós vakolat
Mint savas könny hull az este
Nincs már olyan bőségszavak
Amitől ez tiszta lenne

Mert mára megkomorultam
Kozmások bennem a napok
Még lecseng egy szomorú jam
Bus és semmire se vagyok

Jó tőlem nincs elég terem
Saját magam megrészegít
Mit kezdjek akkor már velem
Ha az árulás se segít

Nem megyek be a klubba. Átvágok a HÉV-megálló a panelek felé. A sínen punkok söröznek. Majdnem kitöröm a bokám a köveken. Átmegyek az úton, a telep körüli füves placcra. Sötét van, és olyan, mintha itt hidegebb lenne. Találok egy padot, leülök. Tompán, de már látszanak a csillagok. Jól van. Csak most jut eszembe, hogy a bogycsót is kihánytam a többi szarral együtt.

Ahogy a paneleket bámulom, eszembe jut, hogy van a közelben egy bolt. Május elsején mindig hepaj van a városban. Az emberek kijönnek a parkba, van körhintá és céllövölde is. Meg vattacukor. A szülők elhozzák a kölykeiket. Mi is kijártunk. Apámnak a boltban vettünk sört, mert ott olcsóbb volt, mint az árusoknál. Emlékszem, egyszer még nem volt teljesen készen, amikor megkértem, hogy lőjön nekem egy plüssfigurát. Azt? De hát rózsaszín. Nem baj. Rendes volt, az összes apróját elbaszta, hogy megszerezze. Örültem. Az egyik kezemben az elefánttal, a másikban anyám kezével sétáltunk a fák alatt. Akkor még ő is élt.

Fázom. Ideje visszamenni. Mikor odaérek, Zoli már nincs az asztalnál. Rambó Ildivel smárol. Nézem őket. Aztán sorban megemelem az asztalon hagyott üvegeket. Az egyik alján még lötyög egy kis sör. Megiszom. Kifelé menet megszólal a Green Day. Az első punk szám, amit valaha hallottam. Welcome to Paradise. Megyek, hátha megtalálom.

A könyv, amely tartja a lelket a csabaiakban. Békéscsaba evangélikus lakosságát századok óta mély vallásosság jellemzi, melynek elengedhetetlen tárgyi kelléke a Tranoscius, amelyet feltételezhetően betelepülésükkor hoztak magukkal. Az első nyomtatott Tranosciust 1636-ban adták ki, és 414 éneket tartalmazott. Nevét megalkotójáról, Juraj Tranovskýról kapta, akinek célja a könyv megalkotásával az volt, hogy minél több éneket összegyűjtve megmentse és népszerűsítse vallását. A csabai családoknál minden házban fellelhető volt a nagy becsben tartott énekeskönyv, melyből általában annyi darab volt, ahány tagú volt a család. A könyvet olvasó vallásos személyek az életükben végbemenő minden eseményhez, ünnephez, örömhöz-bánathoz megtalálták a könyvben a megfelelő éneket.

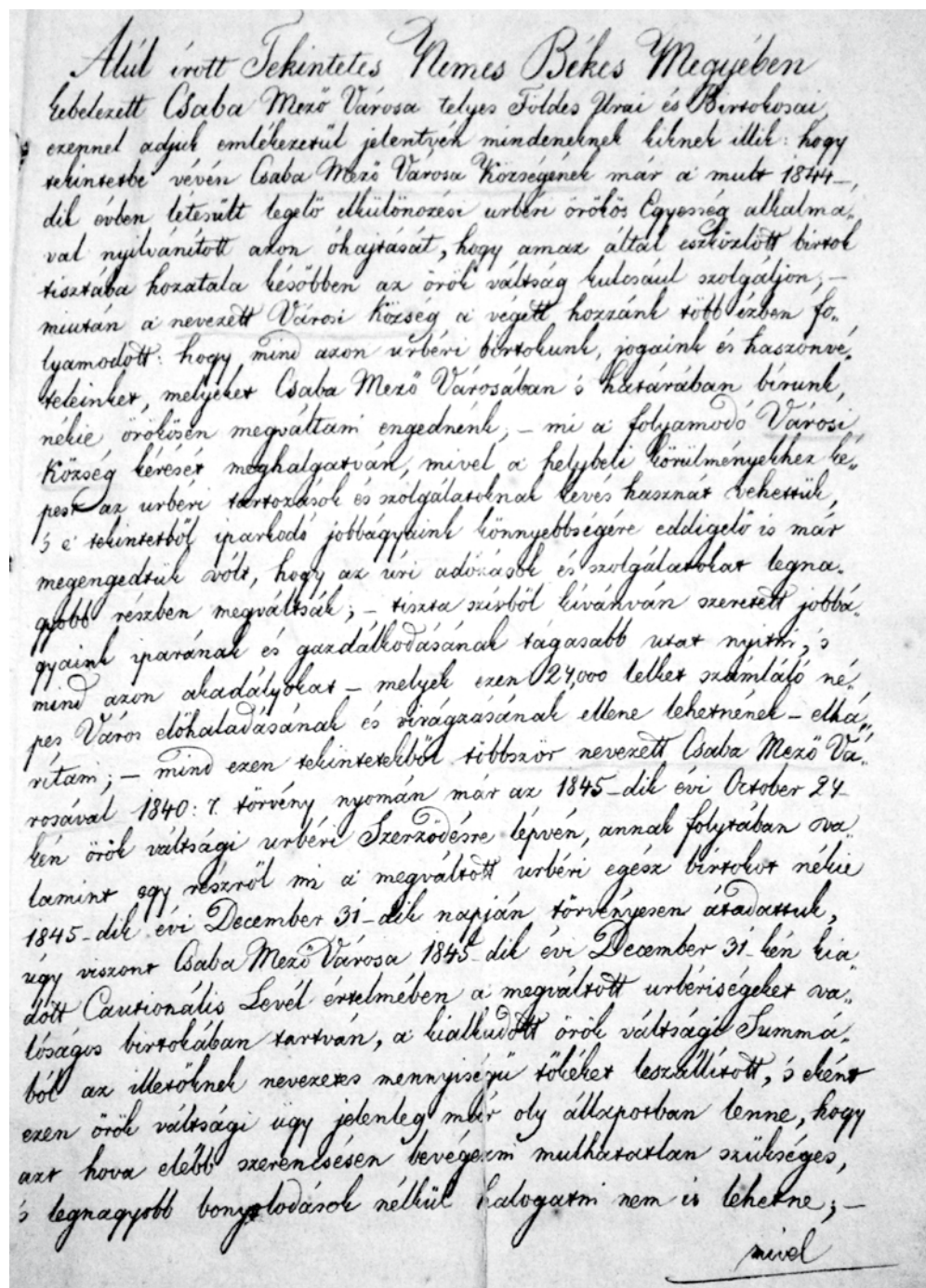
A csabai bíró széke. A Munkácsy Mihály Múzeum néprajzi gyűjteményének egyik legbecsesebb tárgya a csabai bíró széke. Ez a szék a 18–19. századi békéscsabai szlovák bútorkultúra értékes darabja, melyre reneszánsz megjelenés és barokkos díszítés jellemző. A bírói szék a bírói hivatal tárgyi jelképe, mellyel a fontos közigazgatási szerv tekintélye fejezhető ki. Ez az ülőalkalmatosság tulajdonképpen az uralkodói trónust idézi meg. Kezdetben a bírói szék használata a méltóság jelképe volt, mely emellett az ítélethozás elengedhetetlen kellékének is számított. Innen ered a törvényszék és ítélszék szavunk is. A falusi és városi bírói tisztséghez szorosan kapcsolódott, ezáltal a bírók kizárólag ebben ülve hozhatták meg döntéseiket. A múzeum által nagy becsben tartott leghíresebb békéscsabai bírói székben feltételezhetően elsőként Kerepeczky Mátyás ült, aki 1780 és 1782 között töltötte be a tisztséget.

A kíváncsi óratörpe

— részlet —

Eino, a kis óratörpe
tanakodott fejét törve.
Törte fejét töprenkedve,
rőt szakállát söndörgetve,
míg kipattant ím az ötlet,
söndörgetés közbe jött meg:
„Jaj, hát megvan, mit csinálók!”
Erdei törpének állok.
Ez itt úgylis épp egy erdő.”
S az erdőben útra kelt ő,
ténfergett a kis tekergő
mind mélyebbre mendegélve
finnek fagyos fenyvesébe,
sűrű erdő sűrűjébe,
gyalogfenyők gyűrűjébe.
Gombászott meg áfonyászott,
mókusokkal bújócskázott,
elerdeiitörpéskedett,
amíg rá nem sötétedett.
Ekkor kap fejéhez Eino:
„Félek a sötétben, ej, no,
elfeledtem ezt a dolgot!”
S onnantól már félve bolygott
bent az erdő sűrűjében,
gyalogfenyők gyűrűjében.
Félt a nyesttől, félt a nyúttól,
félt a szúrós fenyőtűtől,
zuzmók zirrenő zajától,
sarki szélnek sóhajától,
gatyáskuviktól, gonosztól,
fejre pottyánó toboztól.
Így ahogy félt féldegélve,
felfigyelt egy kósza fényre,
kis kunyhóból jött a kóbor,
törpék lakta házikóból.
Eino behahóz a házba
étlen-szomjan, elcsigázva,

A szerződés, mely örökre megváltoztatta Csaba életét. Csaba mint jobbágyfalu jelentős szolgáltatásokkal tartozott földesurának, viszont a 19. század közepén esély nyílt mindezek megváltására. 1844-ben került sor a legelők elkülönítésére, több mint 17 ezer hold legelő, rét és föld került Csabához, amit 1852-ben felosztottak a jobbágyok között. A képen látható örökváltási szerződés megkötése 1845-ben történt, ennek értelmében a község közel 802 ezer pengő forint kifizetése ellenében válthatta meg magát. Azonban ez a megváltás a csabai paraszti árutermelés megerősítését segítette elő, a kifizetett váltási összeg jelentős részét később az állam visszatérítette. Az 1848. évi áprilisi törvények értelmében a jobbágyok azt gondolták, hogy mentesülnek további kötelezettségeik alól, de 1849 után a földesurak nem álltak el követeléseiktől. Emiatt pert is indítottak, azonban végül a birtokosoknak adtak igazat. 1854-ben még 544 ezer forint tartozása volt Csabának, és az utolsó részlet csak 1873-ban tudták kifizetni.

kurjant Eino elgyötörve:
 „Van-e itt a házba törpe?
 Van-e éhségem elűzni
 narancslé meg csokis müzli?”
 Volt a házba törpe hét is,
 adtak müzlit, narancslét is,
 toltak alá amott széket,
 szalvétát is kapott, szépet.
 Apró asztalt ülve körbe
 faggatja őt a hét törpe,
 szól a hét kis házigazda:
 „Mi szél hozott erre, mondsza,
 sűrű erdő sűrűjébe,
 gyalogfenyők gyűrűjébe?”
 „Aszél hozott” mondta Eino,
 a jó szóra juszt se hajló,
 a kíváncsi lébenkanál:
 „Aszél, hogy hát én ugyebár
 egy erdei törpe vagyok,
 volt is erdőm, ennél nagyobb,
 saját különbejáratú,
 volt benne zsiráf meg tatu,
 másmilyen volt, mint ez, majmos,
 csak az történt, hogy hát sajnos
 bummm, felrobbant véletlenül.”
 Nem néztek rá értetlenül,
 tátott szájjal ám a törpék,
 nem furcsállták, hogy mi történt,
 nem kapták fejüket föl sem,
 bólintottak csak rá bölcsen:
 „Öhömm, ühümm, igen-igen,
 hát, egy erdő már csak ilyen,
 előfordul, hogy felrobban,
 legközelebb vigyázz jobban.”
 Eino erre azt felelte:
 „Jó jó, oké, persze persze,
 majd vigyázok jobban, rendben,
 nem félek a sötétben sem,
 csak hát ugye így most végül
 itt állok egy erdő nélkül,
 erdei törpe létemre
 nincsen erdőm szégyenszemre.”
 Látva, hogy hogy le van törve,
 azt felelte a hét törpe,
 szólt a hét kis vendéglátó:
 „Mért nem maradsz köztünk mától?
 Ha már egyszer úgyis itt vagy,
 állj be hozzánk nyolcadiknak.”
 „Oké” mondta erre Eino,

a jó szóra juszt se hajló.
 A kíváncsi lébenkanál
 nem kérette kétszer magát.
 Faggatja őt a hét törpe,
 kérdik tőle érdeklődve:
 „Mondd, melyik a kedvenc színed?”
 „A kék.” „A kék? Nahát ilyet!
 Véletlenül van egy extra
 kék ágyikónk éppen plusszba,
 lám, csak jó az isten, jót ad,
 van kék színben pont egy pótágy,
 benne puha párna, paplan,
 el is nyúlhatsz rögtön abban.”
 Így hát a kis óratorpe
 félelemtől nem gyötörve
 úgy aludt el aznap este
 kékre festett ágyba fekvé,
 kékre pingált törpeágyban,
 prima törpetársaságban,
 sorsa által szerencsézve,
 bemüzlizve-narancslézve,
 hogy nincs jobb a földön semmi,
 mint erdeitörpészkedni.

Hogy hét törpe fújja: „Hejhó!”
 arra ébredt másnap Eino.
 „Hát te mit henyélsz az ágyba?
 Indulás! Irány a bánya!”
 „Mi? A bánya?” ült fel Eino
 attól félve, füle nem jó.
 „Mi? A mi? A...? Mi a kánya?”
 „Vár az ősi törpebánya!”
 vágta rá a többi törpe
 sürgetőleg ráüvöltve.
 „Indulnunk kell hama-gyorsan
 lámpáinkkal libasorban.”
 Azzal úgy ültő helyébe,
 sisakot nyomtak fejébe,
 jobbkezébe csöppnyi csákányt,
 balkezébe bányáslámpát.
 És hiába volt a hiszti,
 alig hagyták reggelizni,
 idő nem volt szinte semmi:
 másfél óra müzlit enni,
 negyedóra narancslézni,
 tíz perc falon legyet nézni,
 nem telt bele két óra se,
 menni kellett, nem volt mese,
 máris kellett indulni a

törpebánya tárnáiba.
 Elindultak hama-gyorsan,
 lépegettek libasorban
 csákányukat vállra vetve,
 lámpáikat lengetgetve.
 A sor végén a kis Eino
 álmosan dalolta: „Hejhó!”
 Csengett a nyolc csöppnyi csákány
 lent az ősi törpebányán,
 a nyolc törpe egész estig
 munkát végzett, nehéz testit.
 Füttyszó hangzott, szólt az ének,
 míg fejtették lent az ércet,
 szállt szakálluk alól szitok,
 bányászták a bauxitot.
 Mire véget ért a műszak,
 s orruk újra érte fűszag,
 úgy kidőlt az óratorpe,
 a hejhót sem énekelte,
 kimerülve, elcsigázva
 tért haza a törpeházba.
 Benyitva a házikóba
 lelt látványra, lázítóra.
 „Ki ivott a narancslémbe?”
 háborgott a házba lépve.
 Föl volt dülva, felettébb föl:
 „Ki evett a müzlicskémből,
 mikor volt még benne ennyi?”
 Azt még meg akartam enni!
 Az még hagyján, hogy napestig
 munkát végzünk, nehéz testit,
 száll szakállunk alól szitok,
 bányásszuk a bauxitot,
 de hogy a bányából este
 holtfáradtan hazaesve,
 arra jöjjön meg a törpe:
 narancslevem kihörpölve,
 alszanak az ágyacskámba,
 csokis müzlim megcsócsálva,
 amit meg direkt nem ettem,
 az már mégis tűrhetetlen!
 Lámpásomat le is rakom,
 csákányom a földhöz csapom,
 búcsút mondok én, de végleg
 az erdeitörpeségnek!”
 Lámpását legott lerakta,
 csákányát a földhöz csapta,
 búcsút mondott ő, de végleg
 az erdeitörpeségnek.

Marsmese

– részlet –

– Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy bolygó. Pontosabban nem is bolygó volt, hanem egy falu. De annyira furcsa volt benne mindenki, mintha nem is a Földről való lenne. Mintha valahonnan az űrből jöttek volna. Mondjuk a Marsról. Tudod, arról a bolygóról, ami...

– Tudom, tudom! A vörös bolygó! És egy római istenről nevezték el, arról a tavaszi istenről, aki miatt a március március. Marsról, na. A hadistenről.

– Hát ezt meg honnan tudod?

– Apával olvastuk egy csillagászatos könyvben. De meséld tovább!

– A királyt Mártonnak hívták, és az összes lakó olyan volt, mintha állandóan parázson lépkedne. A cipőjük pipacspiros szattyánbőrből készült. Tüzes volt a hangjuk, sütött a tekintetük, mintha tüzet raktak volna bennük, ami csak úgy lobogott és olyan forró volt, hogy soha, de soha nem fáztak. Rövidujjú pólóban jártak télen-nyáron, és takarójuk sem volt, álmukban csak egy vékony narancssárga lepedőt ejtettek magukra, azt is csak azért, hogy kuckósabb legyen a fekvés az ágyukon, meg hogy ne fázzanak meg, mert azért azt tudtak. Belázasodni. Mivel mindig ezekben a könnyű ruhákban jártak. A neve is mindnek tüzes volt. Piroska, Herold, Hajnalka, Matild, Marcell meg Márk és Artemisz és Róza.

– Várj, nem értem. De ha falu volt, akkor hogyhogy volt benne király? Az nemcsak az országoknak van?

– Hát, a legtöbbször igen. De azért van egy-két ilyen falu is. Ahol van király. És Márton király nem palotában lakott, ahogy a legtöbb uralkodó. Márton király egy piros cseréptető, tornácos házban élt. A kertje tavasszal telis-tele volt tulipiros tulipánokkal, nyáron meg vörös rózsával és bordó kardvirággal. A kert végében pirosló almafák. Volt egy kis tó is az almafák mögött, aminek nagyon örült Márton király, mert szeretett úszni. Ha haragos lett, nem várta meg, hogy egészen átforrósodjon, rögtön, ahogy a füle égni kezdett, leszaladt a tóhoz, és úszott egy nagyot.

– Haragos?

– Haragos. Igazságos király volt, ezért elég gyakran lett haragos, mert az emberek elég gyakran igazságtalanok egymással. És Márton király azonnal megérezte, ha valaki igazságtalanul viselkedett a falujában. Vagyis a bolygóján. A fülével érezte, az volt az igazságvevő készüléke. Ha például egy anyuka az első idei eperből minden gyerekének öt szemet rakott a tányérjára, és a nagyobbak gyorsan kivettek kettőt a kisebbik tányérjából, mert az még úgysem tud számolni, azonnal elkezdett melegedni a füle. De nem rohant oda azonnal, ahol az eset történt, előbb úszott egyet a tóban, hogy lehűtse magát, mert tudta, hogy a hirtelen harag nem jó tanácsadó. Aztán magára kanyarította vörös frottírból varrt királyi fürdőköntösét, és odaballagott a tett helyszínére.

– És mit csinált? Gondolom, már semmit sem tehetett, ha egyszer megették azt a két szem epret!

– Hát, epret éppen nem tudott varázsolni, de perzselt a tekintete és a hangja, ahogy megkérdezte a két testvért, hogy szerintük kedves dolog-e megtréfálni egy óvodás öcsikét. És persze azonnal keserű lett a torkukban az eper íze a pironkodástól. Aztán elzavarta őket epret szerezni sitty-sutty, még jó, hogy a falu majdnem minden kertjében volt eperágyás. Aztán amikor megjöttek a frissen szedett eperrel, és odaadták a kistestvéruknek, Márton király megdicsérte őket. Mert a marsfalviak mind nagyon megszívűek, akik könnyen haragszanak, de könnyen is olvadnak meg a saját szívük melegétől. A királynak egyenesen olyan jó szíve volt, mintha nem is szív, hanem egy forró kályha dobogott volna a bordái közt.

– Hm. Akkor egy kicsit hasonlítanak ezek a marslakók Boróra. Meg apára. Nem?

– Lehet. Igen, most, hogy mondod...

– És szerelmesek? Úgy értem a marslakók. Csak Boró miatt kérdzem...

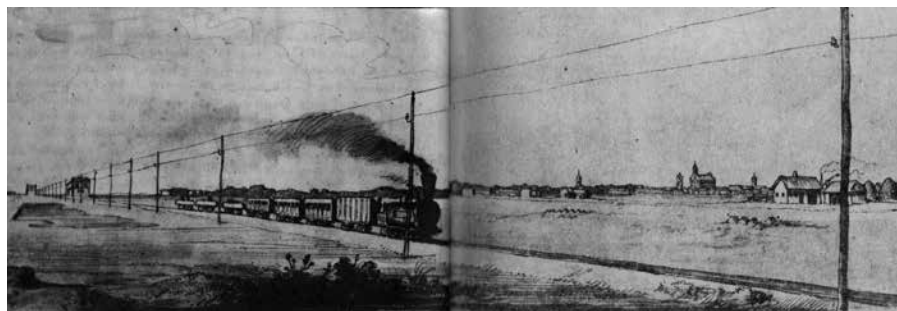
– Ja! Hát persze! Állandóan! Már négy-öt éves korukban szerelmesek lesznek, és ennek mindenki nagyon örül, mert aki szerelmes, az olyan... olyan szép lesz, na, mert valahogy olyan, mintha lebegne, mint egy léggömb, és csak úgy ragyog a szeme, mint...

– ... mint Borónak...?

– Na, ezt eltaláltad, Tamás! Pont úgy, igen.

A legrégebbi fénykép Csaba múltjából. Csaba egyik legrégebbi találkozóhelye volt a mai Városháza és a Fiume szálló között egykor álló Gádor, amely a község korcsmájaként ellátást biztosított a jegyző és a többi előljáró részére. Sajnos az épületről nem maradt fenn fénykép, így nem tudjuk, hogy pontosan milyen lehetett. A feljegyzések szerint azonban a közelében egy gémeskút állt, ahol az állatokat itatták. Az első Csabát ábrázoló fotográfián a település főtere látható az Evangélikus Kis- és Nagytemplommal, az azóta átépített Páduai Szent Antal Plébániatemplommal valamint az oly fontos szerepet betöltő gémeskúttal. A fénykép ugyanabból a szögből ábrázolja a teret mint Haan Antal szinte azonos korú rajza, mely Haan Lajos 1866-ban megjelent *Pámetnosti Békés-Cabánske* című művében szerepel.

„Biztos, hogy nincs ló benne? – Az első vonat Csabán. A csabaiak életében sorsdöntő eseménynek számított az első vonatszerelvény városukba érkezése. A város gazdasági fejlődésére nagy hatással volt, amikor 1858-ban megkezdődött a vasúti hálózat kiépítése, majd október 25-én, egy hétfői napon befutott Csabára a községi szénáskert helyére épített indóház (vasútállomás) elé az első személyvonat. Csaba apraja-nagyja ott tolongott, mert még nem láttak ilyet. Megcsodálták a füstölő, prűszkölő, feldíszített mozdonyt, a színesre, osztályonként más és más színűre festett vasúti személykocsikat és a poggyászkocsit. A vasutasok németül beszéltek, és díszes egyenruhát viseltek. Sokan a mozdony körül tolongtak, és néhányan – a masinisták legnagyobb meglepetésére – a mozdonyt ütogették. Meg akartak győződni arról, hogy tényleg nincs benne befogva ló. Ezen a napon annak, aki feljutott, és volt bátorsága, megengedte a társaság, hogy Kétegyházáig a vonaton utazhasson. Így futott be Csabára az első személyvonat, amelynek ábrázolását Haan Lajos *Békés-Csaba* című kiadványában találjuk. Csupán öt nappal később, 1858. október 30-án, szombaton a Csabáról Aradra induló vonat utasai között egy fiatalembert találunk, aki Békéscsabáról indulva tett szert világhírnévre. Ő volt Munkácsy Mihály.

Tóba dobált kavicsok

Beszélgetés Neset Adriennel

Egyszer volt hol nem volt, volt egyszer egy magánkiadású mesekönyv. Nem hitt benne senki, mégis megjelent. Aztán hurrikánként söpört végig a világon a kötet, azóta pedig több nyelvre, így magyarra is lefordították. Idén nyár elején a Kolibri Kiadó és a Bookline Könyvek továbbgondolta a kötetet, és kiadta az 50 elszánt magyar nő című hiánypótló művet, önbizalmat adva a nőknek, lányoknak, hogy nem szabad az álmokat feladni. A könyv egyik szerzőjével, Neset Adrienn-nel Schütz Gabriella beszélgetett.

– *Mesterséged címere?*

– Neset Adrienn vagyok, újságíró, műfordító és nyelvtanár. Angol- és kommunikációs szakon végeztem a Szegedi Tudományegyetemen, majd a diploma megszerzése után a Marquard Mediánál helyezkedtem el, és dolgoztam, a teljesség igénye nélkül a Joy, a Shape, a Fitt Mama és a Nők Lapja Évszakok magazinoknak is. A műfordítói karrierem 2009-ben kezdődött, amikor a férjemmel és a kis-lányommal Vietnámba költöztünk, és otthonról végezhető munkát kerestem. Azóta összesen körülbelül negyven regényt, főleg gyerek- és ifjúsági irodalmat fordítottam. A fordítási és újságírói munkák mellett jelenleg angolt tanítok egy középiskolában és törököt egy nyelviskolában.

– *Mit szólnál az ötlethez, hogy kutatásokat fel, és mutassátok be azokat a magyar nőket, akikre büszkék lehetünk?*

– Az ötlet a (Fodor) Marcsié és az enyém volt. Mindkettőnk gyerekei jártak/járnak külföldön iskolába, ahol már az alsó tagozaton foglalkoznak emberi jogokkal, női jogokkal, a szüfrasset mozgalommal, feminizmussal. Angol nyelven soha nem okozott gondot, hogy ezzel kapcsolatos könyveket adjunk a kezükbe, de mindig fájó pont volt, hogy a magyar nőkről nincs gyerekeknek szóló írás. Addig beszélgettünk erről, amíg szinte egyszerre azt nem mondtuk, hogy ha nincs, akkor csinálni kell. Szerencsére a Kolibri Kiadó és a Bookline Könyvek is láttak benne fantáziát, azonnal munkához láthattunk.

– *Avass be a kulisszatitkokba, hol és hogyan kutattatok Marcsival?*

– Mindketten újságírók vagyunk, tudtuk, hol, merre keresgéljünk. Körülnéztünk a Magyar Elektronikus Könyvtárban, folyóiratok korabeli számait bújtuk, cikkeket, szakdolgozatokat olvastunk, igyekeztünk minél több forrást felkutatni.

– *Mindent megbeszéltetek?*

– Kettéosztottuk az anyagot, Marcsi is és én is 25–25 lány, asszony anyagát dolgoztuk fel. Elolvastuk egymás írásait, ha kellett, tanácsot adtunk. Gyakorlatilag reggeltől estig a messengeren lógtunk.

– *Emlékszel, melyik volt a leginkább nehéz anyag, a kutatás, feltérképezés szempontjából?*

– Számomra Ungár Margit, az első ügyvédnő jelentette a legnagyobb kihívást. Bosszantóan kevés információ áll róla rendelkezésre, még a születési és halálozási évét is csak egy PhD-dolgozat lábjegyzetében találtam meg. A Jogtudományi Közlöny 1920 és 1930 között megjelent számait ol-

vasgattam hozzá, ami nagyon izgalmas volt, de végig szurkolnom kellett, nehogy információhiány miatt kimaradjon.

– *Utána már „csak” írni kellett. Ez már könnyedén ment?*
– A terjedelmi korlátok jelentettek néha akadályt. A kiadó megadott egy maximális karakterszámot, amit a tördelés miatt nem léphettünk át, pedig néhány történetet a végtelenségig lehetett volna írni. Ilyenkor vérző szívvel húztunk.

– *Szerinted a kötetben szereplő nők közül kinek a legizgalmasabb az életútja?*
– Számomra Sass Flóra felfedezőnő életútja a legizgalmasabb. Az 1848-as forradalomban felbőszült románok megölték a szüleit, egy örmény család vette magához, akik Törökországba költöztek. A kislány ott egy piacon eltűnt, elrabolták, és eladták rabszolgának. Tíz év múlva egy angol mérnök, Samuel White Baker megvásárolta, és feleségül vette. Az esküvő után Afrikába indultak, és a Nílus forrását kutatták. Naplója az egyik leghitelesebb forrás Afrika akkori mindennapjairól.

– *Mit taníthat meg ez a könyv a fiatalabb generációknak?*
– Azt, hogy kellő kitartással, elszántsággal minden célt el lehet érni. Azt, hogy a „Neked nem való, mert lány vagy”, „Neked úgysem megy, mert lány vagy” és a „Te ehhez, lányként buta vagy” érvek nem állják meg a helyüket. Senkitől sem szabad elvitatni az álmait.

– *Milyenek találod az illusztrációkat?*
– Imádom. Rátkai Kornél nagyon szépet álmódott nekünk, izgalmas, mozgalmas, színes könyvet vehetnek kézbe az olvasók. Bertóthy Ági kiegészítő illusztrációi pedig külön értéket képviselnek.

– *A Móra Kiadó gondozásában is jelent meg egy hasonló kötet. A tiétek miben más?*
– A Móra Kiadó az *Esti mesék lázadó lányok*nak vonalát gondolta tovább, mesésebb, mesélősebb könyvet raktak össze, míg mi az ismeretterjesztésre fordítottunk nagyobb gondot. A két könyv között mindössze kilenc nő az átfedés, elférünk egymás mellett a piacon. Sőt, azt mondom, minél több ilyen kiadványra lenne szükség, maradjon a téma napirenden. A tőba dobált sok-sok kavics egyszer csak szétzilálja a víz felszínét.

– *Mit gondolsz, lehetne folytatni?*
– Persze. Amikor ehhez a könyvhöz szedtük össze a neveket, egy majdnem százas listával indítottunk, amit a Kolibri Kiadó munkatársaival együtt kurtítottunk meg ötvenre. Az elsőket és a történelmi személyiségek nagy részét ellőttük ebben a kötetben, de számtalan más, érdekes történettel, különös, példamutató életpályával találkoztunk, amiket fájó szívvel tettünk félre – pontosan ezzel a gondolattal: talán lesz alkalmunk róluk is írni.

A boldogság színe

Maros Krisztina: Milyen színű a boldogság?

Hogy milyen színű a boldogság? Kinek kék, kinek zöld, kinek meg narancssárga. Csak egészen elborult lelkeknek barna, fekete vagy szürke. Függ életkortól, nemtől, habitustól, s valamelyest még kultúrától is. Nem határozható meg pontosan, hogy milyen, csak az, hogy milyen nem. A színek már csak ilyenek, érzéki illúziók. Habár természettudományosan mérhetőek, percepciójuk mégsem egyetemes, a legtöbb emlős számára nem létező jelenségek. De még az emberi kultúrán belül is történelmileg, társadalmilag változó fenomén. A művészet történetében régről ismert az esztétikai „kulturharc” a racionális rajz (*diseño*) és emocionális szín (*colore*) között. Nem véletlen, hogy a totalitárius rendszerek vizualitása a kordában tartott érzékek jegyében a kemény, vonalas rajzot támogatta a gyanúsán egyéni és megfoghatatlan festőiség helyett.

Innen nézve megmosolyogtató az a határozott vehemencia, amely a legkisebb gyermekeknek szánt, színekről szóló lapozókat jellemzi. Ezek az ismeretterjesztő könyvecskék ugyanis a színeket úgy mutatják be, mint a betűket az ábécéskönyvek: egy vizuális jelhez (egységes és árnyalatlan színfolthoz) egy szavas (tárgyas) definíciót rendelve. E lapokon a piros az piros; elhallgatva a színek anyagtól, atmoszférától, megvilágítástól függő változékonyságát, elfedve az árnyalatok bódítóan változó spektrumát.

Maros Krisztina *Milyen színű a boldogság?* címmel, tavaly megjelent kötetének egyik legszerethetőbb vonása a kategorikus bizonyosság mellőzése. Képi kompozíciói csak érzeteken, személyes benyomásokon, költői hasonlatokon alapuló utalások a színek világára. Konkrét definíció és didaktikus rámutatás helyett érzékeny közelítés, sodró áramlás, kellemes lebegés valóság és fantázia között.

A kötet eredeti formájában *képkönyv* volt, azaz a verbális leírásokat teljesen mellőző képes könyv. Az angolszász terminológia *wordless picturebook* néven emelgeti az ilyen típusú kiadványokat. (Mégkülönböztetve a pár soros szöveggel kísért, magyarul képeskönyvként definiált *picturebook* típusától.) A képkönyv jellemzője, hogy az írás teljes mellőzésével építi fel világát. Karaktere lehet narratív, lineárisan mesélő, de lehet hangulatokat asszociatív képzettársításokkal megragadó, a képek saját logikáját követően csapongó is. Műfaját tekintve rokon a művészkönyvvel, böngészővel vagy a képregény szöveget mellőző, ún. *graphic novel* változatával. A képkönyv az ezredforduló egyik leginnovatívabb könyvtípusa, amely vonzerejét részint annak köszönheti, hogy multikulturális, értelmezése nem kötött nemzeti nyelvhez; mindemellett dominánsan vizuális kultúránkban kiválóan alkalmas a képi intelligencia és a képi narráció értelmezésének fejlesztésére.

A műfaj népszerűségét mi sem mutatja jobban, minthogy 2014 óta önálló seregszemléje is van a szavak nélküli képkönyveknek: *Silent Book Contest* néven, az olaszországi Mulazzo városában, a Bolognai Gyermekkönyv-vásárral együttműködésében. A tavalyi verseny kilenc döntőse közé Maros Krisztina könyve is bekerült, ami kétség kívül adott némi lökést hazai megjelentetésének. A képkönyv itthon még mindig kísérleti műfajnak számít, a gyerekkönyvek körében legfeljebb a böngészők és lapozók között bevett. Údító kivételnek talán csak a Csimota Kiadó Design-könyv sorozata tekinthető, amely klasszikus mesék szöveg nélküli kiadása. (Bemutatásukat lásd az Artmagazin idei nyári számában.) A Pozsonyi Pagony tehát a nemzetközi trendet követve vállalkozott az újszerű kötet kiadására. Igaz, azt nem eredeti formájában jelentették meg, hanem (engedményt téve a köztudottan szövegcentrikus magyar piacnak) Szabó T. Anna versével kísérve. Noha Maros Krisztina olyan ele-

BÉKÉSCSABA ÚJRATELEPÍTÉSÉNEK 300. ÉVFORDULÓJA

Csabatörténet dióhéjban

Békéscsaba történetét – ahogy a vaskos monográfiákban szokás – kezdhethetnénk akár 6000 évvel korábbi időket felidézve, hisz a régészeti feltárások tanúsága szerint a mai Csaba határa régtől fogva lakott terület volt. A város múltjának legrégebbi korszakait összefoglaló kötet igazán színes és sokrétű képet ad az újkőkortól a népvándorlás koráig húzódó időszakról. Számunkra a kiindulópont a honfoglalás. A magyar honfoglalásról szóló 10. századi források egyikének szerzője, Bíborbanszületett Konstantin bizánci császár említi, hogy a magyarok a honfoglalás idején megtelepedtek a Körösök vidékén. A Békéscsaba környékén talált 10. századi temetők régészeti anyaga igazolja a császár állítását. Jankovich B. Dénes, a város korai történetének kutatója 16 kora középkori települést sorol fel a mai Békéscsaba területén. Közöttük van a Csaba falu is, amelynek neve a ránk maradt írott forrásban először 1332-ben szerepel. Az 1332-es pápai tizedjegyzékben rögzítették, hogy Csaba papjára menyinyi pápai adót vetnek ki.

Az Árpád-kori Csaba a mai városközponttól délre, a kastélyi szőlők helyére épített lakótelep területén feküdt. A régészek 1 km hosszú, 200–300 méter széles Árpád-kori falu maradványait tárták fel ezen a helyen. Az 1332–1337-es pápai tizedjegyzék szerint a falu Pál nevű papja 6 garas pápai adót fizetett. Az adó összege utal a település nagyságára is, Gyula papja 20 garast fizetett, Békésé 15-öt, Gyomáé 5-öt.

A megmaradt kevés korabeli forrásból a legtöbb adatot Csaba birtokosairól tudjuk: a település az Ábránfy család birtokai közé tartozott. Az Ábránfyak a pogánylázadások korából ismert Vata ágából származó Csolt nemzetséghez tartoztak, s az 1380-as években már bizonyosan – valószínűleg korábban is – ők voltak Csaba urai.

Az Alföldön a 14–15. század hozta meg az első nagyobb gazdasági fellendülést. A kor mérceje szerint viszonylag békésnek számító másfél évszázad a települések népességének növekedéséhez vezetett. Kialakultak a gazdasági fejlődés helyi integrációs keretei. A legnagyobb gazdasági egységet, a mintegy 50 települést számláló gyulai uradalmat még Károly Róbert idejében szervezték meg. Ez volt az az időszak, amikor a Dél-Alföld az élőállat-export révén bekapcsolódhatott a nyugat-európai gazdaság világába. Csaba viszont nem volt része a gyulai uradalomnak. Valamiféle központtá fejlődés lehetősége akkor villant fel, amikor az Ábránfy család kastélyt építtetett a településen. Az erődítménynek is használható épület az 1520-as években már állt. Mivel az Ábránfy családnak voltak más környékbeli falvai, a kastély felépítése után, a 16. század elején Csaba megindulhatott az uradalmi központtá válás útján. Ám a fejlődési esélyeket meghatározta a gyulai uradalom tulajdonosai és az Ábránfyak közötti gazdasági és politikai erőkülönbség. A meg-megújuló birtokperekben és hatalmaskodásban Csaba birtokosai rendre alulmaradtak. Az 1500-as évek első felében, az ország három részre szakadása után a Bécsben kinevezett gyulai kapitányokkal szemben az Ábránfyak Erdély felé tekintettek, Szapolyaitól, majd János Zsigmondtól reméltek oltalmat. A szembenállás végeredménye az lett, hogy a török elleni védekezésre készülő gyulai várkapitány, Mágyocsi Gáspár 1556-ban leromboltatta a megerősített csabai kastélyt, nehogy Gyula ellen felhasználható erőddé alakíthassák. Hogy a gyulai kapitány csak a katonai szempontokhoz igazodott-e, avagy az uradalom érdekeire is gondolt, bizonyosan nem tudhatjuk. Mindenestre Csaba fejlődése jó időre megpecsételődött.

gánsan illesztette be a vers egy-egy sorát kompozícióiba, mintha mindig is ott lettek volna, a kötet ebben a formájában, szigorú műfaji értelemben már nem „csendes” és nem képkönyv, hanem igen kevés szöveggel kísért képeskönyv.

A kötet legfőbb erősségein szerencsére az utólag beillesztett szöveg sem ejtett csorbát, sőt (Szabó T. Anna kiváló ízlésének köszönhetően) inkább gazdagította annak értelmezési rétegeit. A szöveges kommentárnak ugyanis megvan az a veszélye, hogy a képkönyvek eredendően sokrétű vizuális utalásait ellaposítja, ám Szabó T. Anna verse tudatosan tartózkodik a dolgok kategorikus megnevezésétől. Az utólag hozzá illesztett vers nem erőltetett a képekre összefüggő történetet, metaforákban és hasonlatokban gazdag nyelvezete nem szűkíti, hanem inkább tágitja annak olvasatát.

Annál is inkább szerencsés a szöveg háttérbe húzódása, mivel Maros Krisztina könyvének nincs története, inkább hangulatok és érzetek egymásba kapcsolódó sora a kötet. (Az alkotót már korábban is foglalkoztatta a színek témája: *Az Illatok és Hangok őrzője* címen 2014-ben megjelent szerzői kötete egy színektől megfosztott, mechanikus világ alternatíváját vázolja fel.) Ezúttal minden oldalpár egy szín árnyalataiból komponált monokróm jelenet. Eltérően a színeket bemutató legtöbb gyerekkönyvtől, a színeket nem definiálja kategorikusan, inkább benyomásokból, szenzuális érzetektől, hangulati élményekből bontja ki azokat, bőven hagyva helyet a személyes élményeknek és gondolatfutatoknak. A tizennégy oldalpáron kibontakozó színek a meleg árnyalatok (sárga, narancs, vörös, barna) felől, a hűvösebbeken (zöld-kék-lila) át haladnak a fekete-fehér árnyalatokig, hogy végül, az utolsó kompozíción valamennyi színt egyszerre jöjjön mozgásba. A jelenetek egymást követő sora összekapcsolható, egyetlen nagy ívű panorámaként értelmezhető, jól érzékeltetve azt a fizikai-optikai jellemzőt, hogy színek nem különálló entitások, hanem egyazon hullámjelenség eltérő karakterű optikai érzetei. Nem véletlen, hogy a színelméletek javarésze egységes kör vagy gömb alakzatban szemlélteti a színspektrumot. A lappárok végén feltűnő új szín árnyalatai épp ezt az összefonódást érzékeltetik.

A világ, amely Maros Krisztina jelenetein megelevenedik, meseszerűen elvont és eszményítő. Az egymásba fonódó világokat bejáró néző-utazó a természetből indul, hogy a dombos, erdős tájakból eljusson a dzsungelbe, lemerüljön a tengervízbe, s onnan végül visszatérjen városi otthonába. A földrajzi utazáshoz időbeli mozgás is társul, amelynek során képről képre bejárjuk a napszakokat és évszakokat, a harsonaszóval ébresztő hajnaltól a lopakodó éjszakáig, a szederindás nyártól a hólepte dombokig. Valamennyi kompozíciót a színárnyalatok és formák megnyugtató, lassú áramlása járja át, dombok és lankák egymásba hajló, lágy vonalritmusával, a természeti képződmények kacskaringós indáival. A finoman derengő, monokróm színárnyalatoknak és hullámzó formáknak ez a harmonikus egysége olyan vizuális összhatást eredményez, amelyhez ösztönösen a megnyugvás, boldogság lélekállapotát társítjuk. Az egyes képek az anyagszerű részletek helyett stilizált alakzatok dekoratív megformálására törekcsenek, a konkrét valóságból álomszerűvé oldva a látványt. A tájak lágyan elomló ívei között a szereplők gyakran tűnnek fel lebegő, repülő, úszó alakként, megszabadulva a nehézkedéstől és kötöttségtől, a kötetlen és szabad mozgás álomszerűen gondtalan állapotában.

A színárnyalat és kompozíciók tudatosan harmonikus kezelése mellett Maros Krisztina könyve mindvégig szívesen él színesztéziás hatásokkal: a színekhez zenét, verbális fogalmakat rendel hozzá, különféle tapintási érzetekkel egészítve ki azokat. Az első és az utolsó lapon harsonát fújó lány tűnik fel, a jelenetek némelyikén békák brekegnek, majmok makognak, kismacska dorombol; de a zeneiség a kompozíciókat átható színharmonikiából és vonalritmusokból sem hiányzik. Ehhez társulnak a változatos taktilis érzetek: a sünök és szederbokrok szúrósága, a medveszőr puhasága, a dzsungel párája, a tengervíz simogató áramlása, a friss hó ropogós hűvössége. E vizuális benyomásokat gazdagítja Szabó T. Anna költeményének egy-egy sora. A vers a szinopszia, színek és hangok társításának elvén hangolódik rá a látványra, mély vagy magas, zöngés vagy zöngétlen hangzók zeneiségével kísérve a látványt. Hasonlatai és metaforái izgalmas módon tágitják ki a képek világát, mint például az „álom bizsergő tengerének” vagy a „kék éjben alvó hold szeme” sorai.

Az idilli, kevés szöveggel kísért képek ellenére a könyv távolról sem csak a hat év alatti kicsiknek érdekes. Olyan, képzőművészeti és irodalmilag igényes alkotás, amely bármely korú, művészi benyomásokra hangolt néző gyönyörűségére szolgál. E tekintetben a hazai gyerekkönyvkiadás úttörő, nemzetközileg is releváns kezdeményezése. Csak remélni tudjuk, hogy hasonló színvonalú folytatókra talál majd.

A 16. század közepén Békés megye a magyar–török harcok zónájába került. Noha a gyulai vár még magyar kézben volt, az 1550-es évek végétől a környék, így Csaba lakói is, már a törököknek is fizettek adót. Gyula 1566-os eleste után a terület, amely korábban a királyi Magyarország vagy az Erdélyi Fejedelemség befolyási övezetébe tartozott, egy keleti birodalom központtól távoli szandzsákjának része lett. Csaba lakói egy ideig helyben maradtak. Az 1550-es években 80–100, később 100–120 család élt itt, azaz a lakosság száma 4–500, majd 5–600 fő lehetett. A hódoltság még elviselhető évtizedeinek véget vetett az 1593-ban kitört tizenöt éves háború, amely a megye településeinek egy részét véglegesen, más részét időlegesen elpusztította. A korszak kutatói is vitáznak azon, hogy Csaba a 17. században végleg elnéptelenedett-e, vagy a lakosság egy része a pusztítások után visszatért. Az újabb kutatások összegzői feltételezik, hogy a lakosság egy része túlélte a „kimondhatatlan nyomorúságot” hozó török uralom utolsó szakaszát is, de aligha maradhatott meg nagy létszámú népesség.

Új időszámítás kezdődött 1695-ben, amikor Gyula várát tíz évig tartó, nagy pusztítást hozó blokádháború után visszavették a keresztény seregek. A török hódoltság mérlege katasztrofális eredményt mutatott: a korábban itt élő magyar népesség nagy része elpusztult vagy elmenekült, az egykori sűrű településhálózat megritkult, sőt a hajdani kultúrtáj is elvadult. A közel 130 éves török uralom alatt Békés megye félig-meddig töröltődött az ország kollektív emlékezetéből. A korábban itt birtokos családok leszármazottainak többsége nem tudta hitelt érdemlően bizonyítani a maga tulajdonjogát. Az 1715-ben újjáalakult vármegye tisztikara az udvari kamara által rendelkezésükre bocsátott 1561. évi adóösszeírás alapján rekonstruálta a megye határait. A viszonyok valamelyes konszolidálódását követően gyors ütemben megindult a terület újranépesülése.

Csaba benépesedése a korábban itt élők visszatelepedésével kezdődött meg. A visszamerészkedők mellé folyamatosan érkeztek a Felvidékről szökött szlovák jobbágyok. A hagyomány 1718-ra teszi Békéscsaba benépesülésének megindulását. Ezt a dátumot még Haan Lajos határozta meg Békéscsaba történetéről szóló munkájában, s később általánosan elfogadták az újratelepülés kezdőpontjaként. Ma is ehhez a tradíció által rögzített dátumhoz igazodunk. A valóság azonban az, hogy az 1710-es évek közepétől megindult a vándorlás, és már 1715-ben is érkeztek szlovák telepesek Csabára.

1720-tól a vándorlás új lendületet kapott, ebben az évben Békés megye nagy részét – Csabát is – Harruckern János György kapta meg. A magyar bárói rangra emelt, polgári származású földbirtokos Európa különböző harcterein mozgó hadseregek anyagi ellátását szervezve gazdag tapasztalatokat szerzett a tervezés és a logisztika terén. Tisztában volt azzal, hogy mit kell tennie ahhoz, hogy a birtokába jutott gyér lakosságú, ám jó mezőgazdasági adottságú terület utódai kezén jövedelmező birtokká váljon. Elég gazdag is volt ahhoz, hogy ne szoruljon rá az éppen csak megtelepedő jobbágyok kizsárolására. Ellenkezőleg járt el: az egyházi adók megváltásával és alkalmi engedményekkel igyekezett elősegíteni falvainak és mezővárosainak megerősödését.

Békéscsaba újratelepülés utáni fejlődését három döntő tényező határozta meg: az elnéptelenedett területekre érkező jobbágyok taksás, azaz szerződéses jobbágyokká váltak. Megszabadultak a legsúlyosabb kötelektől, a röghöz kötöttségtől. Évi adójuk megfizetése után továbbállhattak, ez a helyzet a földesurat jobb feltételek biztosítására készítette. A második fontos tényező, hogy a Harruckern-birtokon alig folyt uradalmi gazdálkodás. Ez azt jelentette, hogy nem voltak nagyok a robotterhek. A nagyobb állatvagyonnal rendelkező családok előtt nyitva állt a gazdasági megerősödés útja, hiszen föld bőséggel állt rendelkezésre. A harmadik fontos tényező is abból fakadt, hogy a földesúr mindenképpen igyekezett jobbágyokat telepíteni lakatlan pusztáira, s a protestánsok számára engedélyezte a szabad vallásgyakorlatot. A betelepülő lakosság többségének evangélikus volta meghatározta a kialakuló csabai mentalitást, de még a község önkormányzatára is hatással volt.

Az újjáéledt megyében Csaba a korábbi eltérő településjegyeket mutatva szerveződött újjá. Az apróbb falvak helyén egyetlen nagy határú, népes település jött létre. Harruckern János György birtokba iktatása után szervezett telepítési akciókra is sor került. 1715 és 1735 között több hullámban – Hontból, Gömörből, Turócból, Zólyomból, összesen 24 megyéből – érkeztek a telepesek Csabára. A vándorlás kora mintegy fél évszázadon keresztül tartott.

A lassan megerősödő Csaba két helyi integrációs keretbe illeszkedett: a vármegyébe és a Harruckern-uradalomba. Beletartozott viszont a község lakossága egy a település sorsát markánsan formáló, jóval nagyobb integrációs keretbe is. Ez pedig az evangélikus egyház volt. Az első évtizedekben Csabára települő szlovákok az evangélikus felekezethez tartoztak. A hirtelen felduzzadt, vallási ügyekben széles körű önállósággal rendelkező evangélikus közösség már a 18. században olyan anyagi lehetőségekkel rendelkezett, hogy a legkiválóbb lelkészeket tudta meghívni templomába. Ezek a lelkészek – akik közül Csabán Burián Sámuel és idősebb Tessedik Sámuel tett szert a legnagyobb tekintélyre – bekapcsolták gyülekezeteiket egy tágasabb világba. A prédikátorok a felvidéki gimnáziumokban, Pozsonyban, majd Berlinben, Jénában, Erlangenben szerezték meg a maguk tudását. Teológiai ismereteiken túl friss természettudományos felkészültséggel érkeztek alföldi állomáshelyeikre, azzal a határozott küldetéstudattal, hogy tudásukat gyülekezeteik javára fordítsák. A csabai lelkészek a szó szoros értelmében formálói lettek a reájuk bízott közösségnek. Tanításaikban szabályozták a családtagok egymás iránti kötelezettségeit, meghatározták egyén és közösség, az egyes ember és a felsőbbiség viszonyrendszerét.

A lelkészek közösségformáló szerepe rendkívüli jelentőségűnek bizonyult. Luther tanításában a hivatás, a munka kiemelt szerepet játszott. Az Istennek tetsző evilági munkát nem előzhette meg semmilyen aszkézis. Az egymást követő evangélikus lelkészek ezt az értékrendet a csabai evangélikus közösség mentalitásának meghatározó elemévé tették. Puritán, szorgalmas és munkaszerető közösséget formáltak a sokfelől érkezett betelepülőből.

Kedvező természeti adottságok, több mint 80 000 holdas nagy határ, elfogadható jobbágyi terhek, az önkormányzat hamar kialakuló egyházi és világi fórumai, közösségformáló mentális erő – együtt e tényezők az átlagosnál jobb fejlődési esélyeket kínáltak Békéscsaba számára.

A 18. század első felében gazdasági szempontból is kirajzolódott a legfontosabb tendencia: már az 1730-as évek adóösszeírásai előrejelítették, hogy Csaba lesz a gabonatermesztés, az állattenyésztés egyik megyei központja. A dél-alföldi területek Magyarország gazdasági vérkeringésébe való visszailleszkedése a 18. század

végére fejeződött be. A napóleoni háborúk idején megnőtt a gabona iránti kereslet. A kedvező piaci fordulatnak Békéscsaba nyertese lett. A korszakban vagyonossá vált réteg tett szert a legnagyobb befolyásra. Egyelőre Csaba lakói jobbágyok voltak, de a jobbágyi kötöttségeket alaposan meg-lazították.

A kedvező gazdasági adottságokkal rendelkező Békéscsaba gyorsan fejlődött: már az 1770-es években valamivel több mint 7000-es népesség élt itt. 1847-re a lakosság száma elérte a 22 500 főt. Ezzel a lakosságszámmal Békéscsaba volt a megye legnépesebb helysége. Az 1840-es években a lakosság 83%-a evangélikusnak vallotta magát, 13% a katolikusok közül került ki, mellettük görögkeletiek éltek a városban, s ebben az időben már 1% fölé nőtt az izraelita felekezetű csabaiak aránya.

A nagy gazdasági erőt képviselő népes településnek 82 000 holdas, még alföldi mértékkel mérve is óriási határa volt. A határ nagyobbik része jó termőföldnek számított, míg a vizek által gyakran látogatott területek az állattenyésztésnek szolgáltak „sok és zsíros rétekkel és legelőkkel”. A vizek rendezése, a mocsaras területek kiszárítása már a 18. század végén megindult s ez a munka eltartott egészen az 1880-as évekig, a Körös-szabályozás befejezéséig.

A községet választott bíró, törvénybíró, jegyző és az ugyancsak választott esküdtek irányították, meglehetősen széles önkormányzati jogkör birtokában. A község életében a későbbiekben fontossá váló változás kezdőpontja az 1748-as esztendő, amikor Csaba főszolgabírói székhely lett. Egyelőre még nagyon lassan, de megkezdődött a település területszervező szerepkörének kialakulása.

Békéscsaba gazdasági erejét mutatja az, hogy 1807-ben a csabaiak olyan nagy vállalkozásba fogtak bele, mint az evangélikus nagytemplom építése. A település 1840-ben mezőváros lett, öt évvel később pedig, élve az önkéntes örökváltsági törvény kínálta lehetőséggel, a közösség megváltotta magát. Békéscsaba társadalmának gazdaságilag legerősebb és legbefolyásosabb rétege a vagyonos jobbágyok közül került ki. E réteg az 1840-es években már árutermelő gazdálkodást folytatott. Az ésszerű gazdálkodást akadályozták a feudális kötöttségek, például az, hogy a jobbágyoknak nem volt földtulajdona. A földesúri kereskedelmi monopóliumok ugyancsak a gazdaság fejlődésének akadályát képezték. A mező-

város lakói rendkívül nagy terheket vállalva megváltották, azaz tulajdonba vették földjeiket. 1845 decemberében Csaba 82 000 holdas határából közel 60 000 hold lett a volt úrbéres jobbágyok tulajdona. Ugyan a megváltási összeg nagy terhet jelentett minden családnak, mert az önkéntes örökváltsági szerződést az 1848-as jobbágyfelszabadítás után is magánjogi szerződésnek tekintették, és a város által vállalt összeget meg kellett fizetni, de ez a lépés így is Csaba gazdasági erejét, vezetőinek koncepciózus jövőbelátását és integráló képességét jelzi.

Az 1848–49-es szabadságharc, amelyben Békéscsaba jelentős terheket vállalt, elsöpörte a tőkés átalakulás további akadályait. S ha az abszolutizmus évei alatt az 1848 áprilisi törvényekben garantált jogok többsége nem is érvényesült, a gazdaság fejlődése és a modernizáció nem állt meg. 1858-ban átadták a Budapest–Arad vasútvonal szolnok–aradi szakaszát, s ezzel a város vasúti fővonalat kapott. Megindult a telekkönyvezés, amely nem látványos lépés, de mégis a polgári magántulajdon nyilvántartását garantáló változás volt.

Az 1867-es kiegyezés korábban nem látott ütemű gazdasági és társadalmi fejlődés előtt nyitotta meg az utat. A Monarchia területe vámokkal védett biztos piacot jelentett a Békéscsabához hasonló mezőgazdasági vidékeknek. A nagy ütemben folytatódó vasútépítés lehetővé is tette, hogy a Békéscsabán megtermelt áruk bárhova eljussanak. 1871-ben az Alföld–Fiumei Vasút Szeged–Nagyvárad vonalának megépülése után Békéscsaba vasúti központtá vált, és részévé lett az európai kereskedelmi hálózatnak. A fővonalakhoz szervesen hozzátartoztak a helyi érdekű vasutak is, például az Alföldi Kisvasút, amelynek motorkocsikkal vontatott szerelvényei az 1900-as évektől a békéscsabai városképhez is hozzátartoztak. A gabonatermelés jól jövedelmezett a csabai parasztagzádnak. E réteg gazdasági erejét mutatja, hogy a századfordulóra parcellázás útján feldarabolták azokat a nagy- és középbirtokokat is, amelyek az önkéntes örökváltság idején földesúri kézben maradtak. Az Alföld és benne Békéscsaba, ha perifériaszerepben is, de a nyugat-európai gazdasági és politikai tér része lett.

A Csabán rendkívül széles paraszti réteg gazdasági megerősödése a társadalom rétegződése és differenciálódása szempontjából is fontos volt. Ez a réteg lett a legszélesebb fogyasztói bázis,

amely vásárlóként, megrendelőként eltartója lett a folyamatosan fejlődő helyi kis- és középiparnak, valamint a kereskedelemnek. A modernizálódó és differenciálódó közigazgatás mind több tisztviselőt foglalkoztatott, és gyarapodott a szabad értelmiségi pályán működő értelmiségiek száma is. Azaz, ha nem is túl gyorsan, haladt a városiasodás.

Az alföldi településekre jellemző kisipar főként a jelentős helyi piacra termelt, ugyanakkor – erre példa a húsipar – a lehetőségek kedvező alakulása esetén a kisvállalatok termékei megjelentek az országos, sőt esetenként a nemzetközi piacokon is. A Tevan-nyomdának köszönhetően a városban működött olyan könyvkiadó, amelyet a magas kultúra barátai országszerte számon tartottak. A kis- és középipar mellett Békéscsabán a mezőgazdasági feldolgozóipar, azon belül is a malomipar fejlődött leggyorsabban. Az Első Csabai Gőzmalom – később István Malom – az ország második legnagyobb vidéki malma volt. Növekedtek a helyi piacra dolgozó olyan üzemek is, mint a Bohn-téglagyár. Az iparfejlődés harmadik fázisában jelentek meg a textilipari vállalatok. A gyakran állami támogatással létrehozott könnyűipari gyárak által bizonyos, munkanélküliség okozta szociális feszültségeket is akartak enyhíteni.

A kor a társadalom többségétől a korábbinál magasabb képzettséget kívánt. Az 1869-es népiskolai törvény kötelezővé tette a négy plusz kétosztályos népiskolai oktatást, az 1884-es ipartörvény rendelkezett az ipariskolák létrehozásáról. Viszonylag széles városi réteg számára kínáltak gyakorlatban alkalmazható tudást a polgári fiú- és leányiskolák. A kiszélesedett helyi oktatási intézményrendszer betetőzéseként 1895-ben megkezdte működését a Rudolf Főgimnázium. Ebben a korszakban épült fel a színháznak otthont adó Vigadó és a városi múzeum. Mindkét intézmény a városi kulturális élet nélkülözhetetlen színterének számított.

Mindezek a folyamatok a megyén belüli erőviszonyok átrendeződéséhez vezettek. A népessége és gazdasági teljesítménye folytán a megyében leg erősebbnek számító Békéscsaba vezető csoportjai az 1870-es évektől többször is kísérletet tettek a megyeszékhelyi státusz megszerzésére. Ezek a próbálkozások egyelőre nem jártak sikerrel.

A dualizmus időszakában Békéscsaba gyorsan fejlődött, társadalma differenciáltabbá vált,

ugyanakkor a paraszti társadalom polgárosodásának megakadására utal az Áchim L. András nevéhez köthető parasztmozgalom. A dualizmus idején nyitva állt az út a módos paraszti sorból kiemelkedő, műveltségi és társadalmi tőkét szerző egyes személyek előtt. Békéscsaba történetében sok ilyen karriert látunk. Ezzel szemben akadályok tornyosultak a paraszti réteg társadalmi és politikai befolyásának megteremtése elé. Ezt a helyzetet szimbolizálja a személyes ellentétekkel terhelt Áchim–Zsilinszky konfliktus.

Miközben Békéscsaba nagy népességének, gazdasági erejének, területszervező szerepének és civilizációs fejlődésének köszönhetően kétségkívül városias település volt, közigazgatási szempontból nagyközségnek számított. A legnagyobb befolyással bíró helyi csoportok nem törekedtek a „rendezett tanácsú város” státusz megszerzésére, mert a rendezett tanácsú városokban a választási rendszer a tanult kisebbség, a nagyközségekben a jómódú birtokos paraszti réteg kezébe adta a hatalmat. (A nagyközség élén álló bírót a vagyoni és műveltségi cenzusnak megfelelő választók összessége választotta meg. Azaz a nagy létszámú birtokos parasztság akarata döntött. A rendezett tanácsú város élén álló polgármestert a legnagyobb adót fizető virilisekből és a választott képviselők közül álló képviselőtestület választotta.) Ez a helyi politikai berendezkedés nem minden esetben segítette a hosszú távú fejlődést szolgáló döntések megszületését. Többszöri kezdeményezés után 1918 áprilisában kapta meg Békéscsaba a „rendezett tanácsú város” jogállást. A tényleges váltásra ez év novemberében került sor, november 26-án választották meg Bertóthy István személyében a város első polgármesterét.

A városi státusz elnyerésére súlyos idők közepeztette került sor. A város a háború okozta nyomor közepette sok hősi halottját gyászolta. Az októberi forradalom után következő Tanácsköztársaság zavaros történetének végére 1919 áprilisában a város román megszállása tett pontot. A majd egy évig tartó megszállás alatt még a város Romániához csatlósásra is történt kísérlet.

1920 után gyökeresen megváltozott az egész Békés megye és benne Békéscsaba Magyarországon belüli helyzete. A megye, amely korábban az ország közepén feküdt, a határszélre került. A román és magyar vámintézkedések sokkal inkább a belső piac védelmét, mintsem a gazdasági együttműködést szolgálták. A határmentiség

önmagában is negatív következményekkel járt, de volt ennél kedvezőtlenebb változás is: a mezőgazdaság nemcsak elvesztette a korábbi védett piacait, de a trianoni ország területén a mezőgazdaság lett az önálló ipar fejlesztésének fő finanszírozója. Azaz a mezőgazdasági területek esélyei romlottak.

Békéscsaba helyzetében ugyanakkor pozitív tendenciákat is regisztrálhatunk. A város bizonyos pénzügyi–kereskedelmi területeken átvette Arad és Nagyvárad regionális szerepét. Például a korszakban öt új hitelintézet kezdte meg működését Csabán. Ez egyértelműen az új határok miatti regionális átrendeződés következménye. A nagy népesség számottevő helyi piacot is teremtett, ez a helyi piac garantált némi biztonságot a gazdaság számára. Pozitív változás volt a textilipar fellendülése, a nagy állami és önkormányzati építkezések jót tettek a helyi építőanyag-iparnak is. A dualizmus után a Horthy-korszakban is emeltek városképi jelentőségű épületeket: ekkor épült a járásbíróház, a posta, az Árpád-fürdő, a vasútállomás s természetesen szép és jellegzetes magánházak is. A Fiú Felsőkereskedelmi Iskola, a Lorántffy Zsuzsanna Leánylíceum az iskolahálózatot bővítette. Jelentős eredményeket is hozott a két háború közötti korszak, de ez a két évtized a fejlődés lelassulásának, a társadalmi konfliktusok kiéleződésének korszaka volt.

Az újabb világháború ismét jelentős embervesztést hozott, 1944-ben deportálták a város urbanizálódásában oly nagy szerepet játszó, több mint 2000-es csabai zsidóságot, s közülük nagyon kevesen tértek haza. A lakosság összetételét a háború után tovább változtatta a csehszlovák–magyar lakosságcsere, melynek részesei közül a szlovákok önként, a felvidéki magyarok kényszer hatására keltek útra.

A háború okozta nagy traumák után Békéscsabán is sokan reménykedtek, hogy a huszadik század tragédiáit lezárva az ország s benne Csaba is elindulhat a nyugati típusú demokrácia és a szociális biztonság megteremtésének útján. Tudjuk, nem így történt. Az ország bő négy évtizedre egy a nyugati mintát követő közép-európai fejlődéstől idegen, keleti diktatúra megszállása alá került. A legnagyobb bajt az okozta, hogy megtört az a gazdasági és társadalmi fejlődés, amely Békéscsabán az újratelepülés kezdetétől – zökkenőkkel ugyan, de – folyamatos volt. Ennek a fejlődésnek az alapját a magántulajdon, a

A valamikori szlovák településből
többnemzetiségű, multikulturális város?

Nemzetiségek Békéscsabán

Békéscsaba ebben az évben, 2018-ban, ünnepeli újratelepülésének 300. évfordulóját. A várost a 18. század első felében túlnyomórészt szlovákok népesítették be, s jelenlétük a 19. század végéig meghatározó volt. Csak ekkor kezdett gyorsuló ütemben magyarosodni a város a bevándorlás, a vegyes házasságok és az asszimiláció révén. Békéscsaba ma a magyarországi szlovák nemzetiség egyik legjelentősebb települése, a szlovákság pedig napjainkban is a legnagyobb hagyományú és a megyeszékhely életében a legnagyobb szerepet játszó minoritás. Békéscsaba napjainkra többnemzetiségű településsé vált, a magyarokon kívül mind a 13 nemzetiség képviselői élnek itt. Szervezett közösségi, kulturális és közeleti tevékenységet a cigányok, lengyelek, németek, románok és szlovákok folytatnak. A tanulmány célja a Békéscsabán élő szlovákok és más nemzetiségek bemutatása.

Az etnikai sokszínűség kialakulásának történeti előzményei

Csaba települést első ízben egy 1332-ben készült pápai tizedjegyzék említi, a város határából előkerült régészeti leletek azonban egyértelműen bizonyítják, hogy a terület már jóval a honfoglalás előtt lakott hely volt. A honfoglaló magyarok a 9. század végétől szállják meg és birtokolják a Körösök vidékét. Szlovákok a mai Magyarország területén a 17. század végétől élnek. Tömeges letelepedésük a törökök kiűzése utáni időszakra, a 18. századra (1711–1740) tehető, amikor is a szabad vallásgyakorlás és jobb megélhetés reményében

a történelmi Magyarországt túlnépesedett északi megyéiből sokan kerestek itt új lakóhelyet. A 17. század végén a törökellenes harcok idején Csaba is lakatlanná vált, a lakosság elmenekült, a vidék elvadult, a település és a megye elpusztult. Békés megyében a gyulai uradalomhoz tartozó Békéscsaba volt az első szlovákokkal benépesülő település, amely 1718 után gyakorlatilag folyamatosan töltődött fel a továbbvándorlók okozta veszteségek ellenére is. A Békéscsabára legkorábban letelepedő szlovákok között találunk Hont, Zólyom, illetve Nógrád megyéből, valamint Kishontból érkezetteket egyaránt, a 18. században összesen huszonnégy vármegyéből érkeztek szökevények a településre. Az újratelepítés munkájából az impopulátorok (telepítők) vették ki oroszlánrszüket. Az 1720-at megelőző években az első önkéntes telepítésszervezők a Duna, Valent és Szekerka nevű jobbágyok voltak. 1720-tól kezdődően már Thúróczy Miklós jószágigazgató vállalta el Harruckern János György földbirtokos megbízásából az impopulátori munkát. Békéscsabát evangélikus szlovákok telepítették újjá, így a csabai ágostai hitvallású evangélikus egyház születése időben egybeesik a település újratelepítésének a dátumával. Az elfogadott hagyomány szerint a nevezetes év: 1718. A katolikusok mintegy három évtizeddel később jelentkeznek ezen a tájon. 1740-ben indult meg a katolikus szlovákok betelepülése Békéscsabára, nagyobb létszámban 1746–1747 között érkeztek a településre.

A zömében szlovák ajkú evangélikus és katolikusok után főként az 1816. évi éhínség miatt

tőkés gazdálkodás, az egyes ember szuverenitása és a társadalom önszerveződésének joga jelentette. Mindez megszűnt, s noha az 1960-as évek második felétől igen jelentős fejlesztés zajlott, a szervetlen fejlesztés miatt ezek egy része a rendszerváltozás után folytathatatatlannak bizonyult. Hogy a kommunista rendszer mennyire idegen volt a társadalom értékrendjéről, mentalitásától és a gazdasági racionalitástól azt a Békéscsabán – Fekete Pál vezetése mellett – óriási tömegtárogatással lezajlott 1956-os forradalom mutatta meg a leghitelesebben.

Békéscsaba megyén belüli helyzete 1950-ben változott meg, mikor is a város megyeszékhely lett. A szocializmus kori településhierarchiában – a korabeli viszonyokhoz mérten – ez a státus kiemelt fejlődési lehetőséget biztosított. A korszakban Békéscsaba egy az ország egészéhez képest lassabban fejlődő, határmenti megye adott térségből kiemelkedő központja lett. Az urbanizáció minőségi jegyei, a civilizációs fejlődés a hetvenes évektől mutatkoztak meg látványosab-

ban. Ugyanakkor a szervetlen fejlődés következményei a rendszerváltozás után jelentkeztek, amikor a komoly tőkebefektetéssel létrehozott vállalatok egy része összeomlott.

A rendszerváltozás utáni új korszaknak az európai integrációs keretbe illeszkedve, a megnyíló román–magyar határ mellett, a megyeszékhely státus – és a vele járó összes területszervező funkció – immár tradícióvá vált előnyeit és a jelentős népesség gazdasági erejét élvezve vágott neki a város. Az építkezést nehezítette és nehezíti a várost az országgal összekötő gyenge infrastrukturális hálózat, és a korábbi korszak szervesen fejlesztéséből adódó és máig érezhető számos probléma. Természetesen az írásunkban alkalmazott történeti mércével mérve rövid időszakról van szó, amelynek értékelése utódaink feladata lesz. Ha sikeresnek ítélik majd ezt a korszakot, alighanem úgy kezdik az 1990-nel induló fejezetet: „A rendszerváltozás után Békéscsabán sikerült helyreállítani azt a történeti ívet, amely 1718-ban vette kezdetét...”

A „csabai vár”. Békéscsaba városának leírt nevével először az 1332. évi pápai tizedjegyzékben találkozhatunk. Már akkoriban sem lehetett elhanyagolható település, hiszen aránylag nagyméretű, 34 méter hosszú és 15 méter széles templommal rendelkezett. A török dúlást megelőzően Csaba a Szapolyaikhoz hű Ábrahámffyak birtokának részét képezte. Korabeli források bizonyítják, hogy még sáncokkal ellátott erőd vagy vár is állott itt, melyet Mágocsi Gáspár gyulai várkapitány 1556-ban ostrommal bevett és elpusztított. A vár vagy erőd emlékét, amely valószínűsíthetően a mai Kastély-Ábrahámffy utca környékén lehetett, a csabai emlékezet mindmáig megőrizte. A képen az Ábrahámffy János 1668. évi pecsétje alapján újra szerkesztett címer szerepel.

jelentek meg a településen a görögkeleti vallású románok. Őket a többség jelentős részben magába olvasztotta, asszimilálta, előbb nagy részük elszlovákosodott, később elmagyarosodott. A görögkeleti egyház Békéscsabán tipikusan nemzetiségi egyház. Első tagjai görög nemzetiségű kereskedők voltak, akikről 1769-től vannak adataink. Később délről szerb, bolgár, északról, Kárpátaljáról ruszin családok is érkeztek. A görögkeleti egyház tagságának zömét mégis a románok jelentették, akik 1800 körül előbb csak szórványosan, magányos béresként, majd az árvizek és más természeti csapások okozta megélhetési gondok miatt 1816-tól már egész családokkal tömegesen érkeztek Csabára. Gyülekezetük 1820–21-ben alakult.

A Csabát körülvevő református magyarság fokozatosan szivárgott be a településre. Amíg számuk elenyésző volt, addig asszimilálta őket az evangélikus egyház és szlovákság. Amikor már nagyobb mérvűvé vált a Békéscsabára történő betelepülésük, önálló egyházat alapítottak. A békéscsabai református egyház örököse a 17. század végi, 18. század eleji harcokban elpusztított Csaba falu minden bizonnyal református vallású közösségének. Egyházukról, papjukról, közösségi életükről nincsenek biztos híradások, 1720–1907 között nem volt Békéscsabán református egyház. A református vallású lakosság létszámának növekedésében jelentős szerepe volt a trianoni békediktátum miatt Erdélyből, a Tiszántúl keleti feléről, a Bánátból menekülésre kényszerült családok városban való letelepedésének.

A 19. században jelenik meg a településen jelentősebb számban az általában németül beszélő zsidó vallású iparos és kereskedő réteg. A város gazdasági, társadalmi és kulturális életében addig meghatározó szerepet játszó zsidóságnak azonban alig 20%-a tért vissza a II. világháború után. 1944-ben több mint 2000 helybéli zsidót vagoníroztak be, és indítottak útnak Auschwitz felé, nagyobb részük rövid időn belül gázkamrákba került.

A többi nemzetiségről, köztük a lengyelekről, nem tesznek említést a város történetét is elemző monográfiák, tanulmányok. A cigányokat és németeket is csak a népszámlálási adatok között szerepeltetik. A cigány és lengyel közösség képviselői azonban rendelkeznek ismeretekkel a múltjukról, sőt a lengyelek a témának egy kiadványt is szenteltek. Havasi Márton *Lengyel gyökörek, viszonyok és helyzetek Békésben* címmel jelentetett meg könyvet. Békés megye területére, Békéscsabára és a megye

más településeire eszerint a 18–19. században érkezettek először lengyelek. Él még a megyében és a városban néhány a második világháború idején ide menekült lengyel család. Következő csoportjukat az 1980-as években vegyes házasságok révén letelepedett lengyelek alkotják, akik a lengyelországi politikai és gazdasági helyzet miatt Magyarországot választották lakhelyül. Cigányok Békéscsabán a 18. századtól élnek. A kezdetben csak 10–15 családból álló közösség létszáma később folyamatosan emelkedett a környező településekről való betelepülőknek köszönhetően. A németek jelenlétéről a 19. század közepétől vannak adataink. Békéscsaba így vált fokozatosan többvállalású és többnemzetiségű településsé, és maradt is az különböző mértékben a mai napig.

A szlovákok az újraalapított Csabát egy évszázad alatt a megye legnagyobb, dinamikus fejlődő településévé változtatták. Az első világháború végéig a Kárpát-medence szlovákjai egy államban éltek, a trianoni békeszerződés után több ország, köztük Magyarország, állampolgáiraivá váltak. Történelmük során sok trauma érte őket, melyek közül a legfájdalmasabb – a burkolt vagy nyílt magyarosító törekvések mellett – az 1946/47-es lakosságcsere volt, melynek során mintegy 60 ezer szlovák hagyta el Magyarországot, Békéscsabát egyes források szerint 7 408 fő, míg más források szerint 11 743 fő, köztük a nemzetiség legöntudatosabb képviselői.

Demográfiai és etnikai viszonyok

Hazánkban először II. József rendelte el a népesség összeírását, addig csak a vagyont és a felnőtt férfiakat írták össze, adózás céljából. A 19. században már fogatosítottak összeírásokat, de szakszerű és pontos népszámlálást ismét csak az abszolutizmus korában, 1857-ben végeztetett az osztrák kormány. Az első népszámlálási adatok Békéscsabán is ebből a korból származnak. (Lásd 1. sz. táblázat.)

1. sz. táblázat: Az 1857. évi népszámlálás anyanyelvre vonatkozó csabai adatai

	Magyar	Német	Tót	Román	Cigány	Zsidó	Lakosság összesen
Fő	4856	50	20 671	501	201	426	26 705
%	18,50%	0,16%	77,20%	2,07%	0,75%	1,60%	100%

Forrás: Čabianska čítanka / Csabai olvasókönyv

A 2011-es népszámlálás összevont adatai alapján az ország népességének 6,5%-a (644 524 fő) tartozik valamelyik nemzetiséghez. Összehasonlítva a 2001. évi census adataival (3, 2%, 314 060), ez 145,6 %-os növekedés. Ezeket az eredményeket azonban a kisebbségek képviselői mégsem tekintik objektívnek, ezért fenntartással fogadják őket. Véleményük szerint a magyarországi nemzetiségek jóval többen vannak, sokan nem vallják be nemzetiségüket. Az okok összetettek (a közelmúlt történelmének traumái, félelem, előítéletek, belpolitika, szomszédságpolitika stb.), kifejtésük egy másik dolgozat tárgya lehetne.

A szlovák nemzetiségű lakosok száma országos viszonylatban 1980 és 2011 között progresszíven növekszik. Míg 1980-ban 9101 fő vallotta magát szlováknak, 2001-ben 17 693, 2011-ben pedig már 29 647-en. Az összevont adatok alapján azonban a magyarországi szlovákok száma összesen mégis visszaesést mutat: 35 208 fő. Összehasonlítva a 2001. évi census adataival, ez 89,7%-os csökkenés, ami az anyanyelvi és a nyelvhasználati mutató csökkenésének az eredménye. A szlovák anyanyelvű lakosság száma 2001-ben 11 817, 2011-ben 9 888 volt; a szlovák nyelvet családi, baráti körben 2001-ben 18 057, 2011-ben 16 266 fő használta. A magyarországi szlovákok esetében a nemzetiségi hovatartozás nincs összhangban az anyanyelvi bevallásokkal, a két mutató nem fedi egymást. A legutóbbi népszámlálás adatait figyelembe véve a nemzetiségi hovatartozás esetében emelkedő, az anyanyelvi bevallásokat illetően csökkenő tendencia figyelhető meg. A 2011-es népszámlálási adatok szerint Magyarországon 35 641 román, 315 583 cigány, 7001 lengyel és 185 696 német él. Valamennyiük esetében – szemben a szlovákokkal – növekedést tapasztalhatunk az előző népszámlálási adatokhoz képest.

A Békéscsabán élő szlovákság azonban – annak ellenére, hogy létszáma a több mint 300 éves történelme során drasztikusan csökkent – napjainkig megőrizte szellemi és tárgyi kulturális örökségét, nyelvét, hagyományait, kultúráját, a többi nemzetiséghez hasonlóan. A városban élő nemzetiségi lakosság mérésére több, de egyaránt pontatlan mutató létezik: a népszámlálás (lásd 2. sz. táblázat), a becsült adatok, a kisebbségi önkormányzati választásokon leadott szavazatok száma, illetve 2006-tól a választási listákra jelentkezők, regisztráltak száma.

2. sz. táblázat: A 2011-es népszámlálás békéscsabai nemzetiségi adatai

Magyar	Cigány (Román, Beás)	Lengyel	Német	Román	Szerb	Szlovák	Ukrán	Hazai nemzetiségek együtt	Összesen/ Népesség
52 700	441	68	387	396	54	2 513	55	4021	57 318/ 62050

Forrás: KSH

A táblázatban az önkormányzattal nem rendelkező nemzetiségi közösségek közül csak az 50 főt meghaladó kisebbségek szerepelnek.

A becsült adatok szerint a város mai lakosságának közel 1/3-a szlovák származású legalább az egyik nagyszülője ágán, a cigányok 2000–3000-en, a románok kb. 1000-en, a németek több mint 500-an, a lengyelek pedig 100 körül vannak.

Nemzetiségi intézmények Békéscsabán

A társadalmi átalakulás korszaka fontos fordulópont volt a magyarországi kisebbségek életében is. Az asszimilációnak kitett, a nyelvcseré állapotában található nemzetiségek aktivitása a 80-as évek végén láthatóan megnövekedett. A cigányok, lengyelek, románok és szlovákok sorra hozták létre a városban az új civil szervezeteiket, intézményeiket, később önkormányzataikat. A szlovák, román és a cigány testület a kezdetektől, 1994-től működik, a lengyel 2002-től. 2014-ben az itt élő németek is megalapították önkormányzatukat.

A dolgozat következő részében a kisebbségi lét szempontjából meghatározó intézményeket mutatom be, ezek a következők: az iskola, egyház, egyéb kulturális, tudományos intézetek, szervezetek.

Iskolák

A magyarországi nemzetiségek fennmaradásában, az asszimiláció lassításában a család mellett döntő szerepe van a pedagógusoknak, az oktatási intézményeknek. A nemzetiségi származású tanuló az iskolában kap felnőttkori életét is befolyásoló viszonyulás- és magatartásmintát saját közössége kultúrájához, nyelvéhez. Mivel a nemzetiségi családok döntő többsége nem – vagy csak részben – képes továbbadni gyermekeinek nyelvi, kulturális örökségét, így az iskolára hárul a nyelv elsajátíttatásának, a kultúra ápolásának a feladata és felelőssége. Békéscsabán a lengyel, német, román és szlovák közösség rendelkezik

nemzetiségi oktatási intézményekkel, illetve oktatással.

A békéscsabai Szlovák Gimnázium, Általános iskola, Óvoda és Kollégium a város egyik legjelentősebb, legrégebbi hagyományokkal rendelkező nemzetiségi intézménye. A szlovák oktatás és kultúráközvetítés területén országos a jelentősége. Az intézmény 2019-ben ünnepi fennállásának 70. évfordulóját. A szlovák oktatás története azonban Magyarországon, így Békéscsabán is a 18. századi migrációig nyúlik vissza. A letelepülő első szlovák telepések papot és tanítót is hoztak magukkal, s rövidesen templomot építettek és iskolát alapítottak. Békéscsabán az első evangélikus iskolát, sárból és vesszőből, már a város újratelepítésének évében, 1718-ban felépítették a szlovákok, az első katolikus iskolát pedig 1756-ban alapították.

A békéscsabai szlovák iskola kétnyelvű oktatási intézmény, ahol a humán tantárgyakat szlovákul, a természettudományi tantárgyakat magyar nyelven tanítják. 2005-től az intézmény fenntartója az Országos Szlovák Önkormányzat. Az iskolai munka eredményességének egyik mutatója a továbbtanulók aránya. Az általános iskola végzettjeinek 70 %-a gimnáziumban folytatja tanulmányait, az érettségizettek több mint kétharmada felvételt nyer a hazai, illetve szlovákiai felsőfokú oktatásba.

Az intézmény megalapításától kezdve kiemelt figyelmet fordít a szlovák nyelv elsajátítása mellett a nemzetiségi kultúra és hagyományok ápolására, fejlesztésére. Szlovák szakköröket, színjátszó szakkört, néptánc, népi díszítőművész szakköröket, mandolin- és citerazenekart stb. működtettek/működtetnek. Rendszeresen szerveznek táborokat, kirándulásokat Szlovákiába, ahol a diákoknak lehetőségük van élő nyelvi környezetben a szlovák nyelv gyakorlására, a modern szókincs elsajátítására, az ország kulturális és természeti szépségeinek a megismerésére.

Az iskolában 1989 óta folyamatosan dolgoznak vendégtanárok. Az iskola pedagógusai közül többen elismert tankönyvírók. Az intézmény kiadóként is jelentős, az iskola évkönyvei mellett több kiadványt is megjelentetett. Az iskola tanárai alapították meg a *Slovenčinár* (Szlováktnár) pedagógiai–módszertani folyóiratot, amely napjainkig az egyetlen Szlovákia határain kívül megjelenő szlovák nyelvű szakmai folyóirat, és mára már nemzetközivé vált.

Jelenleg Békéscsabán a szlovák iskolán kívül még egy nyelvtanítói iskolában és három óvodában folyik szlovák nemzetiségi iskolai és óvodai nevelés, a szlovák kisebbség nyelvének tanítása, kultúrájának megismertetése, a kulturális hagyományok átörökítése. A békéscsabai főiskolán 1993-tól jelentkezhetnek az érdeklődők szlovák nemzetiségi tanító szakra, s a más szakokra járók is tanulhatták a szlovák nyelvet 2003-ig, amikor is a felsőoktatásban végbemenő integrációs folyamatok következtében a békéscsabai képzés megszűnt. Népszerűek a városban a szlovák nyelvtanfolyamok.

Román iskola nincs Békéscsabán, a románok szerint nincs is rá igény, létrehozása nem indokolt. Az 1830-as években azonban a görögkeleti egyház mellett egytanerős iskolát is szerveztek maguknak a románok. Az iskola tanítási nyelve a román és magyar volt. A magyarországi románok központja, Gyula közel van, kb. 20 km-re, ott található a román általános iskola és gimnázium is, aki szeretné, ott folytathatja tanulmányait. Békéscsabai azonban csak elvétve akad a diákok között. Békéscsabán csak egy szakközépiskolában, fakultatív oktatás keretében sajátíthatták el a közelmúltig a tanulók a román nyelvet. A lehetőséggel elsősorban a leendő vámosok, határőrök, rendészeti feladatokra készülő tanulók éltek. Románul még – Románia közelségének és az élénkülő, bővülő román-magyar kereskedelmi, gazdasági kapcsolatoknak köszönhetően – néhány nyelviskolában is lehet tanulni a városban.

A lengyel nyelv és népismeret tanítása Békéscsabán 1997-ben kezdődött. 2004–2014 között Békéscsabai Lengyel Nyelvoktató Iskola is működött. A diákok heti négy órában tanultak, érdemjegyet és bizonyítványt is kaptak, lengyel nyelvből érettségi vizsgát tehettek. Számuk évente változott, általában 16–20 között mozgott. Néhányan közülük lengyel tanulmányaikat felsőfokú intézményben folytatták. 2010-től felnőtt lengyel nyelvtanfolyamot indít az önkormányzat kezdő és haladó csoportokban.

Cigány nyelvoktatást ez idáig nem sikerült a roma nemzetiségi önkormányzatnak bevezetnie egyetlen békéscsabai oktatási intézményben sem. A kezdeményezésre az önkormányzat vezetői szerint nem voltak fogadókészek sem az iskolák, sem a fenntartó. A cigány nyelv és kultúra megőrzése érdekében a kisebbségi önkormány-

zat rendszeresen szervez gyermekek részére ingyenes nyári táborokat Békéscsabán. 1993-ban az önkormányzat alapítványt hozott létre a roma származású gyerekek tanulásának, társadalomba való integrálódásának segítése céljából. Az „Alapítvány a Rajkókért” anyagilag támogatja az általános iskolai és középiskolai tanulókat, illetve főiskolásokat, egyetemistákat. A cigány (lovári) nyelvtanfolyamokra évek óta van igény a városban, ami elsősorban a diploma megszerzéséhez szükséges nyelvvizsga-követelménnyel van összefüggésben. A német önkormányzat fontos feladatának tartja a német nyelvoktatás támogatását. Németül a város általános és középiskoláiban, valamint nyelvtanfolyamokon tanulhatnak az érdeklődők.

Egyházak

A vallás meghatározó szerepe a nyelv és etnikum megtartásában vitathatatlan. Békéscsabán napjainkig sikerült megőrizni a nemzetiségi egyházi kultúra néhány elemét, a magyar mellett rendszeresen vannak szlovák nyelvű istentiszteletek és román nyelvű misék. Az evangélikus egyházközség az 1717–18. évi megalakulása óta biztosítja a hívők számára a szlovák nyelvű hitéletet. A közel 100 évig egynyelvű egyházból azonban a szlovák nyelvű istentiszteletek száma folyamatosan csökken. Napjainkban Békéscsabán minden vásár- és ünnepnap van szlovák nyelvű istentisztelet a belvárosi evangélikus Nagy- vagy Kistemplomban, hétfőn reggel pedig áhítat a gyülekezeti kisteremben. A külvárosi egyházkerületben, Erzsébethelyen/Jaminában is biztosítja az egyház a lehetőséget a vásárnapokénti szlovák nyelvű istentiszteleten való részvétellel, mellyel azonban már nem minden vásárnap, inkább az úrvacsorás alkalmakkor élnek a hívők. A résztvevők száma azonban az istentiszteleteken és az úrvacsoraszertáson rendkívül alacsony. A katolikus templomban a közelmúltig minden hónap utolsó vásárnapján szlovák nyelvű szentmisén vehettek részt a katolikus hívők, ahol a város lengyel közössége is tartott alkalomszerűen lengyel nyelvű szentmiséket. A görögkeleti román egyház 1820–21-ben alakult. Az 1837-ben épült templomuk felújítását a 90-es évek közepén végezte sok-sok társadalmi munkával a Békéscsabai Románok Szövetsége. Az 1995-ös újrászentelés óta minden vásárnap celebrálnak román nyelvű misét. A résztvevők száma 30–60 fő, ünnepi alkalmakkor több.

Új intézmények

A nemzetiségek klasszikus, hagyományos alapintézményeinek – mint a család, az iskola és az egyház – elsődleges a szerepe a nemzetiségi kultúrák megőrzésében, továbbfejlesztésében. Annak ellenére, hogy meghatározó, pótolhatatlan a szerepük, nem lehetnek e közösségek kizárólagos intézményei, hatásukat minél sokoldalúbban és folyamatosan kell, hogy erősítsék az egyéb intézetek, szervezetek.

Békéscsabán kiépült intézményhálózattal a szlovákság rendelkezik. A városban országos jelentőségű intézmények működnek, mint a már említett gimnázium, az Országos Szlovák Önkormányzat mellett békéscsabai székhellyel működő Szlovák Pedagógiai Módszertani Központ és a – békéscsabaiak kezdeményezésére létrejött – Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete. A Magyarországi Szlovák Fiatalok Szervezete is itt nyert elhelyezést. A békéscsabai szlovák önkormányzat elsőik között vette át a Szlovák Tájház üzemeltetését. 1990-ben jött létre a Csabai Szlovákok Szervezete, mely ma közel 200 tagot számol, 1996-ban adták át a Szlovák Kultúra Házát. A városban 1991 óta jelenik meg a Čabiansky kalendár (Csabai Kalendárium) évkönyv, 1998 óta a Čabän (Csabai) szlovák nyelvű újság (évekig havonta, ma negyedévente). Mindkét kiadvány a békéscsabai és város környéki szlovákok krónikája. Büszkén vállalt kiemelt céljuk a békéscsabai szlovák nyelvjárás megőrzése, terjesztése, ezért a megjelent cikkek egy része nyelvjárásban íródik. A Békéscsabai Románok Szövetségének 40 tagja van, az ortodox templomon kívül nem rendelkeznek saját intézménnyel. A város kulturális intézményeivel, művészeti csoportjaival kötött megállapodás alapján őrzik és ismertetik meg a román kultúrát, pl. a román táncokat. A lengyelek 2000-ben megalapították a Magyar–Lengyel Baráti Kulturális Egyesületet, melynek kb. 150 tagja van, lengyelek és magyarok egyaránt. Mára székházal is rendelkeznek. Az önkormányzat Chopin-kórust működtet. A németek létrehozták a Stark Adolf Kulturális Társaságot.

Nyelvhasználat

A békéscsabai evangélikus gyülekezetben 1717-től több mint száz évig az istentiszteletek, egyházi szolgáltatások, az egyház iskoláiban a tanítás nyelve a biblikus cseh volt. A presbitériumban, a községházán a tanácskozás és a

Háromszáz mozaikból összeillesztett nagy történet

A 21. század elejének száguldó világában nem igazán jellemző, hogy egy múzeumi kiadvány megjelenését követően azonnal hiánycikké váljon, mert az érdeklődő olvasók egész egyszerűen elkapkodják. Egy konkrét példa nyomán azonban ismét megdőlni látszik a sokszor hangoztatott fájdalmas tézis, miszerint a modern kor embere egyfelől nem olvas, másfelől pedig nem érdeklődik szülő- és/vagy lakóhelye múltja iránt. Nevezetesen a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum és a Békéscsabai Evangélikus Egyházközség közös kiadványára, a *Csabensis*-re utalok. E kötet, amely 2017-ben Békéscsaba város újratelepítésének 300 évfordulója előtt tisztelegve látott napvilágot, lényegében azonnal elfogyott, ahogy a polcokra került: szűk három nap eléréséig bizonyult ahhoz, hogy az érdeklődők minden egyes példányt megvásároljanak. A kiadók tehát okkal mérlegelték egy gyors második kiadáshoz szükséges lépések megtételét, majd az elképzelést tett követte, így jelent meg másodízben is, immáron 2018-ban a *Csabensis*.

E ponton aligha érdektelen feltenni a kérdést, miben is rejlik a *Csabensis* túlzás nélkül kiemelkedőnek mondható sikere? Minden más előtt számolni kell azzal, hogy a globalizált, uniformizálódó világban egyre több ember keresi a változatosságot, az egyedi színeket, ízeket, vonásokat, amelyek különösen kedvesek akkor, ha azok szülőföldjéhez, az őt körülvevő szűkebb pátriájához tapadnak. A hagyományok megújult formában tehát egyfajta új értékrend részét (is) képezik. A kerek évforduló kapcsán nyilván az ebbe az irányba forduló érdeklődés jelentősen fokozódott, de mindezen tényezők csupán elvi fundamentumát képezhették a kötet kedvező fo-

gadtatásának. Csakúgy, mint az, hogy a „public history” térhódításának korában a közgyűjtemények munkájának a hagyományos, szigorúan tudományos könyvek és konferenciák mellett az ún. népszerűsítő jellegű kiadványok professzionális kiadása különösen fontos részét képezi. Nem előbbiek helyett, hanem épp azt erősítendő.

Ahhoz ugyanis, hogy a fent vázolt érdeklődést kellőképp ki tudják aknázni a kiadók, szükséges volt arra a külsőre és belsőre, amely szerencsés módon ötvöződött szerves egységgé a *Csabensis* esetében. A kötet címe és külleme egyaránt archaizál. Békéscsabán fogalom a Transcius, Jiří/Juraj Třanovský (Tarnovszky György) 17. század óta töretlen népszerűségnek örvendő énekeskönyve. A keménytáblás, kisméretű kötet a rézveretes Transcius küllemét idézi meg, és a cím – *Csabensis* – is rímeli rá némiképp, de legalább ilyen fontos a latin szó magyar jelentése is: csabai.

Ezt az archaizáló küllemet azonban a mai olvasóhoz szóló, teljesen modern tartalommal töltötték meg a szerkesztők, Ando György, a kiadó múzeum igazgatója, Kutty Pál Gábor, a társkiadó egyházközség lelkesze, valamint a társszerkesztők, Martyn Emília és Gyarmati Gabriella muzeológusok. A két szerkesztő rövid, tömör bevezetőjét követően rögtön a lényeg következik: összesen 19 szerző háromszáz, nem több mint egyoldalas csabai története kronológiai sorrendben. Ambátor a kötet kiadására a szerkesztőket, mint már esett róla szó fentebb, az újratelepítés 300. évfordulója ösztönözte, Békéscsaba város történetét, helyesen, folyamatosnak tekintik. Így az előzményekre is visszaillesztanak, egészen az őskorig, bár tény, hogy a kötet anyagának velejét az újratelepítéstől a

jegyzőkönyvezés biblikus cseh nyelven történt, melybe fokozatosan szlovák nyelvjárási elemek is vegyültek. A Békéscsabán élő nemzetiségek ma egyre ritkábban használják az anyanyelvüket. Az egyes nyelvhasználati színtereken a magyar nyelv használata a domináns. A cigányok kizárólag a magánszférában beszélnek cigányul, a család és a barátok, ismerősök körében, de velük nyilvános helyeken is. A lengyel édesanyák igyekeznek megtanítani gyermekeiket az anyanyelvükre. Lengyelül még a lengyel rendezvényeken kommunikálnak egymással. Az általuk szervezett programok hivatalosan is kétnyelvűek. Az egyesületük weboldala is lengyel–magyar nyelvű, hasonlóképpen a meghívóik a különböző rendezvényekre. Kiadványaik általában magyar nyelvűek, de minden esetben lengyel nyelvű összefoglalóval. A román szót a templomon kívül a piacon lehet hallani. Sok árus megtanulta jól felfogott gazdasági érdekből a kereskedéshez szükséges legfontosabb román szavakat. A román nyelv használata a zömmel vegyes házasságoknak köszönhetően a családokban visszaszorult. Ugyanez a folyamat tapasztalható a közösségi szférában is.

A békéscsabai szlovákokat sokszor megmosolyogják a szlovákok, magyarok egyaránt, mert szlovák beszédjükbe magyar szavakat kevernek, melyeket a szlovák nyelv szabályai szerint ragoznak. Ezt a kevert nyelvet jól példázza a következő idézet is: Ján Gerči/Gercsi János csabai szlovák népi költő verséből.

„Kéz csókolom Mancika!
Ako, že sa máte?
Kcen vás elkisérovať...
Megengedujete?”

– Igen!...ač sa ván takce
So mňou fáradovať –
Môžte ma hin k házáig
Ta elkisérovať.”

Békéscsabán napjainkban a szlovák nyelv három változata használatos. A legerterjedtebb a nyelvjárás, elsősorban az idősebbek beszélik. Ezt követi az irodalmi nyelv az iskolázottak és

a fiatalabb korosztály körében, s ez volt a szentmise nyelve a katolikus egyházban. Az evangélikus egyházban az irodalmi és tájnyelv mellett az archaikus, bibliai cseh nyelvet is használják. Az irodalmi szlovák nyelv napjainkban az értelmiség munkanyelve, az iskolában, a tanórákon, a kulturális rendezvényeken használt nyelv. Az utóbbi időben azonban egyre gyakrabban van jelen a nemzetiség közéleti–politikai rendezvényein és a tudományos és ismeretterjesztő programokon. A szlovák nyelv azonban még nem szorult ki teljesen a családból sem, generációnként azonban az egyre csökkenő szlováknyelvűség a jellemző. Figyelemre méltó az a tendencia (nosztalgia, érzelmi kötődés, a többnyelvűség piaci értékének növekedése), hogy a közép- és fiatalabb korosztály képviselői közül egyre többen akarják átadni gyermekeiknek nyelvi és kulturális örökségüket.

Összegzés

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy Békéscsaba napjainkban is többnemzetiségű település. A cigányok, lengyelek, németek, románok és szlovákok színesítik, gazdagítják nyelvi, kulturális és gazdasági potenciáljukkal, kapcsolatrendszerükkel a várost. Fontos feladatuknak tartják az anyanyelvük, hagyományaik, kultúrájuk és identitásuk megőrzését és megismertetését, a kisebbségek és magyar többség közötti harmonikus együttélést. A város lakosságának többsége értékként kezeli a másságot, bár sokukra jellemző a nemzetiségi közösségekhez való közömbös hozzáállás, érdektelenség. Békéscsaba jó példája annak, hogy a nemzetiségeket támogató politikai döntések, az ún. pozitív diszkrimináció, a kisebbségek számára kialakított kedvező társadalmi környezet, a többségi társadalom és a média toleráns és őszinte érdeklődése, s nem utolsósorban a kisebbségi közösségek aktív, felelős részvétele saját életük formálásában segítheti elő leginkább a nemzetiségek fejlődését, a multikulturalizmus fennmaradását. Ezt biztosan örömmel üdvözléné államalapító István királyunk, akinek a tiszteletére hamarosan szobrot avat a város. Az Imre fiának írt, de az utókornak is szánt *Intelme*-ben elsőként ő figyelmeztet arra, hogy: „Az egynyelvű és egyszórájú ország gyenge és esendő.”

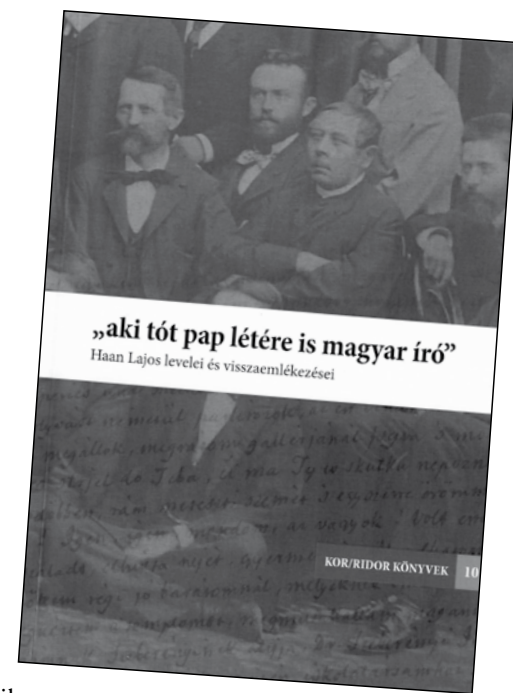

Objektív helytörténet szubjektív szemszögből

„aki tót pap létére is magyar író”
– Haan Lajos levelei és visszaemlékezései

Egyetemi éveim alatt került a kezembe egy számomra roppant izgalmas kis kötetecske, melyet elolvasása után – tartalma okán – mindmáig nagyra becsülök. Ez a kis könyv *Haan Lajos naplója* volt, mely 1971-ben „a békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium és Szakközépiskola igazgatósága, nyomdaipari szakközépiskolás diákjainak vizsgamunkájaként a békéscsabai Városi Tanácssal, a Munkácsy Mihály Múzeummal és a Megyei Könyvtárral közös kiadásban jelent meg a »Bibliotheca Bekesiensis« sorozatban”. A könyv kiadásának apropójául, Békéscsaba XIX. századbeli történelmének bemutatása mellett, Haan Lajos helytörténész halálának 80. évfordulója szolgált.

A számomra lenyűgöző kötet szeretett szülővárosom történetének egy adott korszakát *meséli* el – igen, nem véletlen e szóhasználat! – mindenkinek közel álló prózai műfajban, napló formájában. S mint tudjuk, a naplók hitelességének bizonyítékát a szerzőknek a lejegyzett eseményekhez, gondolatokhoz, lelkiállapotukhoz való közvetlen viszonyulása tükrözi. *Haan Lajos naplója* az 1810–20-as években veszi kezdetét, majd a kronologikus sorrend betartására törekedve, 1883-ban egy rövid összeggel zárul. Számomra akkoriban stílusa révén is igen izgalmas olvasmányként, dolgozataimhoz „bővizű forrásként” szolgált. Ekkor már néprajzos aspiránsként foglalkoztam Csaba történelmével, de a helytörténeti tanulmányok mellett a szerző személyisége is megfogott. A stílusa, a látásmódja, a gondolatai, a humora.

Akkoriban, amikor ezt az 1971-ben kiadott naplót többször használtam szakirodalomként, talán elfogultságból, de fel sem tűnt, hogy a kötet belső címlapján, a főcím alatt ott éktelenkedett a felirat: „Részletek”, sőt, az információs oldalon, mely ez esetben a kötet végére került, az alábbi mondat szerepelt: „Haan Lajos kéziratban levő naplójából vett részletek közreadása...”

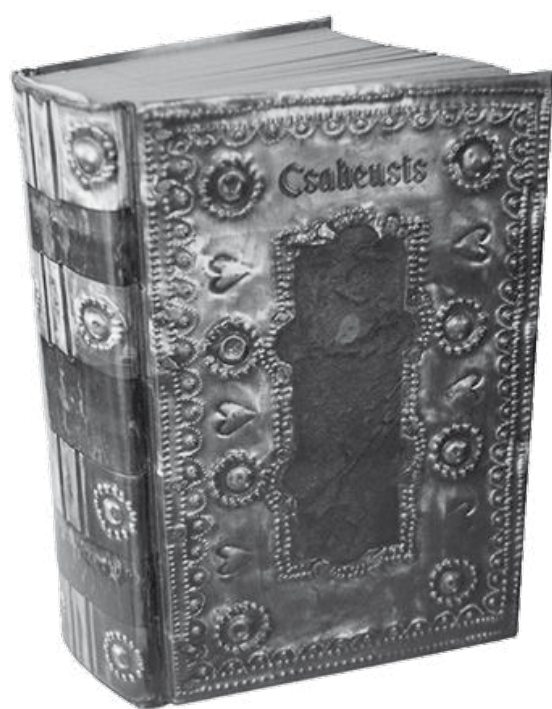
A napló teljes kéziratának kiadására azonban még több mint negyven évet kellett várni. 2018. március 20-án a budapesti Szlovák Intézet-

ról, mint akár Csaba nevének eredetéről, a török kori kutakról, az ortodox román etnikumról, a Kossuth-szoborról, vagy – jelenünket tekintve immár – a Csaba Centerről, vagy az újonnan megválasztott díszpolgárokról.

Minden téma épp egy oldalnyi terjedelemben olvasható, ami pedig nyilván komoly fegyelmet rótt a szerzőkre és szerkesztőkre. Ám meg tudtak felelni annak a nagyon nehéz feladatnak, hogy röviden tudjanak érdekesen írni, mindezt pedig közérthető, gördülékeny nyelven. A szövegek hosszát tekintve akad ritkán kivétel is, így például az egyes régi csabai temetők felsorolása és rövid leírása. De a „normaszegés”, a tágabb terjedelem teljesen indokolt, hiszen egy oldalon maximum a nevek felsorolása fért volna el, ami a megengedhetőnél messze nagyobb mértékben fosztotta volna meg a szöveget a kíváncsi információgazdagságtól. Az egyes „szócikkeket” illusztrációk kísérik, hol egy, hol több, cirka félszáz kép (metszet, fotó stb.) teszi képileg is változatossá a kötetet. A *Csabensis*-be foglalt sokrétű tudás pedig szinte észrevétlenül válik az olvasó ismereteinek részévé, mert az akár egyesével vagy „random” is olvasható írások szórakoztató jellege a legkevésbé sem csorbul.

A *Csabensis* végül a szerzők, valamint Békéscsaba város képviselő-testülete tagjainak színes fotóival zárul, illetve a tartalom mellett a felhasznált roppant gazdag irodalom is ott található. Ez részben a mű hitelességét hivatott alátámasztani, de ennél fontosabb jelen esetben, hogy az egy-egy témában jobban elmélyülni akaró olvasó számára pontos „iránytű” gyanánt is szolgál.

„Manapság mintha ismét sikk lenne a lokálpatriotizmus. Persze ez csak akkor több üres hőzöngésnél, a kis haza hamis öntudatánál, ha valódi ismeretekkel, komoly helyi tudással párosul, ha az öntömjén helyett önismeretre szorító anyagot kapunk” – szögezte le Bán Zoltán András pár évvel ezelőtt e sorok írójának egyik könyvét elemző írásában. Nos, ezeknek az ismerveknek felel meg a *Csabensis* teljes mértékben. Kívánjuk, hogy minél több magyarországi település mondhasson a magáénak hasonló kiadványt, amely kiváló foglalat a lokális múlt és jelen érdekességeinek. Mindezt pedig úgy, hogy a helyi embereket, Békéscsaba, tágabban Békés megye nagyközönségét hivatott megszólítani. De aki belelapoz, bárhonnan jött is, nehezen fogja letenni a *Csabensis*-t, mert az érdekességek e gazdag tárháza maradéktalanul leköti figyelmét.

Csabensis. Békéscsaba 300. Szerk. Ando György–Kutyey Pál Gábor. Társszerk. Martyn Emília–Gyarmati Gabriella. Munkácsy Mihály Múzeum–Békéscsabai Evangélikus Egyházközség, Békéscsaba, 2018. [Munkácsy Mihály Múzeum Évkönyve, V. (42.) „Ami csabai...” múzeumi sorozat.]. 656 p

napjainkig húzódó időszakhoz tapadó történetek teszik ki, amit elsődlegesen e későbbi évek jóval kedvezőbb forrásadottsága indokol az ezen évszázadokat övező fokozott érdeklődés mellett.

A szerzők, akiknek zömét a Munkácsy Mihály Múzeum szakembergárdája adja, igen szerencsés módon meglehetősen szabadon kezelték a témákat. A kronológiát leszámítva nem valamilyen merev rendszer satujába szorítva emelték ki a város múltjának egy-egy elemét, hanem aszerint súlyozták a főszerepet kapó személyeket, szokásokat, tárgyakat, helyiségeket, területeket, tradíciókat stb., hogy azoknak mekkora jelentősége volt vagy akár van a csabai közösség szempontjából. Elsőre talán parttalannak hat a témák tobzódó sokszínűsége, de épp e rendkívüli változatosság teszi roppant olvasmányossá a *Csabensis*-t, amely illetően módon picit kalendárium-jelleget is ölt. Éppúgy találunk írást a csabai tenisz születéséről, mint 1919 lokális olvasatáról, a helyi sajtó születéséről, a disznótor szokásairól, „természetesen” a kolbászról, a boszorkányokba vetett hitről, Munkácsy Mihályról, a régi bíróválasztások-

ben került sor a 2016-ban megjelent *Slovenský kňaz, maďarský historik. Listy a denník Ľudovíta Haana (Szlovák lelkész, magyar történész. Haan Lajos levelei és naplója)* című szlovák nyelvű forráskötet bővített, magyar nyelvű kiadásának bemutatójára, melynek a címe: „*aki től pap létére is magyar író*”. Haan Lajos levelei és visszaemlékezései. A forráskötet szerkesztői Demmel József, a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete (Békéscsaba) kutatója és Katona Csaba, a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet (Budapest) tudományos munkatársa voltak. A kiadvány a KOR/RIDOR Könyvek sorozat 10. számaként jelent meg a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete és az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet (Békéscsaba – Budapest) kiadásában 2017-ben.

Katona Csaba és Demmel József jeles kutatók, képviselői a magyar és szlovák történetírás nézeteit egyaránt bemutató szemléletnek. Céljuk, hogy mindegyik oldal megismerje a másik történelmi nézőpontját, és egyben nyitott korridort, átjárást – nem határt – biztosítsanak azokban a kérdésekben, amelyek a magyar és a szlovák közös múlt feltárásához szükségesek. Katona Csaba, de főként Demmel József ez idáig megjelent nagyszámú publikációi is e célt szolgálják. A szerkesztők 2017-ben megjelent kötetéről kijelenthetjük, hogy az 1971-ben kiadott *Haan Lajos naplójával* ellentétben ez a kiadás a teljes, objektív valóság bemutatása céljából született. Jelen kötet szerkesztői megállapítják, hogy az 1971-es kiadásból az akkori szerkesztők rengeteg helyen jelzés nélkül hagytak ki hosszabb-rövidebb szövegrészeket, hibás átírásokat közölnek, Haan Lajos kiemlései nem találhatók meg a kötetben, illetve a további korrigálásra szolgáló adalékok okán szükségessé vált a napló teljes szövegű kiadása. Az új, bővített, teljes, hiteles kiadású kötet az akkori társadalom működésére, a szlovák–magyar viszony összetettségére, akkori nyelvezetére, gondolkodásmódjára veti a hangsúlyt azzal a céllal, hogy objektív kordokumentumot nyújtson át a kutatók számára szubjektív látásmód alapján.

A kötet Haan Lajos munkásságán keresztül mutatja be a magyar professzionális történetírás születését. Haan Lajos is „műkedvelő tör-

ténészként indult”, de kutatásai révén a Magyar Tudományos Akadémia hamarosan levelező tagjai közé választotta. Történeti írásait minduntalan behálózzák a már-már néprajzkutatói pontosságú megfigyelései, leírásai, melyeket sokszor humoros történetek, adomák fűszereznek. (Csak mellékesen említjük meg, hogy Haan Lajos az általa összegyűjtött humoros történeteket külön kéziratban is megírta 1881-ben, mely csak 2011-ben került elő az Országos Széchényi Könyvtárban zárolt Szeberényi-hagyatékából. Ezen humoros történeteket 1891-től Szeberényi Lajos Zsigmond folytatta. Mindkét szerző történeteit önálló kötetként is kiadta a Békéscsabai Evangélikus Egyházközség 2015-ben, illetve 2016-ban.)

A Demmel József és Katona Csaba szerkesztette forrásértékű kötet talán egyik legértékesebb része – a Napló mellett – a Haan Lajos levelezését 1838-tól 1891. március 20-ig közlő része. A levelek a szerkesztők által adott válogatásban sorakoznak. Témáik szerteágazóak, azonban itt is előtűnik a történetésszemlélet, mely Haan Lajos személyiségére oly jellemző volt. Számunkra, Békéscsabával foglalkozó kutatók számára, Zsilinszky Mihálynak írt levelei a legizgalmasabbak, melyek alapján kirajzolódik Haan Lajos történetíráshoz és más lelkészekhez való viszonya, és talán teljes személyisége is. További érdekes leveleket is találunk, melyek a teljesség igénye nélkül a következő személyekhez íródtak: Rómer Flóris (1815–1889) katolikus paphoz, művésztörténészhez, a magyar régészettudomány egyik megalapítójához; Pesty Frigyes (1823–1889) történészhez, a Magyar Történelmi Társulat, illetve a *Századok* című folyóirat megalapítójához; báró Nyáry Albert (1828–1886) történészhez, aki 1849 után emigrált, 1859-ben az itáliai Magyar Légiónban harcolt, és 1860–67 között jelentős magyar vonatkozású anyagot gyűjtött itáliai levéltárakban; továbbá Jozef Miloslav Hurban (1817–1888) evangélikus paphoz, íróhoz, a szlovák nemzeti mozgalom egyik vezetőjéhez. Haan Lajos számos további neves, érdekes személyiséggel levelezett.

Levelezése nemcsak történelmi forrásként jelentős a 19. századi Békéscsaba bemutatásában, de képet is kaphatunk belőle az akkori szlovák–magyar kulturális, politikai viszonyokról, a nemzeti identitástudat alakulásáról egy sajátos szemzőből, Haan Lajos szemszögéből.

A kötet *A levelek címzettjei* című fejezete értékes segítséget nyújt a könyvet tanulmányozók számára a levelek címzettjeinek identifikálásában.

Érdekes fejezet a *Haan Lajos és Haan család iratai* című rész is, melyben többek között Haan Antal, sőt Haan Lajos végrendelete, adósságkötelezvényei stb. szerepelnek. De talán legérdekesebb számunkra az az irat – *Haan Lajos meghívólevele békéscsabai evangélikus lelkésznek 1855* –, amelyből képet kaphatunk az akkori lelkészek „dotatíójáról és fizetéséről” is. A levél „B. Csabán”, 1855. nov. 7. d. kén tartott presbyteri gyűlésben” datálással szerepel a kötetben.

A kötet két tanulmányt közöl Katona Csaba és Demmel József tollából, melyekben megkísérlik bemutatni a kötet születésének körülményeit, s hogy e kötet kiadásában mit kívánnak monda-

ni a nagyközönségnek. A kötet mondanivalója nemcsak forrásértékében fedezhető fel, de eleget kíván tenni a sorozatcímbe megfogalmazottnak is, mégpedig azzal, hogy korridorként szolgáljon a magyar és a szlovák történetírás között. Hasznos lett volna, az eligazodást segítette volna, ha a szerkesztők nemcsak az összegző tanulmányban, hanem már a kötet elején instrukciókban közlik a kötet használatával kapcsolatos tudnivalókat. Ezáltal feloldották volna a dőlt betűs és aláhúzott szavak, szövegrészek, kurzív részek stb. jelentését.

A kötet illusztrációiként használt képek forrása legfőképpen a Békés Megyei Könyvtár és a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum, ezek az intézmények, mint a kötet létrejöttének közreműködői, méltán lehetnek büszkéek az eredményre.

Házípusok Békéscsabán: pletykaelejű ház, podsztienás és polgári házípus. Csabának van egy autentikus népi lakóházípusa, mely csak erre a városra jellemző: a „podsztienás” ház. A „podsztienás” ház valójában „a pletykaelejű” vagy simléderes házípusból alakult ki a XIX. század első felében. Jellemzője, hogy a tetőszerkezet a ház utcai fala elé nyúlik ki, három fa, darulábas oszloppal megtámasztva. Az oszlopok között derékgasságig bedeszkázzák, kialakítva egy zárt előtornácot, amely Csabán a „podsztiena” nevet viseli. E házípusok építése azonban a 19. század közepére már elavulttá vált; az 1860–1870-es években a módosabb gazdák – jó módjuk fitogtatására – már falazott oromzatú és oszlopú, klasszicizáló vagy barokkos elemeket viselő parasztházakat építettek. Később a lakáskultúrában is bekövetkezett változások hatására paraszti házaikat parasztpolgárral cserélték fel a vagyonos gazdák.

Ünnep avagy kipipálás

Beszámoló a Magyar Színházak XXX. Kisvárdai Fesztiváljáról

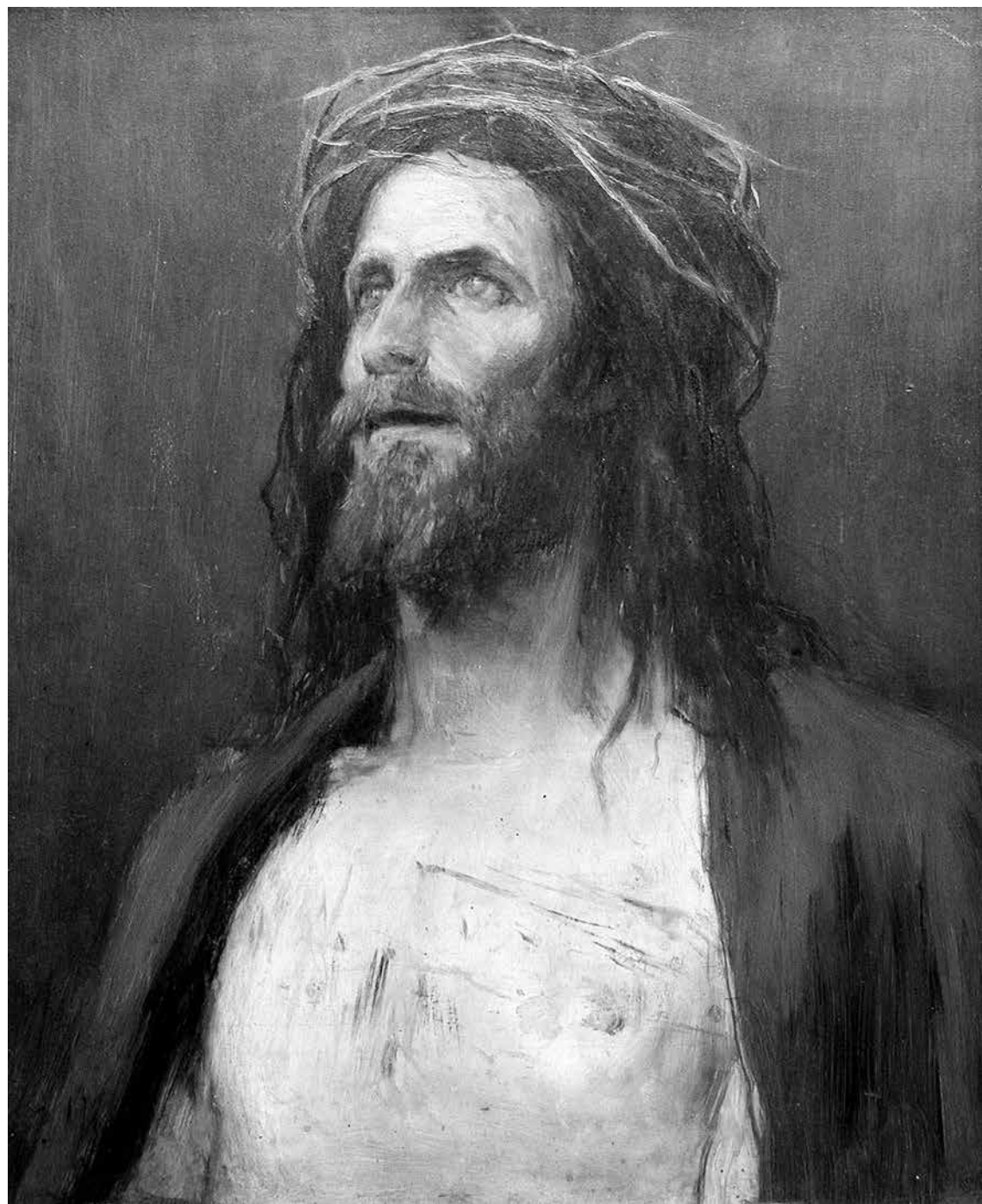
Idén június 22. és 30. között harmincadik alkalommal került megrendezésre a színházi körökben egyszerűen „a kisvárdai fesztivál” névvel emlegetett eseménysorozat. Mivel az alkalom jubileumi, nagy elánnal készültünk az idei mustra megtekintésére. Hátha különlegesebb, ünnepibb lesz, mint a tavalyi! Hiszen a város elképesztő ütemben fejlődik, sportlétesítmények, szállodák épültek tavaly óta, sőt, mint rebesgetik, hamarosan egy új filmstúdió is a városba vonz majd filmes szakembereket. Mondhatni Kisvárdán új virágkor kezdődik. De lássuk, milyen is volt idén a város hírnevét immáron harminc éve öregbítő színházi fesztivál, mely a rendszerváltás környékén azért jött létre, hogy a határon túli magyar színházak művészei találkozzanak és megmutakozhassanak.

A tavalyi évhez hasonlóan, a fesztivál nyitóelőadásának idén is a debreceni Csokonai Nemzeti Színház adott otthont. A felújításra váró patinás épület most Bocsárdi László versenyen kívüli előadását, a sepsiszentgyörgyi *Alice*-t mutatta be (a szentgyörgyi igazgató rendezése az *Alice Csodaországban* és *Alice Tükkországban* című meseregények nyomán jött létre). Másnap a kisvárdai Bagolyvárban Vidnyánszky Attila *Körhintáját* tekinthette meg a színházszerető közönség. Ne feledjük, a debreceniek bár nyitottak az erdélyi színházak és színháziak felé, Bocsárdi-előadást csak ritkán, legfeljebb a Deszka fesztiválon, esetleg Pesten, vagy a nem oly távoli Szatmárnémetiben található Északi Színházban láthatnak. A kisvárdai közönség pedig, mivel nem rendelkezik állandó társulattal, leginkább csak a fesztivál idején találkozhat színvonalas művészszínházi produkciókkal, így a Nemzeti Színház előbb em-

lített előadásával is. Máskor természetesen még láthatnak a kisváros nézői meghívott szórakoztató előadásokat, például a Várszínházi Estéken, a nyár folyamán. Nem a határon túli színházakból hívtak, ezért értelemszerűen nem a versenyprogramban szereplő, vidám és zenés előadások a kisvárdai fesztivál programját is színesítették.

De ezúttal nem ezekről ejtünk szót elsősorban, hanem a szomszédos országok társulatainak produkcióiról. Vizsgáljuk hát meg közelebbről, hogy miből válogathatott az öt főből álló szakmai zsűri. A zsűri tagjainak átlagéletkorát, amely valahol 50 körül lehetett volna, most is lejjebb húzta egy fiatal színész: a friss és fiatalos látásmódot képviselő Roehnelt Zsuzsanna. Tavaly ezt a látásmódot oly életszerűen képviselték a K2-s „srácok”, Fábián Péter a zsűriben és Benkó Bence a szakmai fórumon, hogy ha idén kimarad, hiányzott volna. Zsűritag volt még rajta kívül: Zalán Tibor író és dramaturg, Dömötör Adrienne kritikus, Gemza Péter, a debreceni Csokonai Nemzeti Színház igazgatója, valamint Sztarenki Pál rendező.

Az első versenyelőadás a Kassai Thália Színház előadása, a *Káosz* volt. A kortárs finn színházi szakma egyik kiemelkedő egyénisége, Mika Myllyaho trilógiaként fogalmazta meg a késői harmincasok és korai negyvenesek problémáit. Ennek a trilógiának három női szereplőre írt, második darabja a 2008-ban megírt *Káosz*. (Az első a három férfi szereplőt igénylő, 2005-ös *Párik*, míg a harmadik a vegyes nemi felhozatalú 2009-es *Harmónia*.) Ezt dolgozta fel és próbálta meg valamelyest közép-európai felfogásra átdolgozni Forgács Miklós dramaturg és Czajlik

A világ legnagyobb Munkácsy gyűjteménye a csabaiaké. A Békéscsabai Múzeum-Egyesület közvetlenül Munkácsy Mihály (Munkács, 1844. február 20. – Endenich, 1900. május 1.) halála után megkereste a Mester özvegyét azzal a kéréssel, hogy adományozás útján támogassa a múzeumot, ezzel segítve a Mester még életében Békéscsabán kialakult kultuszának ápolását. Cécile ígértet tett arra, hogy végrendeletében egy festményt, az *Ecce homoz*hoz készült *Töviskoronás Krisztust* hagyományozza a Békéscsabai Múzeum-Egyesületre. A hagyaték kalandos úton, majd két évtized alatt érkezett meg Békéscsabára. Munkácsy Mihály életművének Békéscsabán őrzött egysége a Munkácsy Mihály Múzeum gyűjteményének koronaékszere. A mintegy tíz festményből és kilenc grafikai lapból álló kollekció, illetve a folyamatosan gyarapodó, pillanatnyilag ötszázhetvenhat tételt számláló relikviaanyag olyan jelentőségű, hogy méltán érdemelte ki „A világ legnagyobb Munkácsy gyűjteménye” megtisztelő címet.

József rendező. Nem nagyon működött. Nem mellesleg a szöveg Jankó-Szép Yvette fordítása. Nem igazán tudni, hogy a finn eredeti okolható a textualitás hiányosságaiért, esetleg a fordítás nem lett túl sikeres, vagy miért nem működött sikeresen a nyelvi humor. Hiába volt érezhető a megfelelő narratív pontokon, hogy a szünet a közönség reakciójára várna, a kacajok elmaradtak, hiszen egyszerűen nem ültek a végszavazott poénok. Ezt áthidalandó, a szöveg segítségül hívta volna a közönségben megbúvó képi tudatalattit. Azaz megannyi filmes jelenet megidézésével és mozgóképi utalással igyekezett színesíteni az értelmezési tartományt. Mely esetlegesen még a szöveg hiányosságai ütötte lyukak betöméséül is szolgálhatott volna, de nem. A kisvárdai előadásban legalábbis még ez sem hozta meg a feloldást.

Így nem csoda, hogy a színésznők alakításai sem tudtak magukkal ragadni. Pedig volt bennük fantázia, hiszen végre pöröghettek a szerepeken. Mindegyikük játszhatott egymástól teljesen eltérő jellemvonásokkal bíró nőket, mi több, férfiakat is, egyazon előadáson belül. Kell-e ennél nagyobb mozgástér? Nem hiszem. Hiszen szabad a pálya, jöhet a jutalomjáték. Azaz lett volna esély a brillírozásra. Annyit azért meg kell engedni, hogy a helyszín nem a megszokott tér volt, hanem egy általános iskola tornaterme, amit már tavaly is elátkoztam a *Tótekba* beszüremelő iskolai beiratkozás hangjai miatt. Idén most a némileg felújított tér csupán a hangot nyelte el. (Az öltönyt viselő diákokat észre sem vettem, míg a szünet alatt ki nem merészkedtem az udvarra.) Tehát így a javarészt szöveg alapú előadás elvárta a koncentrált fülelést. Mire megszokta a néző a játék figyelését kiegészítendő szájról olvasást, elgondolkozhatott azon is, hogy milyen feladatott láthatott el Kántor Kata, akinek a neve mellett az állt a szórólap hátoldalán, hogy: Mozgás – Pohyb. Ugyanis sem Szabadi Emőke, sem Rab Henrietta, sem pedig Varga Livia nem mutatott be olyan fizikális bravúrt, amihez külön koreográfia tartozhatott volna. A lassított verekedős mozgás, illetve a légikisasszonyok jelbeszédét imitáló mozdulatsor nem ér. A színésznők játéka a rendezés szerint megkívánta a nézőkhöz való kibeszélést is. (Ha a filmes utalás rendszerében értelmezzük a cselekményt, akkor ez lehet releváns.) De inkább a romkom sorozatok cserfes pletykavilágához került közelebb az előadás stílusa, nem pedig ahhoz, aminek indult, azaz a

középkorú értelmiségi nők frusztrációinak teret adó kibeszéléshöz.

A minimáltér egyébiránt jól működik. A fehér falat egy pirossal megrajzolt, emberi agyban ábrázolt labirintus teszi érdekessé, míg a többi fehér díszletelem könnyen mozgatható, a játékot elősegítendő. A fényváltások következtében, színes tónusokkal megvilágítva könnyű más-más helyszíneként átértelmezni a teret. Így lakás, kávézó, tanári, rendelő vagy akár szórakozóhely is könnyen lehet belőle. A zenei aláfestések azonban közel sem adnak ennyit hozzá az előadás értelmezési tartományához, de még a hangulatához sem. Lakatos Róbert válogatása rástartolhatott volna akár mértéktartóan a filmes utalásokra. De nem tette. Ha az előadás címéből akart ihletet meríteni, még akkor sem mondhatom azt, hogy jól csinálta. Mert ahhoz meg nem volt elég kaotikus. A cím mellesleg tényleg találó, hiszen a hétköznapi világba belefásuló nőknek kínál öngerjesztő lehetőséget. Ha megteremtéd a pillanatnyi káoszt, akkor érzed újra, hogy van értelme élni. Ezt sugalmazza majd az összes filmes utalás is. Sajnos nem aknázva ki eléggé az egyébként ebben rejlő lehetőségeket. (Az angolul beidézt *Taxi-szöveg* példának okáért úgy lett volna vicces, ha a színésznő nem csak verbálisan, hanem mimikálisan is hozza az ehhez tartozó de Niro-jelenetet. A *Káosz*, summa summarum, nem tudta megmutatni mindazt, amit sejtetett. Azt, amivel állítólag az otthoni környezetben megnevettezt.

Nem így Goldonitól a *Chioggiai csetepaté*. Sardar Tagirovsky rendezése, annak ellenére, hogy könnyed és zenés vígjáték, megmutatta a szereplők mélységeit is. A halászfalu asszonyait nem csupán a felszínes perpatvarok kliséivel jellemzi Tagorivsky, hanem karaktereiknek különféle árnyalatokat is biztosított. Ez a közeg igazi mélységeiben persze Roberto Rossellini *Stromboli* c. filmjében mutatkozik meg egészében. Sardar Tagirovsky, úgy fest, akár kölcsönözhetett is ebből saját rendezésébe egy kicsit. A szakmai megbeszélésen elhangzott ugyan, hogy az előadást végigkísérő olasz táncdalok és italdisco számok Sardar generációjának már egyértelműen a múltat jelentik, így a rendezői koncepcióban az időseket, az elődöket próbálták ezzel jelenvalóvá tenni. De engedtesék meg nekem, hogy vitatkozzak ezzel, hiszen ezek a számok nem csak gyerekkoromban, hanem még

most is átdolgozódnak vagy eredeti formájukban előfordulnak a rádiócsatornák kínálatában. Mindenesetre kit így, kit úgy, de az előadás nézőit ez a zenés-táncos kompozíciós betétekkel megtűzdelt történet jókedvre derítette. Azaz az előadást a laikus és a szakmai közönség egyaránt szerette.

Gyergyóból a fiatal Albu István rendező (és egyben igazgató) hozta el Racine *Phaedráját*, amely a szakmai zsűritől a díszletére és a zenéjére kapott kitüntetést. A zenével egyetérttek, de a díszletvilága nem volt igazán magával ragadó. Bár a tágas, sekény medencében levő víznek és az esőnek volt szimbolikus értelme, az előadás a figyelmemet második nézésre sem kötötte le. Persze elvitathatatlan, hogy a rendezőnek volt azért számos jó ötlete. Példának okáért tetszett a csatából megtért Theseust alakító Moşu Norbert-László bekerekézése a térbe, mint mozgásában immáron korlátozott hősé. De ha választanom kéne, akkor az Oionót alakító Máthé Annamária fejére tenném fel a babérkoszorút. Játéka erős és megkapó volt.

A Szigligeti Színház *Kapufa és öngól* című előadása Kisvárdán viszont mintha nem ütötte volna meg a nagyváradi miniévadon feltett léceket. Volt szerencsém ugyanis különböző rendezvényeken, fogózzanak meg, ötször is látni az előadást. Kezdeti formájában is, mikor még nem volt elég heves, és láttam rutinos módon zakatoltatva, vagy teljesen jó formában, feszes tempójában működtetve (az otthoni terében). Kisvárdán a tér mintha szűkebb lett volna, mint ahogy az a színészeknek kényelmes. A fiatal író, Körmöczi-Kriván Péter dráMA-pályázatnyertes, debütdíjas szövegét Tasnádi-Sáhy Péter dramaturg és rendező szelídítette kedvére, aki szintén nem üti még alulról sem a negyvenet. Innen a fiatalosság és a kamaszok problémáira való reflektálás. Hajtós előadás, mely javarészt Sebestyén Hunor felkészültségi állapotától függve nyer vagy bukik. A fiatal színész gyakorta használja

a sármját, legfőként a közönséggel való kommunikáció során. Ami az előadásnak nem válik kárára, hiszen jól áll neki a csábítás, a közönség elvarázsolása. Megfigyelésem szerint az előadás állapotán az dob még nagyot, ha a közönségben ülők korosztálya a tizenévesek felé hajlik. Ők értik igazán ezt az előadást. Nem csoda. Róluk és hozzájuk szól leginkább. Azoknak, akiknek a leginkább esik nehezére a rendtartás.

Bár nem versenyelőadás, de azért itt megemlítem Kincses Elemér *A gyertyák csonkig égnek* című rendezését, a marosvásárhelyi Spectrum Színház (egy magánszínház) előadásában. Mert itt ellenkezőleg, inkább az élteesebb korosztály érti, amit Márai Sándor hősei is igyekeznek megérteni, miközben régi dolgaikat próbálják rendbe tenni. Bár az értő közönség nagy része Kárp György alakítása miatt ült be, nekem mégis a Ninit hozó Mózes Erzsébet játéka tetszett leginkább. Ösztönössége, jelenléte és kisugárzása szépen aládolgozott annak, hogy jobban megértsük a két egykori katonát. Ennek a Márai-témának is van mozgóképi lecsapódása. Nem is akárhik, Agárdy Gábor és Avar István játsszák a két megöregedett (ex)barátot. Meg kell jegyeznem, az ő játékukról sem tudom elmondani, hogy megbabonázott. Ez itt is hasonlóképpen történt.

Hogy éppen Dosztojevszkijtől *A félkegyelmű* lesz az, ami a közönségzsűri szimpátiáját maximálisan élvezze, az már önmagában meglepetés számomra. Mint ahogy Bandor Éva alakításának díjazása is, amely szerintem eltűnt a sokszereplős

A félkegyelmű

Borisz Davidovics síremléke

fergetegben. A díszlet egyszerűsége, a nézőtérre épített rámpa és mögötte két lámpa, melyek fénye a befűjt füstön áthatolva hozta a mozdonyt és a mögé feltételezett szerelvényeket, a maga puritánságában ötletesnek bizonyult. Mint ahogy az is érdekes fordulat, hogy nem a félkegyelmű a főhőse ennek az előadásnak, hanem Nasztaszja Filipovna. Holocsy Katalin harsánysága elsőre meglepett, de aztán hamar megszoktam, hiszen magam is ismerek ilyen erős nőiességgel bíró, maguknak való, fifikás, és egyben érzelmileg instabil szerzeteket. Az első megrökönyödésem után mondhatni imádtam számos pillanatát. A Miskint megszemélyesítő Szabó Viktor pedig bőven hozta a nőfigura ellenpárját, a magabiztosságot hírből sem ismerő, ezért megjátszani sem tudó herceg figuráját. Ez a Miskin autisztikus jegyeket mutat, aki a rendbe, rendszerbe menekülne. Ezért is tűnik az egyetlen rendes embernek ebben a kaotikus, érekeorientált világban. Mindhiába. Mindenesetre érdekes kísérlet volt a súlypontok ilyenén áthelyezése. Tetszett.

De ami igazán szívemhez szólt, az Újvidéki Színház egyedi színházi fogalmazványa, a Danilo Kiš írásait is dicsérő Borisz Davidovics síremléke. A délvidekiek szívesen nyúlnak a történelem feldol-

gozásának abszurdjaihoz. Most sem tettek másként. Ám színházi nyelvük volt igazán a humor forrása. A *Picasso kalandjait* megidéző derűvel és groteszkséggel nyúltak az ismeretlen hős történetéhez. A fikció és a valós történelmi személyek és úgymond tények lazán huzalozott történetet adtak, amin keresztül a nézők az előadás szereplőivel együtt fejthették meg a titkát az úgymond hős forradalmárnak, kinek sem születésének körülményeit, sem halálának pontos lenyomatát nem találta soha senki. Alexandar Popovszki, az előadásnak a díszletéért is felelős rendezője a tér architektúráját nem vitte túlzásba, inkább a jelmezek üzentek olykor-olykor, no meg persze a kivételes színpadi összjáték. A *Borisz Davidovics síremléke* a legszórakoztatóbb előadás volt számomra, olyan, ami röhögés közben sem hagyja az agyat zsibbadni. Sőt, a gondolkodást a megfajlásra sarkallja. Létezett-e vagy sem, és ha igen, akkor hogyan létezett Borisz Davidovics? Van-e a történelmi tényeknek relevanciájuk? Elég sokatmondó az előadás műfaji meghatározása is: ironikus oratórium, matrjoska babába bújtatva. Őrület!

A *Csak egy szóval mondd*, a Szabadkai Népszínház Magyar Társulatának előadása Elvira Lindo azonos című regényét vette alapul. Ez

egyben azt is jelenti, hogy nőmozgalmári szempontból is trendi alapanyaghoz nyúltak a délvidekiek. Az adaptáció előnye mégis az, hogy a nagy drámai pillanatokat olykor humorral bontják meg. Így a tragikomikus előadás elbírja azt, hogy az egyetlen férfi színész, Ralbovszki Csaba asszonyt is játsszon, vagy hogy egy elhunyt csecsemőt macskaként gyászoljanak a szereplők. Nők története ez. Olyanoké, akik már a feladás szélén egyensúlyoznak. Akiknek nem jött be az élet. Akik egymásra számíthatnak és másra nem, illetve ezt azért nem zárják le ilyen könnyen a szabadkaiak. Vagy talán túl könnyedén zárják le. Annak ellenére, hogy a színészek játékát nem érheti nagyon bírálat, valahogy mégsem fogott meg az előadás. Még úgy sem sikerült személyesebbé varázsolni a helyzetek szülte borzalmakat, hogy bizonyos pontokon a szereplők a nézőkkel olvastatták fel a történeteszl folytatását. Sőt, a szándékkal ellentétben inkább elidegenítő volt ez a megoldás.

Az Angliában állítólag sikerrel futó *Autótolvajok* erényei a fesztiválon sajnos nem tudtak megmutatkozni. Tegyük hozzá, hogy, mint kiderült, a zentai technikusok a fesztiválra indulás előtt adták be a felmondásukat, és nem hagytak maguk után technikai végszavakat is tartalmazó szövegkönyvet. Így a kisvárdai technikusnak kellett a rövid beállási idő alatt összhangba hoznia a hangbejátszásos és fényváltásos műveleteket. Az író-rendezőnek és a színészeknek sem maradt hát idejük a szöveget összepróbálni és a térhez adaptálni. Ám a Németh Ákos rendezésével nem ez volt a gond. Azzal együtt, hogy mindenekelőtt számba kell venni azt, hogy a Zentai Magyar Kamaraszínház egy apró költségvetéssel bíró, szárnyait bontogató intézmény, vagyis inkább még a bemutatkozás fázisában leledzik, mint a komoly versenyzetethetőség állapotában – az *Autótolvajok* inkább hasonlatos a diákköri

színjátszás önfeledt próbálkozásaihoz. Holott Németh Ákos, a rendező József Attila-díjas drámaíró, műfordító, aki rendezőként is több ízben megmutatkozott már. A karakterek satíros körvonalai, a párbeszéddek hamissága nem tettek jót a történetvezetésnek. Azt, hogy Némethre milyen filmek hatottak sajátos világának megteremtése közben, könnyűszerrel megtudhatjuk az előadás alatt futó zenékből, javarészt az ikonikus brit filmek betétdalaiból, és az arra hajazó környezeti háttérből. Némethnek nem sikerült ezeket magyarátnia, vagy ha kell, szerb környezetbe hoznia. Antihőseink, jeleneteink nem érezhető sem a nyugat, sem pedig az igazi Balkán panelprolikörnyezetének hatása, sem az esetlegesen ezeket majmoló kisvárosi vagy falusi vidéki miliő. Figurái nem tudnak eredetiek lenni. Párbeszédekben sem a nyelvileg újdonságú argó kifejezések nem szerepelnek, és a helyzetek szülte hétköznapi beszéd is a nehezen érhető semmitmondás állapotában lebeg. Az előadással az történt, hogy vicces akart lenni, de csak a vicceskedés fázisánál sikerült megragadnia. Ezen nem segítettek az elcsépelet hasonlatokra épülő szóviccek, „XY-nak olyan feje volt, hogy a pitbull is megijedt tőle”, sem a silányul megalkotott kontrafékes dadogás („prob... prob... gondja”). Ezt még ennek kiötlője is mesteribben csinálta a harmincas évek Kabos-mozijaiban.

Az alapötlet amúgy nem lenne teljesen elvetélt. A minimáldíszlet néhány takarófalból és egy szétberhelt Yugo-ból állt (ezen a néven forgal-

Autótolvajok

mazták a délszláv háború előtt a Zasztava gépkocsikat), mely, ha kellett, bankjegykiadó automataként, gyógyszer-táráként vagy akár egy más típusú kocsi-ként is működött. Ez például nem volt egy rossz gondolat. Mint ahogy egy szétkapott, lepattant Yugo már önmagában számos asszociációt megér. Hőseink is ebben az autóban mutatkoznak meg először. Illetve ennek elrablási kísérletét láthatja a színpadi

Hajnali 4

képpel először szembesülő néző. A két lúzer, Laticka és Áron tipikus telepi ruhában feszítő barmok, akik a motor beindítása után (külső hang) azon kapják egymást, hogy egyikük sem tud vezetni. A félreértéseken alapuló komikumot ugye a párbeszéd, jobban mondva a pánikszerű ordítózás humora folytathatná. De sajnos ebből csak az ordítózás gesztusa maradt meg. Illetve a paneleknek engedelmeskedve a körzeti megbízott lassú és lomha megjelenése tetézné a dolgot, de őrlóla nyilván kiderül, hogy nem egyszerű rendőr, hiszen egykori osztálytársi ismeretség fűzi őt is a piti bűnözőkhöz.

Az ismerősnek ható indítás után több szerepet is magukra vállaló színészek játéka azonban nem csak a párbeszédek fifikában és humorban mutatott hiányosságai miatt nem működik, hanem azért sem, mert valószínűleg sem Papp Arnoldnak, sem Dévai Zoltánnak fogalma sincs arról, milyen alakokat gondolhatott ki a szöveg kitalálója. Virág György is eggyel jobban hozza az orvos figuráját, mint az alvilági főnököt. Illetve Szilágyi Áron is a már említett rendőrszázlós szerepében jobb, mint a pocakbetételt működtetett motoros rendőr, illetve a reverendába bújtatott plébános szerepében. László Juditnak is jobban áll a kidolgozottabb étteremvezető- és szerető-szerep, mint a többi karakter színesítéséért felelős gyógyszerésznő alakja. Valahogy Brünn, a verőember szerepében tetszelgő Nešić Máté a legszimpatikusabb alakítás. Szemüveges karaktere hoz valamit a fiatal, még szakáll nél-

küli Bujtor Istvánból, illetve elváltoztatott hangja Szabó Simon keménységére is hajaz. Noha néha ezt túlzásba viszi, és akkor emlékezetünkbe idézi az átszinkronizált *Inci és Fincit*, azaz a neten elterjedt emblematisz jelenetet a *Narancs, Tetves és Dugóból*. A drámai részekért leginkább a kamaszlányt alakító Lőrinc Tímea lenne a felelős. De mire odaérnénk, hogy sajnáljuk, sajnos már rég elfáradtunk együtt úszni a végeláthatatlan és gagyi szövegáradattal, csak lebegünk valahol a felszínen, ahol az előadás sűrűsége még éppen fenntart bennünket. Na és persze jöhetnek a sokatmondó szövegű zenék, jöhet több feldolgozásban a 'Personal Jesus', vagy Joplintól az 'Oh Lord won't you buy me a Mercedes Benz'. A csélcsap módon összehajigált korrupció-, gyilkosság-, abortusz-, keménydrog- és elhagyott gyermek-történet drámainak nem drámai, vígjátéknak nem vicces. Illetve egyszer mégis, amikor az intermezzóként becsempésztet öregasszony (Verebes Judit) a szétrúgott kutyájára azt mondja, „Nem baj, van másik”. De persze ezt már hallottuk számtalanszor az Eötvös Cirkusból. Ők pedig bizonyára amúgy is el-elvetődnek Kisvárdára, ha nem is erre a fesztiválra.

A szabadkai Kosztolányi Dezső Színház előadása, a *Hajnali 4* egy csoda volt. Wisława Szymborska versei végre nem csak az értelmezés, hanem a hangulati miliő átadása közben borzongattak és egyben nevettek meg bennünket. A Nobel-díjas lengyel költőnő sorai megjelentek vizuálisan is egy kivetítőn, de hallhattuk hang-

szórókból is, ahogy saját verseit felolvassa már vélhetően igen idős korában. Nem volt szavalás. Ez fontos. De volt játszadozás a nyelvekkel, egy lengyelül írt vers a háttérben és a magyar és szerb nyelv közötti fordítási döccenések megvilágítása. Volt szimbolikus egyesülés a faunával. A négy földre szállt angyal, Béres Márta, Nagyabonyi Emese, Kucsov Borisz, Mikes Imre Elek pedig lehozták az azóta a mennyekbe szállt Wisława ajándékát. A négy színész most is együtt élt a színpadon, összjátékuk megbonthatatlansága (mintha egymás kiegészülései lennének) hozta létre az előadás tökéletességének érzetét. Az embernek az az érzése támadt, hogy irigylit a színészeket, szeretne közösségükhöz tartozni. Így a szakmai megbeszélésen hidegzuhanyként ért a hír, hogy valószínűleg utoljára láthattam őket együtt. Útjaik elválnak ugyanis. A lányok más társulatokhoz szerződnek ezután. Sajnálom ugyan, de sok sikert kívánok nekik. Remélem, hogy a társulat tagjaiban külön is erősen létező alkotóerő legalább ilyen vagy még talán ennél is jobb produkciók létrehozásához segíti majd őket.

Varga Andrea Hedda Gabler-alakítását már megmorogtam a Bárkaonline-on, a marosvásárhelyi minievad elemzése közben – mérhetetlenül enerváltak és ténfergőnek látván alakítását. Így örömmel konstatáltam, hogy a mostani Hedda már nem nagyon hasonlít ahhoz a Heddához. Kritikustársaimmal beszélgetvén arra jutottunk, hogy a darab miatt egy erős érzelmi és értelmi preconcepcióval közeledünk a címszereplő nő felé. A saját femme fatalunkat akarjuk benne felfedezni, azt a nőt, aki hatással volt ránk és a környezetünkben lévő többi férfire is. Ez a vamp-kép nagy vonalakban hasonló sokunknál. Ezt sikerült most megragadnia játékaival Varga Andreának. Érzelmeinek tónusai most bátran tükröződtek az arcán. Jelenléte súlyosabb lett. Így a hozzá viszonyuló férfiak is egy új, jobb viszonyulási formával

közeledtek saját szerepükhöz a közös jelenetek megvilágításában. Bíró József, remekül alkalmazkodva az új helyzethez, kissé visszavett az akkor megkívánt harsányságából. Bartha László Zsolt elkényeztetett tudósa pedig ebben a kontextusban működött csak igazán jól esetlenségében. Nem véletlen a cím: a férfiak itt csak alájátszhatnak egy jól elképzelt és megvalósított Heddának. Ez be is bizonyosodott itt. Fel is merült a kérdés, Hedda a nietzschai értelemben vett arisztokrata megtestesülése? Arra tart-e jellemének ábrázolása? Illetve, mi a bíró szerepköre, ha ez így van? Ő lenne a megtestesült ressentiment? Vagy fordítva értelmezzük kettejük játékát? Érdekes játszma ez. Persze felejtjük el, hogy Nietzsche mit gondolt a nőkről és arról a bizonyos ostorról közben. Mert az most már nem feltétlenül illene ide – vagy mégis? Mindenesetre sok kérdést felvetett a kisvárdai *Hedda Gabler*, megérte változtatni rajta.

A Heddához hasonlóan szintén Keresztes Attila rendezte a kolozsvári BBTE Színház és Televízió Kara és a gyergyószentmiklósi Figura Színház közös produkcióját, *A tavasz ébredését*. Wedekind modern feldolgozásához kellett némi zeneiség, Sinkovits sajátos orgánuma és némi kiemelt basszusú elektronikus zene összevegyítése, és még folytathatnám a sort. A háttér ötletes kivitelezése az értelmezést gazdagította, nem csak a miliőnek adott még egy svungot. A külön fakkokban megjelenő színésznövendékek teljes erőbedobással igyekeztek hozni a karaktereket. Ez néhol jobban, néhol kevésbé sikerült ugyan,

Hedda Gabler

A megőrzés makacs igyekezete

Oravecz Imre: Ókontri

Éppen két évtizede látott napvilágot a szerző nagyszabású verses kompozíciója, a *Halászóember*. A beszédes alcím (*Töredékek egy faluregényhez*) előrevetítette az életmű további alakulását, amit később a szerzői nyilatkozatok és a folyóiratközlések is megerősítettek. 2007-re elkészült Oravecz első regénye, az *Ondrok gödre*, amit tíz esztendő alatt újabb kettő követett, a *Kaliforniai fűrj* (2012) és a legújabb, az *Ókontri*. Az alkotó a *Halászóember*ben megjelenített világot és figurákat vitte tovább, bizonyos motívumokat, történetdarabkákat átemelt a regényekbe, természetesen sok helyen módosítva, más összefüggésekbe helyezve. A trilógia az Árvai család históriájának száz esztendejét beszéli el a 19. század közepétől 1956-ig: az első két könyv nagyjából 40-40 évet, míg a harmadik két évtizedet fog át. Az *Ondrok gödre* voltaképpen a kivándorláshoz vezető utat tárja elénk, miközben részletgazdagon ábrázolja a falusi életmód sajátosságait, mindazt, amit maguk mögött hagynak a főszereplők, s a záró jelenetben Árvai István és felesége útnak indul az Újvilág felé. A *Kaliforniai fűrj* a megérkezés, a beilleszkedés, az idegen közegben való helytállás regénye. A házaspár átmenetinek tervezte a kinti tartózkodást (elképzelésük az volt, hogy pénzt gyűjtenek, mihamarabb hazatérnek és földet vásárolnak), a körülmények azonban úgy hozzák, hogy Amerikában kell maradniuk, és soha nem térhetnek vissza Magyarországra. A lemondás ellenére sem negatív végki-csengésű a történet, hiszen megvetik a lábukat a másik kontinensen, sikerül megvásárolniuk egy farmot a kaliforniai Santa Paula közelében, és folytathatják az otthon megszokott életformát.

Az *Ókontri* már egyik fiuk, Steve Arvai alakját állítja középpontba, aki a begyűrűző gazdasági válság következtében elveszíti állását (autószerelőként dolgozott), új munkát nem talál, mexikói felesége előbb megcsalja, majd elhagyja férjét és gyermekét, Georgie-t, akit Steve sajátjaként nevel tovább. Más lehetőség híján hazaköltöznek szülei farmjára, és közösen végzik a mezőgazdasági munkát. Kezdődő románca a közelben lakó fiatal Josie-val nem tud szárba szökkeni, mert a korkülönbség miatt eltiltják őket egymástól. Steve gyermekkorában hallani sem akart az óhazáról, még hazulról is elszökött, nehogy Magyarországra kelljen költöznie. Felnőttként viszont már másképp viszonyul magyar származásához, érdeklődni kezd az „*ókontri*” iránt, ahogy az amerikai magyarok sajátos keveréknyelvükön emlegették a hátrahagyott országot. Fokozatosan érlelődik benne az elhatározás, hogy Georgie-val Szajlára, szülei falujába költöznek. A végső lökést az adja meg, hogy apjával egyre több nézeteltérés adódik a gazdálkodással kapcsolatban: István főként marhatenyésztésre akar berendezkedni, és elzárkózik fia felvetéseitől, aki viszont a földművelésben lát komoly lehetőséget, terjeszkedni és modernizálni szeretne. Steve hasonlóan bátor, nagy kockázattal járó döntést hoz, csakúgy, mint annak idején szülei – hiszen neki is egy teljesen ismeretlen környezetben kell helytállnia –, ami egyfelől logikusnak tűnik, levezethető az elbeszélő által felsorolt okokból, ugyanakkor nem teljesen megmagyarázható, erősen érzelmi alapú, mely a föld szeretetével és az ősök iránti tisztelettel hozható összefüggésbe. Árvaiék először ellenzik az áttelepülést, de aztán segítenek az akadá-

de az összkép tulajdonképpen mondhatni teljesen egyben volt. Az élők és holtak talán jobban elszeparálódhattak volna, de tulajdonképpen egyenrangúként feltüntetve őket sem okozott nagy gondot a színpadon.

Lénárt Róbert rendezése is, aki az újvidéki akadémia harmadéveseivel cincálta meg némileg Salinger *Zabhegyezőjét*, határozottan célba ért. A tornatermi díszletben a színész-hallgatók egymásnak adogatták a labdát (átvitt értelemben) a főszereplő Holden meglevenítése közben. Holden vekengésének stafétája egy ominózus fejfödő jelzése által vándorolt egyik játszóról a másik játszóra, ezzel is utalva arra, hogy a fejben lévő gondolatiság a lényeg, nem pedig az, ahogy a fiatal Holden kinézhet. Miért ne lehetne fiú, lány... Érdekes volt látni, hogy értelmeződik át a szerep újra és újra, úgy, hogy közben a folyamatosságában nem törik meg a monológ, nem szenved csorbát a gondolatiság.

Bár elég eltérőek voltak a hallgatói előadások, de nekem mégis a harmadik, a vásárhelyiek nonverbális Bruno Schulz-ábrázolása tetszett leginkább. A Maladypéből ismert Balázs Zoltán, a mérhetetlen energiával felvértezett vendégrendező és tanítványai mondhatni elkápráztattak mozgásba ágyazott üzeneteikkel. Bár hozzá kell tennem, hogy az előadást, valóban, előbb élvezte a közönség, mint ahogy értette volna. De ez itt pont nem volt baj. A dinamika és a professzionális összehangoltság először is oly megkapó volt, hogy első blikkre teljesen lekötötte a befogadók minden energiáját. Szívesen megnézném még egyszer, már csak a humora miatt is.

Persze nem ennyiből állt az ideai kisvárdai fesztivál. A határon túli előadások mellett megvolt benne a szélesebb közönségigényt kielégíteni szándékozó hazai előadások vonulata. Az Édes bosszút például, Donald Churchill darabját, Verebes István rendezte. Felöltött bennem egy nem oly régi televíziós beszélgetés a rendezővel, amelyben arra sarkallta a kritikusokat, hogy nézzenek rossz színházat is. Amely gondolat itt találkozott az én

megértéssel. Még egy kicsit töprengék majd ezen, mert ilyenkor illene kifejtennem, hogy mi nem tetszett benne. De nem az volt a legnagyobb gond a látottakkal, hogy nem találkozott szinte semmi sem az én ízléssel. Szórakoztató jellegét tekintve melleleg az előadás bőven megtalálta saját korosztályát és befogadóját.

De voltak zenés előadások is az eltervezett programban, mint például a *Betyárjáték* című koncertfilmtáncszínház, amit sajnos elmosott az eső. Ebbe Szomjas György próbálta volna belesűríteni mindazt, amit ő szeret. Illetve Tompos Kátya és Hrutka Róbert is színre lépett, a díjkiosztón, hogy lágy melódiákkal és vicceskedő dalocskákkal szórakoztassák a nagyérdeműt. Volt ígérve a háttérbe basszus, cselló, perka és még némi vokál, de ők a záróelőadásra sajnos már nem jutottak el. Volt kettejük mellett ehelyett olykor némi artista-szám, de nem éreztem, hogy a közönség a lélegzetét visszafojtotta volna. Kis belmagasság mellett nem is lehet nagyot zuhanni, mondotta egykoron egy próbált kaszkadőr. A nagy koncertet most a Neoton Família adta, bizonyítván, hogy a popba nem lehet beleöregedni.

Nem láttam mindegyik előadást, hiszen átfedések is voltak közöttük. De utolsó nap még eljutottam rá, ezért illik megemlítenem a Pindroch Csaba és Verebes Linda fémjelezte *Mr. és Mrs.*-t. Ami megkapóan bájos volt néha, de azért nem olyan átütő. Érdekessége mindenestre, hogy az öt színt más-más rendező pakolta össze vagy legalább más-más jelmeztervező. Jelmezek és fotók színesítették az ideai Bocsárdi-emlékkiállítás is, no meg egy fürdőkád a *Hamlet*jéből, de ez nem okozott újabb öntisztulást, hiszen már láttam. Egy szó, mint száz, így ért véget a Magyar Színházak XXX. Kisvárdai Fesztiválja. Bánom, hogy legalább egy kicsit jobban nem jubilált, azaz nem ünnepelte jobban magát. Megérdemelte volna. Elvégre ez a fesztivál tette fel újra a térképre Kisvárdát. Vajon miért nem volt nagyobb a csinnadratta?...

lyokat elhárítani, mert úgy érzik, fiuk helyettük valósítja meg azt, ami nekik nem sikerült.

A regény első negyede (tizenkét fejezete) Amerikában játszódik, nagyobb része az óhazába érkezés, és főképpen a beilleszkedés történetét beszéli el, amely összefonódik az identitás kérdésével: „Magyar lesz, amerikai is, de főként magyar. Lehet, hogy a nevét is megváltoztatja, a keresztnévét Istvánra. (...) A vezetéknévét meg magyarosan mondja majd, nem rövid a-val, mint eddig, hanem hosszúval. Mindjárt ki is próbálta. Jól hangzott, bár az á nem tetszett neki, még mindig nem tudta rendesen ejteni.” Az otthonra találás folyamatával párhuzamosan zajlik a nyelv birtokba vétele, ami, különösen eleinte, komoly nehézséget jelent Steve és Georgie számára, olykor elszólásokhoz, félreértésekhez vezet, még humoros szituáció is adódik belőle. Amikor megérkeznek, az őket váró nagynénjét a távolságtartó „Jó napot!”-tal köszönti, majd a „How are you?”-t szó szerint lefordítva tegező formában megkérdezi tőle: „Hogy vagy?” A későbbi viszontagságokat sejteti Steve incidense a határral a vonaton, majd az is, hogy Budapesten a vámvizsgálat közben gyanúba keveredik egy könyv miatt (*Soviet Russia*), amit a kézitáskájában találnak. Újdon-sült ismerőse, a Kanadából visszatérő Henry-Imre szintén nem sok jóval kecsegteti, amikor így figyelmezteti: „Nem lesz könnyű. Ebben az országban, ahol lenézik a parasztembert, és ott tesznek neki keresztbe, ahol tudnak. Tudja, mi az állandó jelzője a magyarban a parasztnak? Az, hogy bűdös paraszt. És tudja, hogy itt urak is vannak? És mindenféle címek, amelyeken szólítani kell őket. Meg hogy mi az, hogy jegyző, szolgabíró, ispán? Hogy hogy beszélnek azok a paraszttal, ha egyáltalán szóba állnak vele?”

Eleinte jól alakulnak a főhős dolgai, vállalkozása sikeresnek tűnik, hamarosan gyarapodni kezd, örökségéhez további földeket szerez, sörárpát természetesen a búza és a kukorica mellett, „motorbiciglit”, traktort vásárol, házat épít. Megnőszül, egy módos gazda lányát, Dobruczki Júliát veszi feleségül – közös gyermekük is születik: Jancsika –, aki hozományként újabb húsz hold földet hoz a házasságba. Igyekszik beilleszkedni a szajlai közösségbe, de az előljárókkal időnként konfliktusa támad. Többet fizet a napszámosoknak, mert úgy ítéli meg, nehezebb munkát végeznek, ezzel viszont felveri a napszámot, amit a többi földbirtokos rossz szemmel néz. Amikor

az állami földek bérbeadásáról döntenek, Steve felveti, hogy adjanak a földteleneknek, a szegényeknek is, ami a helyi képviselőtestületben megrökönyödést vált ki. Vitába keveredik a főszolgabíróval, ugyanis nem tartja elég demokratikusnak az itthoni választásokat, úgy véli, a törvény sokakat eleve kizár. Amerikában teljesen más, demokratikusabb viszonyok között szocializálódott, ezért értetlenül figyel, ami Magyarországon zajlik, s felemeli szavát az igazságtalanság, a hátrányos megkülönböztetés ellen. A főszolgabíró egyik kijelentésére, miszerint Amerikában túlzásba viszik a demokráciát, ekképpen vág vissza: „A demokráciát nem lehet túlzásba vinni, és korlátozni se. Vagy van demokrácia, vagy nincs.”

Egyes motívumok, jelenetek, történetek újból felbukkannak Oravecz regényvilágában, olykor másik szereplőhöz kapcsolódva, ami utalhat az évszakok állandó váltakozására, a mezőgazdasági munka monotonitására, de azt is jelezheti, ahogyan a történelem ismétli önmagát. Steve és családja sorsát erőteljesen befolyásolja a történelem alakulása. Visszatérő kép, ahogy a férfi éjszakánként az asztalnál ül, és töpreng, a jövőjét tervezi, vagy számol. Tudatos, megfontolt, semmit nem bíz a véletlenre, kitartóan küzd álmai megvalósításáért. Rajta kívülálló okok vezetnek kudarcához, többnyire kiszolgáltatottan, tehetetlenül vergődve szemléli mindazt, ami megtörténik velük és körülöttük, nem képes irányítani az eseményeket. Még Amerikában egyaránt idegenkedve olvasott Hitler ártalmas tevékenységéről és a bolsevizmusról, Magyarországon azonban mindkét diktatúra szomorú következményeivel kénytelen szembesülni. A tanyán tűz keletkezik, és bár a tetteseket nem sikerül kézre keríteni, a találgatások szerint a gyújtogatás mögött a helyi nyilaskeresztesek állnak, akik Steve-et ellenséges nemzet tagjának tekintik (Magyarország ekkor már hadat üzent az Egyesült Államoknak), s meggyőződésük szerint ki kellene őt utasítani az országból. Közben kezdetét veszi a zsidók deportálása, Júlia leánykori barátja, Aranka és édesanyja Árvaiéknál talál menedéket. A történelem furcsa ellentmondását tükrözi, hogy az a német tiszt, aki beszállásolja magát a házba, emberségesen bánik a két zsidó nővel, míg az érkező szovjet katonák, akiket Csillagné tárt karokkal fogad, mint megmentőket, a lányt megerőszakolják, az anyát pedig megölik. A háborús traumák, majd a

kommunista berendezkedés egyre nyomasztóbbá teszi az ország helyzetét, a beszolgáltatási terhek növekedése, az államosítás, a téjeszesítés mind jobban ellehetetleníti Árvaiékat. Steve-et kuláknak nyilvánítják, a rendszer elleni izgatással vádolják, amerikai kémnek tekintik, néhány napra letartóztatják és megverik. Mindez érthető módon elbizonytalanítja, úgy érzi, nem tudja megvalósítani, amit eltervezett. Hajlik arra, hogy családjával visszaköltözzön Amerikába – szülei is erre biztatják leveleikben –, ám feleségét nem tudja meggyőzni, ezért egy ideig Magyarországon maradnak. Végül az 1956-os forradalom idején indulnak útnak, s osztrák földön veszünk búcsút a szereplőktől.

A narrátor – hasonlóan az előzményekhez – a beavatottak magabiztosságával informálja olvasóit. Az elbeszélői hangnem távolságtartó, beszédmódja erősen leíró, nem értékeli, nem mond véleményt, kerüli az érzelemnyilvánítást. Hasonló módon tudósít a mezőgazdasági munkavégzés folyamatáról, a szexuális együttélétről, de így ábrázolja a megrázó eseményeket is, mint Aranka megerőszakolásának körülményeit, vagy édesanyja halálát, szinte a helyszínelő tárgyilagosságával és pontosságával: „Csillagné ott halt meg, ahol elesett. Szemlátomást azonnal, mert nem volt nyoma, hogy próbált volna odébb kúszni, vagy vergődött volna. Ugyanabban a pózban feküdt, hason, arcra bukva, és szó szerint a vérébe fagyva, mert a vér a hora ömlött és a kardigánjába ivódott is, megfagyott. (...) Más gond nem volt Csillagnéval. De lehetett volna, ha zuhanás vagy agonizálás közben karjait oldalvást vagy előrenyújtja, hogy belekapaszkodjon valamibe, mert akkor úgy mered meg, és lehetetlen vagy legalábbis bajos koporsóba tenni.” A történet ezúttal is óvatosan, megfontoltan halad előre, az elbeszélés módja, a szöveg

lassú csordogálása, ahogy azt a *Kaliforniai fürj* egyik értő kritikus hangsúlyozza (Győrffy Miklós: *Egyáltalán nem rossz, sőt, inkább jó*. Jelenkor. 2014. 2. 230-237.), a befogadás módjára is erős hatással van, hiszen az olvasás tempója akaratlanul is lefékeződik. Másrészt beékelődnek olyan jelenetek, amelyek megakasztják az

alaptörténetet, nem viszik előbbre a cselekményt, többnyire következmények nélkül maradnak, legfeljebb a szereplők gondolatvilágát, lelkiállapotát árnyalják. Találunk olyan szövegrészeket is, ahol az elbeszélés tempója – s vele együtt az olvasásé is – váratlanul felgyorsul, ilyen például a puma-kalandot elmesélő fejezet, később az a jelenet, amelyben két nagyobb gyerek bántani és üldözni kezdi Georgie-t, legfőképpen azért, mert cigánynak nézik barna bőre miatt, de említhetjük azt az epizódot is, amelyben a háború után hátramaradt lőszerekkel játszó gyermekek egyiké-

nek kezében felrobban egy kézigránát, s ennek Georgie barátjával együtt szemtanúja lesz.

A korábbi művek ismeretében nem nyújt meglepőt az új regény, szerzője konok következetességgel haladt tovább azon az úton, amelyet a maga számára kijelölt, nem törődve a különböző divathullámokkal, elemzői elvárásokkal, s anyagát olyan nagyregénnyé formálta, mely a mai magyar próza megkerülhetetlen teljesítménye lett. Az előzmények némiképp zavarba ejtették a kritikusokat – különösen igaz ez a *Kaliforniai fürjre* –, akik fenntartásaik megfogalmazása mellett egyértelművé tették Oravecz vállalkozásának jelentőségét, ami a trilógia egészét látva még nyilvánvalóbb. Bevallom, éppen olyan ellentmondásos érzéseket váltott ki belőlem a második regény, mint amilyenekről Győrffy Miklós kritikájában beszámolt. Sok esetben

Magvető Kiadó, Budapest, 2018

A pénz hatalma

Száraz Miklós György: Osztozkodók

Száraz Miklós György legújabb kötete csak némileg illeszkedik eddigi regényeinek sorába. Az írótól korábban megszokott aprólékosan kidolgozott, képszerű metaforákkal átítatott, hol lassan hömpölygő, hol sodró lendületű, különleges atmoszférateremtő leírások és lélekelemzések ezúttal egy tőle újnak számító műfajban mutatkoznak meg. Az *Osztozkodók*at ugyanis alaptörténete alapján kriminek vagy detektívtörténetnek is tekinthetnénk, ugyanakkor a regény mégsem kategorizálható be ezen keretek közé.

A cselekmény kiindulási pontja egy családi házat ért betörés, ám már az első oldalakon világossá válik, hogy nem egy tipikus kifosztásos esettel állunk szemben. A behatolók ugyanis nyugodtak, tudják, hogy senki sem zavarhatja meg őket, és elsődleges céljuk nem a házban található pénz vagy az értéktárgyak eltulajdonítása – már ha van egyáltalán céljuk. Összeszedik ugyan a kezük ügyébe akadó ékszereket, elektronikai kutyákat és némi készpénzt, de nem dűlják fel a lakást, és nem hagynak maguk után felfordulást. A nyomozónő a furcsa incidens kivizsgálásakor a következőképpen összegzi az addigi eredményeket: „Ezek tudták, hogy senki sem lesz itthon. Nyugodtak voltak. A poharat, amit használtak, elmosták maguk után. A törött tányért kidobták a szemetesbe. Az egészben van valami nem szokványos. Talán éppen a zavarba ejtő kulturáltság. Ami nem profikra, hanem okos amatőrökre vall. Akik semmi nyomot nem hagynak maguk után, csak a kínai piacokon beszerezhető olcsó teniszcipőik tiszta rajzolatú lábnyomát.”

A házba hazaérkező család tagjai (a szülők és öt gyerek) számára nemsokára kiderül, hogy

a hűtőre rögzített, kitöltött lottószelvény is eltűnt – amiről akkor még sem ők, sem a betörők nem sejtették, hogy milliárdossá fogja tenni gazdáját. Néhány nappal később váratlan csomag érkezik a családhoz: egy cipős doboz, benne több mint százmillió forinttal. Az eseményeket és a mögöttük húzódó háttértörténeteket azonban nem lineáris rendben tárja elénk a szerző. A regény szerkezeti felépítése remekbe szabott: az időben és a térben ide-oda ugrálva (néha konkrétan meghatározott idő- és térmegjelölésekkel, máshol elmosva szinte minden erre vonatkozó információt), folyamatosan előre- és visszautalva, montázsszerűen bontakozik ki a történet. Az olvasóra összetett, az agytekvényeket megmozgató munka hárul azazal, hogy összeillessze és sorba rendezze ezeket a rövidke epizódokat (néhány évvel ezelőtt GreCsó Krisztián *Jelmezbal* című kötetének volt ehhez hasonló struktúrája, szintén egy krimiszerű történet, egy gyilkosság ürügyén), szinte vérbeli nyomozóként működve. Az események sorrendje felcserélődik: elsőként olvashatunk például a betörés éjjeléről, aztán a csomag érkezéséről, majd a lottóvásárlásról, utána ismét a betörésről, és csak

Scolar, 2018. Budapest

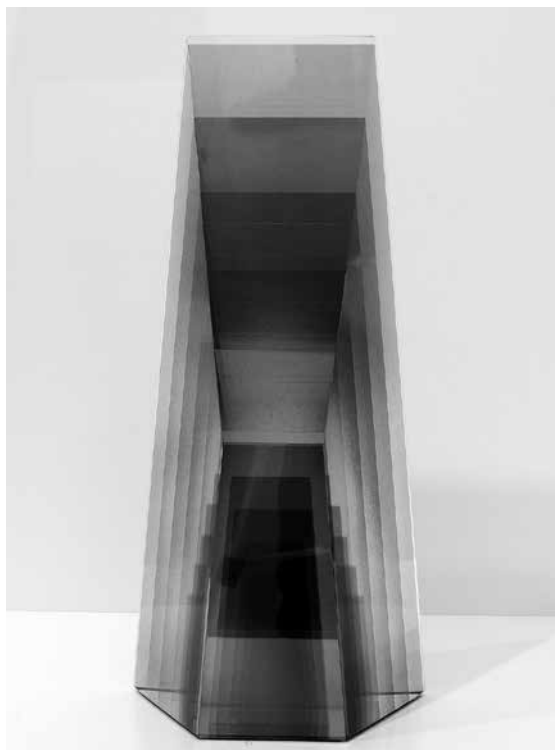
bosszantottak a hosszas, főként műszaki jellegű leírások, például a vasöntés vagy az olajfűrés mechanizmusáról. Ugyanakkor próbáltam megérteni, és igyekeztem elfogadni, hogy mindez a szerző regénykoncepciójának alapvető része, hozzátartozik a szereplők életkörülményeihez, s mint ilyen, feltétlenül meg akarja osztani velünk. Végző soron tehát magába húzott a szöveg végtelennek tűnő hömpölygése, magam is úgy voltam vele, hogy „épp ebben a változatlanságban, monotonában, megbízható állandóságban éreztem valami olyan biztonságot és bensőségeséget, azt is mondhatnám: harmóniát, amihez jól esett napról napra visszatérni”. (Györfy i. m.) A megőrzés makacs igyekezetét érthetjük tetten a *Halászlóemberben*, s ugyanígy a regényekben, olyan életforma és értékrend megőrzését, amely eltűnőben van, ha el nem tűnt egészen, s már egyre inkább csak az emlékezés segítségével hívható elő. Az említett makacsság pedig a legapróbb, olykor jelentéktelennek tűnő, a regény világában mégis fontosnak bizonyuló részletek feltárásához és rögzítéséhez vezet, legyen szó a mezőgazdasági munka folyamatairól, a motor megvásárlásáról, a lovak fedeztetéséről, vagy, mondjuk, a tűzoltás korabeli eszközeiről és módszeréről. Tegyük hozzá, hogy az említett

leíró részek az *Ondrok gödrében* sem, de az új regényben különösen nem tűnnek idegen elemeknek, jobban beépülnek a regény textusába, ilyen értelemben tehát mégiscsak észrevehetünk valamilyen elmozdulást.

Míg az *Ondrok gödre* és a *Kaliforniai fűrj* zárata reményt keltett az olvasóban, az Ókontri befejezése meglehetősen sötét és vigasztalan, hiszen Steve kudarcot vall, álmai szertefoszlának, és kénytelen visszatérni az Újhazába. Még akkor is így érezhetjük, ha felidézzük a főhős töprengését: „- Hát akkor hiába volt minden? – szegezte magának a kérdést. Hiába gyött az ókontriba? Hiába vette át az apai örökséget, és szerzett hozzá? Hiába dolgozott, küzdött, törte magát majd húsz éven át? Elveszít mindent, amit munkával elért, de nem csak munka volt, vesződés. Közben volt más is, volt kielégülés, öröm is. És az öröm soha nincs hiába, erőt ad, éltet. A legfontosabb, a legtöbb, amiben embernek a földi világban része lehet.”

Bízunk benne, hogy az író ezen a ponton nem engedi el végleg a szereplők kezét, hiszen bőven lenne még miről beszámolnia, nemcsak Steve, de Georgie és a legifjabb Árvai, Jancsi sorának alakulását is érdeklődéssel követné tovább az olvasó.

Ami nagyon korszerű és modern volt... Mocos József már életében legendássá vált békéscsabai rajzköréből több jeles mester is indult, akik a geometrikus tradíciók nyelv-változatait választották kifejezési módként, és váltak a konstruktivista szemlélet kiemelkedő, ismert és méltán elismert európai képviselőjévé. Fajó János, Mengyán András és Lukoviczky Endre mellett a Kossuth- és Munkácsy Mihály-díjas Bohus Zoltán üvegművész-szobrászt kell kiemelnünk, aki a Nemzet Művésze címet is kiérdemelte. A még kisgyermek korában Békéscsabára költöző Bohus Zoltán figyelme a Magyar Képzőművészeti Főiskolán töltött időszak után irányult a fém- és üvegszobrászat felé. Munkáiban a fémet először kiegészítette, majd kiszorította az üveg. Az üveg mint képlékeny, a kísérletezés során a véletlennek kiszolgáltatott, azáltal nagyban befolyásolt anyag nem érdekli, csak annak készen kapott feszessége, szilárdsága foglalkoztatja. Kizárólag síküveget használ, amelyet maga ragaszt és csiszol, ahogyan látható a *Kapuk / Terek* című, 2002-ben készült plasztikáján is.

Történetek háború után

Horváth László Imre: Helyőrség Maszadában

Horváth László Imre szövege, amelyet talán kisregényként jellemezhetünk legtalálébban, a történelem egy olyan szegletét ragadja meg, amely a magyar olvasó számára valószínűsíthetően az egzotikum körébe sorolható. A római császárkorban a Krisztus utáni 60-as évek vége, 70-es évek eleje hatalmi átrendeződéssel telt, amit polgárháború, az ún. négy császár éve, valamint Júdeában a zsidó felkelés és annak leverése fémjelzett. A *Helyőrség Maszadában* az utóbbi eseményre koncentrál, hiszen Maszada az utolsó zsidó erőd volt, amit a római seregek bevettek. Ezekről az eseményekről már a római történetírók is tudósítottak, azonban közel sem azonos mértékben. Így Suetonius császárelrajzaiban ez a konfliktus mindössze néhány sorra érdemes Vespasianus és Titus uralkodása tárgyalásánál; ezzel ellentétben Josephus Flavius csak ezt a háborút tárgyalta munkájában. Flavius pozíciója az előbb említett Suetoniuséhoz képest azonban igencsak eltérő, hiszen nem utólag kialakított narratíváról van szó, hanem kortársként, egyben pedig Jeruzsálem egykori vezetőjeként tudósít az eseményekről, a későbbi vesztes, a zsidó nép szémszögéből. A *Helyőrség Maszadában* kérdése így az lehet, milyen mértékben képes megragadni és sikerrel közvetíteni a háborús tapasztalatot egy olyan eseménysorban, amelyet csak a vesztes fél tartott megőrkítésre méltónak. A maszadai erőd elfoglalása ugyanis nem vált részévé a római császárok önértelmezésének: „Silva győzelme nem számított, a császár fia, Titus fejezte be a háborút két évvel ezelőtt Jeruzsálem elfoglalásával, így hivatalosan lezártnak tartották. Cserébe Silvának nem kellett elszámolnia a zsákmánnyal.”

Ezt a kérdést már a kötet felütésekor kénytelen voltam módosítani, a mottók ugyanis nagyobb vállalatot sejtetnek: Josephus Flavius mellett Kertész Imre *Kaddis a meg nem született gyermekért* és Kurt Vonnegut *Kékszakáll* című műveiből is olvasható néhány sor, így a háborús tapasztalatra a számos esetben passzív résztvevőként átélő csoportok felől kérdezhet rá a szöveg.

Az elbeszélés egy római százados köré épül, akit az rokonít az erőd zsidó lakosságával (legyenek azok az ottmaradt lakók, a rabszolgák, vagy épp a szajhák), hogy ugyanúgy kiszolgáltatott az eseményeknek, aminek okát a visszaemlékezések során tudhatjuk meg. A történet tulajdonképpen az erőd elfoglalása után indul: „Rufus felfelé bicegett a Kígyó ösvényen. A sebe láthatóan meggyógyult, de még akadályozta a járásban.” Az erőd elzárt tértként szolgál, amit csak a sivatag vesz körül, ahova olyan emberek verődtek össze, akik helyzetét teljesen megváltoztatta az, hogy a zsidók fellázadtak a római hatalom ellen.

Az elbeszélésmódnak köszönhetően nagyobb részt egyetlen ember tapasztalatává sűrűsödik ez a helyzet, ugyanis végig megmarad az egyes szám harmadik személyben történő elbeszélés, és elsősorban Rufus nézőpontját érvényesíti. Ez a megoldás nem feltétlenül vált mindenhol a szöveg előnyére, mivel Rufus értelmezésében és tapasztalataiban beékelte történeteként, epizódokként jelennek meg a rabszolgák, katonák, az ott maradt zsidó lakók (öt gyerek és két nő) és a szajhák élményei-történetei, így számos esetben közvetett emlékfelidezés történik.

ezután tudjuk meg, hogy a már emlegetett lottószelvény lett a nyertes. Mindeközben az apa, Ábrahám Attila megismerkedik egy hajléktalannak tűnő csavargóval is, akinek tudomása van a nekik küldött csomag tartalmáról, a százmillió forint-ról. A „felderítést” az is nehezíti, hogy az egyes fejezetek elején az író sokszor csak egyes szám harmadik személyben emlegeti azt a szereplőt, akinek a perspektívájára vonatkozik az adott epizód, így az első sorokban az sem mindig derül ki, hogy nőről vagy férfiról van-e szó, de ezalatt már számos információ elhangzik róla. Érdemes az olvasás alatt lényegre törő kis jegyzeteket készíteni, hogy rendszerezettebben átláthassuk az adatokat, mert könnyen összekeverhető, melyik szereplőre vonatkoztak.

Száraz Miklós György a befogadó figyelmét a miértekre, a betörés és a nyereség visszaküldésének indítékaira irányítja, ezzel egy krimi történetébe átültetve a lélektani fejtegetéseket. A regény a karaktereket magányosságukban köti össze leginkább: „Most Ábrahám nézte a lányát, és arra gondolt: »Semmit sem tudunk. Még a velünk élő szeretteinkről sem tudjuk, mi zajlik a fejükben. Ismerjük a természetüket. Hogy mit szeretnek és mit nem. Sejtünk a vágyaikról valamit. Mégsem tudjuk, mi zajlik a fejükben.«” Szinte mindegyiküknek a tudatfolyamában megjelennek ehhez hasonló, jól megformált belső monológok, de amorf, tagolatlan gondolatfoszlányok is (az idézett részlet szemléletesen mutatja azt, hogy a szereplők nem találják egymáshoz az utat, bár itt a „mi zajlik a fejükben” ismétlése helyett jobb volna kissé akkurátusabban reflektálni). Betörőben és áldozatban pedig jóval több a közös vonás, mint azt gondolnánk – különösen Timben, az egyik behatolóban és Lizában, a család legkisebb lányában. Mindketten a hegyek és a magasság rabjai, ahová zaklatott lelkiviláguk elől elbújhatnak, és megtalálhatják a megnyugvást, ugyanakkor menekülési útvonalat is jelent számukra, ahol veszteségeiket feldolgozhatják. A szerző rávilágít a betörés által okozott igazi károokra, arra, amire a regény egész koncepciója épül: a pénz hatalmára, és ezzel egyidejűleg korlátozott képességeire. „Nem tudták még, hogy a laptopoknál és fényképezőgépeknél értékesebből fosztották meg őket, attól a biztonságérzettől, amit az otthon jelent; nem tudták, hogy az ikrek eztán majd még inkább begubóznak, még kevésbé lehet tudni, miféle belső tájakon kalan-

doznak, amikor magukra csukják az ajtót, vagy olyan engesztelhetetlen, önsanyargató kitartással lapátolnak kajajukban a Dunán, hogy az edző megrémül, és bekéri az apjukat, mire az anyjuk megy el, mert noha ő sem érti őket, mégis ő érti őket a leginkább, a két fiút, akik úgy ültek a nappaliban, a csillár ötszáz ragyogó kristálya alatt, mint két hűvös idegen, akiket nem érdekelnek a történetek, de jól neveltebbek annál, semhogy jelt adnák érdektelenségüknek.”

Az *Osztozkodók* kifejezően láttatja azt, mennyire a véletlenek irányítják az életünket, alakítják sorsunkat, és hogy valahol, tetteinktől függetlenül mindannyian emberek vagyunk, akiket érnek veszteségek. A kötet alapszituációja (a különösebb indok nélküli, de jól kitervelt betörésről, a lottó ellopásáról és a pénz nagy részének visszaszolgáltatásáról) nem túl lélektanilag ugyan, de a pénznek és a hirtelen jött gazdagságnak, illetve ezek feldolgozásának van irodalmi létjogosultsága napjainkban, amikor a médiából folyton arról értesülünk, milyen sokan nem képesek a helyén kezelni tehetőségüket, mérhetetlen összegű vagyonukat, s egyáltalán mekkora veszélyt rejt magában, ha megvehetünk bármit, amit szeretnénk. Gyakran hallunk a kérdésnek arról az oldaláról is, a gazdagságból milyen gyorsan vezet az út a nincstelenségbe, és hogy az élet igazi nagy tragédiáin mégsem képes segíteni a pénz. Ugyanakkor a regénynek ez a szála sajnos kissé kiszámítható és klisés marad, nem igazán tud újdonságot mondani vagy meglepni, s valószínűleg terjedelméből adódóan – alig több mint száz oldal – részleteiben ábrázolni sem ennek a pszichológiai folyamatait. A végkifejlet, miszerint – leegyszerűsítve – a szeretet fontosabb a pénznél, túl érzélgősre, a „tanulság” levonása pedig túl direktre sikeredett. Szintén a regény rövidegéből fakadhat, hogy a szereplők lelki folyamatait nem igazán tudjuk behatóan megismerni, és a karakterek is lehettek volna árnyaltabbak: egyéniségük nem jelenik meg igazán – talán éppen azért, mert a szerző annyira a közös pontokat szerette volna bennük érzékelteni. Ez alól Tim a kivétel, hozzá képest azonban a többiek némileg háttérbe szorultak. Maga az ötlet és a struktúra tehát remek, de a kötet kis bővítéssel és mélyebb kidolgozással lehetett volna még jobb is. Ahogyan az *Apám darabokban* és a *Lovak a ködben* is bizonyította, Száraz Miklós György a nagyregényekben tud valóban hitelesen ábrázolni és nagyot alkotni.

A narráció ide-oda vált az események és az idősíkok között: Jerikóval kapcsolatban emlékezik vissza a százados a háború éveire, és saját, a hatalmi viszonyok változásával párhuzamosan romló helyzetére. Ez az epizód az első nagyobb egység, ami a személyes emlékezetre épül, egyben reflektál arra is, hogy szándékoltan hiányos: „Fogalma sem volt a város történetéről, ahol megszálltak, csak a nevét jegyezte meg. Annak ellenére, hogy már jó ideje nem érdekelte ez az ország és a népe, hiszen ostobaság lett volna többet tudnia olyan dolgokról, amelyek arra valók, hogy eltöröljék őket a föld színéről, hogy a megmaradó országok és népeik ne merjenek fellázadni a rómaiak uralma ellen.” Ebben a néhány mondatban beszédesnek tartom azt is, ahogyan Rufus csupán instrumentumként látja magát a folyamatban, amely biztosítja a Római Birodalom fennhatóságát. Azonban hasonló szenvtelenség jellemzi Rufust akkor is, amikor nem a meghódított népekről szól, hanem Rómában történt eseményeket idéz fel: „A katonákat nem érdekelte, hogy a Juliusok kihaltak, annak örültek, hogy Róma istenséget, a világmindenség urát végre katonák vezetik, ráadásul annak a seregnek a hadvezérei, ahol ők is szolgáltak.”

Az erődben kialakult közösség heterogén, és ennek a kényszerű együttélésnek a hatását mutatja, hogy noha a százados nem akar tudni a zsidó történetekről, mégis meghallgatja ezeket: Ráháb, a szajhák vezetője a katonák kérésére mesél esténként. A római istenek tiszteletére rendezett ünnepélyen önszántából vesz részt Eszter és a gyerekekre vigyázó öregasszony.

A háború befejezése egyben azt is jelenti, hogy elkezd visszaállni a rend, így a helyőrség mindennapjai szinte békésnek tűnnek azzal szemben, amikor a százados háborús emlékei kerülnek sorra. Azonban ez egy megváltozott rend,

ahogyan ezt az Engedi nevű faluban történtek jelzik, vagy akár a női szereplők felvett nevei; sem Eszter, sem Ráháb nem habozott lecserélni a nevét, amikor megváltoztak a körülményeik. A névváltás mindkét esetben felidézi a szereplőkben a vonatkozó eseményeket a zsidó hagyományból: Eszter kiállítását a zsidókért, és a zsidók által végrehajtott bosszút ellenségeiken – továbbá Ráháb tetteit Jerikó ostromakor, a zsidók megsegítéséért cserébe megkímélték az életét.

A *Helyőrség Maszadában* megrázó naturalizmussal ábrázolja a zsidók sorsát, a regény sikerült részeinek vélem a keresztrefeszítések ábrázolását, Rufus történetét Róma égéséről, és következményeiről, amit Eszternek mesél. Ebből is látszik, hogy a mese fontos szerepet kap a szövegben, azonban nem egyenműek a történetek. A háborús

események, vagy épp Jézus Krisztus alakjának felidézése mentes a mitizáló formuláktól, sőt a szöveg épp az ellenkezőjére törekszik. Rufus és Eszter kapcsolatában – amely véleményem szerint kilóg a regényből, és kissé vázlatos marad kettejük viszonya – szintén rendszeres elem a történetmondás, itt Rufusra hárul a feladat, hogy szórakoztassa Esztert. A római császári udvarról mesél, és ezekben a történetekben az uralkodók gyengeségeit kíméletlenül felfedi, viszont Agrippina megmarad a hatalmat mindenáron megszerző és birtokló asszonynak, ami egybevág a róla szóló szövegekkel. A zsidókról szóló történeteket mind Ráhábtól hallják a római katonák, azonban nem feltétlenül megtörtént eseményként értik azokat: Saul történetét a római katonák kísértettörténetként hallgatják meg, a százados pedig parabolaként olvassa a Ráháb által elmondott mesét.

Fel-feltűnik a szövegben a baljóslatú vándortörténet: több karakter emlegeti a saját gyermekét feltárló anya epizódját, amely talán valós, talán

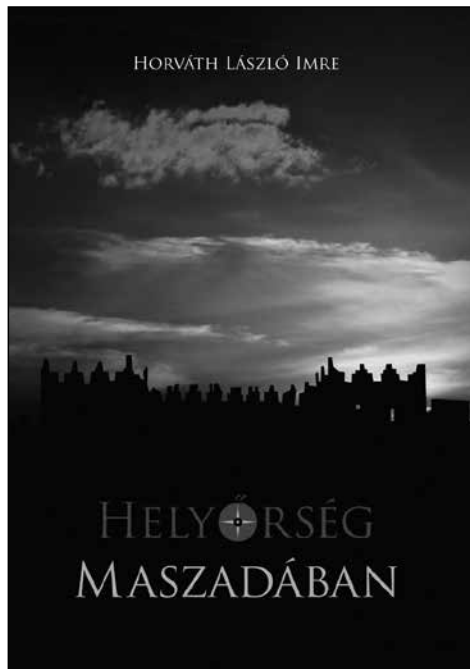
rémese. „Hallottak egy anyáról, aki saját gyerekeit sütötte és ette meg az ostrom alatt, látták az éhezéstől csontsovány holtakból emelt halmozatokat, és örömmel pusztították el a nagytemplomot és az egész várost minden épületével. (62)” A gyermekevítés tettét számos mitológiai történet alkalmazza. Az istenek generációi próbálták biztosítani a hatalmukat, azonban több esetben halandók találták fel isteneiknek gyermekek húsát, azért, hogy próbára tegyék mindenható voltukat. Az anyai kétségbeeséshez azonban Tereus és Procne története illeszkedik a legjobban: miután Tereus meggyalázza Procne hűgát, felesége bosszúból szolgálja fel fiukat; csatlakozva ezzel a tettel a bosszújukban még gyermeküket is feláldozó anyákhoz. A gyermekgyilkosság azonban nemcsak a görög-római mitológia sajátja, hiszen a zsidókkal kapcsolatban is megjelent a vád már az ókorban, hogy gyermekeket esznek.

Noha a *Helyőrség Maszadában* első fele a háború következményeire és az egyén és a hatalom viszonyára is sikerrel kérdez rá, a zárlatot elsiettetnek gondolom. A szöveg tragikumát elhozó fordulatra előfordul ugyan néhány elejtett célzás, azonban a fordulat szó szerint a semmiből kerül elő. Természetesen fennáll a lehetőség, hogy a kötet szerkezetét titokregényként értelmezzük, amelynek keretében a sok történet semmi másra nem szolgál, mint hogy elleplezze a legfontosabb, valóban jelentésszerű eseménysort, Ráháb és a Néma történetét. Továbbá itt érthető annak a jelentősége is, hogy Rufus szemszöge érvényesül az elbeszélésben: ami az ő figyelmén kívül esik, azt az olvasó sem tudja; ezáltal lehetséges, hogy az ártalmatlan, mesélő vén örömlányból hirtelen bosszúszomjas fúria lesz.

Ráháb utolsó, rettenetes meséje azonban súlytalan maradt számomra, annak ellenére, hogy a háború borzalmainak betetőzésekként is szolgálhat. A beszámoltó ugyan kételkedés nélkül fogadja el minden szereplőt, így a százados is valós elbeszélésnek értékeli, viszont a történetmondás közé beékelt apró elbeszélések sora egy történetté teszik a sok közül, igazságtartalma pedig szükségszerűen véleményes marad; egyben visszaigazolja azt a már a regény elején nyilvánvaló tény, hogy Ráháb, a vénasszony történeteivel tartja hatalmában a római katonákat, a Néma pedig testével. „Akiről nem tudunk semmit, csak annyit, hogy már most megőrjít a katonákat. A század harmada már együtt hált vele, Ráháb valamiért gondoskodik erről, ami szintén nem túl megnyugtató.” Ráháb és a Néma történetének pozíciója és hangsúlya megváltozik a kisregény végére, kettejük közül azonban elsősorban Némát vélem passzív, súlytalan szereplőnek, akiről mások beszélnek, ő maga legtöbbször jelen sincs.

A *Helyőrség Maszadában* erősségei közé tartozik, hogy érezhetően otthonosan kezeli a történelmi háttérrel, a szerző alaposan ismeri a korszakot, amelyben az események zajlanak. A nyelvi megformáltság azonban néhol megbicsaklik, helyenként nehéz kibogozni a hosszú, túlsúlyfolt mondatokat.

Összességében Horváth László Imre regénye felemás érzéseket hagyhat az olvasóban, elsősorban az egyenetlen cselekményvezetés miatt, viszont mégis megkapó szöveg tud lenni, annak köszönhetően, hogy szuggesztív képekben mutatja meg a háború sokrétű viszonyait és borzalmait.

Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2018.

▶ OLÁH ANDRÁS

Uram, a kezedet kerestem

Fecske Csaba Kiűzetés

Kesernyész felütésű születésnapi verssel indítja Fecske Csaba legújabb válogatott gyűjteményét. Az öniróniától sem mentes (30 évvel ezelőtti keletkezésű) szöveg első olvasatban a csalódottságot, a magányérzetet erősíti: „*az ember így negyven felé már belátja / erénye talán nincs is csak hibája / tudja megcsalta szerelme barátja / s egyedül van mint egy úszó jéghegy / többé nem lesz szállása szenvedélynek / szinte észre sem vette elmúlt az élet*” (Negyven felé). A záró szakasz azonban sok ponton finomít ezen a megközelítésen, s egy önmagával és helyzetével szembesülni szándékozó, a problémákat feltáró, és azokra megoldást kereső ember portréja vázolható fel, aki már „*elég tapasztalt s bölcs ahhoz hogy belássa / legjobb ha ami kincse volt azt kiássa / – hiszen csak az marad meg amit másnak ad*”.

A fájdalmas lemondás és a szelíd szomorúság diktálta ezeket a sorokat. Ahogy mindazon verseit, amelyek az élet mindennapos gyötrelmeiről és a szaporán múlt időről szólnak. A kötet írásai mintegy szintézisét és sűrítmenyét adják egy zaklatott életnek: „*... miféle út ez miféle út / folyton kicsúszik alólam*” – kérdezi egy pesszimistába hajló, bizonytalan pillanatban.

A betegséget és az abból fakadó megpróbáltatásokat az Istennel folytatott játszma sportszerűtlen epizódjaként írja le: „*ez övön aluli ütés volt / részéről Uram*” (Játszma). Állapotával szembesülve a beszélő számvetést készít. S amikor a „*tűzveszélyes vágyak*” foglyaként álmódott reményeit összeveti a sors könyörtelenségével, már beletörődő természetességgel fogadja el a ráért csapásokat: „*halni tanultam egész életemben*” (Az

ébredés nehézségei). De a legfájdalmasabb, leg-törékenyebb pillanatban sem adja fel: „*túl nehéz volt a kereszt elestem / ó Uram a kezedet kerestem*” – mondja ugyanezen vers másik gondolategységében. Mert az embernek kapaszkodókra van szüksége. S a legbiztosabb kapaszkodót a hit nyújtja. Súlyos állapotban, életveszélyben van („*az út végén egy angyal áll / hogy kövessem csak arra vár*”), de e ponton szembesülnie kell azzal, hogy még feladata van eme földi világban: „*volna még itt annyi minden / hát hogy mehetnék el innen*”.

A felismerés átszabja az életét, és e pillanattól nem hagyja nyugodni az „*ami lehetne még*” érzése. Nem véletlen, hogy egyik kötete címéül is e gondolatot választotta Fecske Csaba. Mert hiába tűnik úgy, hogy „*már nincs hely ahol / a fény boldogan elidőzhet*” (Láttam őt), s hiába „*felszakadó seb minden út*” (Skicc), a reményt az emberből kiölni nem lehet. A remény az éltető erő: „*ősz van nagyon de még nincs veszve / minden*” (Anyegin elkallódott levele).

Az élet-halál kérdésének filozófiai aspektusát vizsgálva keserű iróniával jegyzi meg: „*minden lehet ami van / és elpusztíthatatlan ami sose volt*” (Ami sose volt). Mindemellett a mulandóság „*kijátszásának*” vágya is motiválja a szerzőt, aki valamilyen módon jelet akar hagyni az utókor számára: „*hogyan is játszhatnám ki az időt / ezt az örökké hűtlen szeretőt*” – kérdezi, de mindjárt hozzá is teszi, hogy az embernek tudomásul kell vennie a megváltoztathatatlan ténnyt: „*az Isten fényűzése hát a lét / nekünk pedig robot szenvedés / és a nemlét ezen csupán a rés*” (Elmúlt).

A múlttal való hiteles szembenézést azonban veszélyezteti a tudatalattiban működő önvédelmi reflex („*az emlékezet nem törődik a ténnyel*”), épp ezért különösen fontos az a rövid beismerő megállapítás: „*elfogadtam ami adódott*”. Olyanféle embert mutat ez a mondat, aki kezdettől rábízta magát a Gondviselésre, és a ráért csapások elől sem próbált kitérni, hanem megbékélt a sorsával. Amíg élünk, az olyan „*mintha idő nem is volna*” – szögezi le. Más megközelítésben viszont „*nem az idő múlik*” – mi múlunk el. Fecske ezzel a köznapi evidenciával ábrázolja halandóságunkból fakadó kiszolgáltatottságunkat. Mert az idő nagyon is kézzelfogható, mérhető. Mértékegysége az emberi élet. („*...itt kéne maradni de nem tehetjük*” – sajdul fel a vers utolsó sorában a fájdalmas felismerés.)

Az ember azonban – természeténél fogva – kevésbé beletörődő. Lázasan keres, kutat, ám amikor „*a kíváncsiság leporolja a tényeket*”, mindig „*mást talál*”, mint amiben reménykedett, s ezért már „*minden kérdésben a félelem matát*” (Mindig más).

A szerző – aki egyik versében a mitológiai Endymionnal azonosítja magát – mintha csak most ébredne egy álmvilág bódulatából, s a valósággal szembesülve, az elégedetlenség sajgó érzése fut át rajta. Ráeszmél az elmulasztott, elszalasztott lehetőségek által támasztott fájó űrre, s hogy ami eddig történt, az csupán „*megesett*” vele – ő maga nem ment elébe sorsának, hagyta, hogy történjenek vele a dolgok: „*mint vízbe dobott kő a mélyben / lapultam voltam mintsem éltem*” – állapítja meg szomorú büntudattal. Marcangoló önvád kínozza a meg nem történtek miatt, s hogy a lét gyöngye láncszemeként kellett szembesülnie önmagával: „*vagyok kis rés törékeny üvegen / a világ sérülékenyebb velem*” (Endymion).

Ábrahám, Mózes, Dávid megidézésével a szakrális témákat feldolgozó szonettekben is a

jelenben bizonytalankodó ember kérdéseit, kétélyeit fogalmazza meg („*csak a kételkedő ember lehet szabad*” <Ábrahám>.) De az ember és az idő viszonyának kérdése ezekben az alkotásokban is központi szerepet kap: „*mi volt még egyszer megtörténhet-e*” (Mózes).

A fent leírtakból kiderül, hogy az idő mint lételméleti kategória fontos szerepet játszik Fecske költészetében. Több kötetének címében is utal az időre, valamint a végesség tudatával élő ember időhöz való viszonyára (Jelölni tűntömet, Ami lehetne még, Első életem, A visszalopott idő). Gyakran idéz régi eseményeket, azaz visszalopja magát a múltba – vagy a múltat csempészi át a jelenbe.

Ugyanilyen fontosak azok a versek is, amelyek a teremtés és a Teremtő által ránk osztott szerep értelmét kutatják. A lehetőséget. A feladatot. Ennek vannak vallásos-szakrális elemei, de összességében a versek mégis a jelenvaló lét és a mulandóság kérdéseit firtatják.

„*Aprópénzként gurulnak el a napok / utánuk kapok annyi élnivaló / lenne de kezemből minden kifolyik / a veszteséget számolni vagyok itt*” – állapítja meg a Szeptember című versében.

Az ember sérülékeny – és magát kiszolgáltatottnak érzi. Ezért gyakran mozdul a könnyebb ellenállás felé: leginkább a Teremtővel, a sorssal takarózik. Ugyanakkor reménykedik is: „*amint lesújt rád elvakít / és megtisztít a szenvedés / Isten arcát világítja / meg a semmi falán a rés // bár mindig csak bántottad őt / reméled fiául fogad / s mint puha meleg kabátot / adja majd rád halálot*” (Isten arcát).

Fecske nem behódoló típus, nem egyszer perlekedik is a Teremtővel, mindezt azonban nem a kételkedés, hanem az őszinteség jegyében teszi. Létét – némi iróniával – a teremtés hibájaként rajzolja meg („*Isten mint hibát elkövet*”). Kérdései azonban mindannyiunk kérdései: „*aki hívott mért hívott ide / ha végül magamra hagyott*”

Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2017.

Képzelt futás belső tájban

Nagy Zopán: Füzet

Füzet címmel jelent meg Nagy Zopán legújabb műve a MERSZ-könyvek sorozatban. Ha valaki, a feltételezett és remélt olvasó a cím láttán valami könnyű kézzel írt darabra számít, súlyosan téved, mert a *Füzet* minden, csak nem felhabosított szellemi termék. Mindazonáltal olvasásra bátran ajánlom bárkinek, mert, mondjuk, Baudelaire óta az irodalomkedvelők túlnyomó többsége nem arra készül, hogy egy alkotás befogadása, megértése föltétlen egyszerű lesz, nem szükséges hozzá beleérzés, vagy igény a művelődésre, szórakozásra.

A MERSZ egy klub is Budapesten, az „underground” és „avantgarde” művészek egyik találkahelye, ha ez a két jelző egyáltalán mond valamit 2018-ban. Hogy magukat sem veszik túlságosan komolyan, arra a neten talált önmeghatározó szófacsarás alapos eligazítás: „undorground”. Mindenesetre az alkotásból (szerencsére) még nem ábrándultak ki, könyvkiadói tevékenységük aktív, Nagy Zopán kötete a harmadik a sorban. (Az első *Triceps Semmikor*, a második *Kecskés Péter Fénypillérek* című munkája volt.)

A *Füzet* cím formai okból biztosan találó, mert a kiadvány pontosan hatvan oldalból áll. Anyagának műfaji meghatározásához némi segítséget nyújt az alcím: válogatott rajzolatok, írás-képek, melyek keletkezési ideje 1997 és 2007 közé tehető. S hogy a könyvet fellapozó szellemi kalandor mire számíthat, ha átlépi a befogadás küszöbét, arra nézvést eligazítást kaphat, amikor észleli, hogy a kiadáshoz a BadaDada Alapítványnak is volt köze.

A négy fejezetcím beszédes: *Insomnia – Melankólia – Hommage – Fragmentumok*. Ezeket elmélázva készülhetnénk enyhén vagy akár súlyosan depresszív textusra is, ám az nem ilyen: sokkal inkább szembetűnő a játékosság, a gondolatfutamok életteli pezsgése, logikus és illogikus gesztusok váltakozása. A szójáték szöveget szerkesztő elem lesz („károg egy kéreg”), a mondat-konstrukciók pedig elkezdik foglalkoztatni az agyat. Az alkotó és az alkotás titkáról egy-egy pillanatra föllebben a fátyol, mikor megtudjuk, hogy a szerző (kátrányfelhők számlálgatása helyett) portrékat és egészalakos felvételeket vetít fél-öntudatlan önmaga fölé. Itt mintha Hieronymus Bosch világa elevenedne meg XXI. századi körülmények között, de erdőszéli vagy falusi életkép helyébe korunk lepusztult vidéke vagy éppen nagyvárosa lép, s a középpontban a civilizáció betegségeitől szenvedő ember áll. Ebből kiutat egyelőre csak az új értelmet nyerő szavak mutatnak, a művészetet teremtő erő bizonyítása adhat okot némi biza-kodásra.

Bármilyen bizarr, de Nagy Zopánnál az élvehalást felválthatja a halva-élés, ám az ironia és a tragikum tehetséges elegyítése feledteti velünk a pesszimizmust. Olykor nem adja egyből magát a befogadandó mű jelentésrétegeinek megfektetése, felfejtése, kódolása, ám régi elvárás, hogy egyfelől „ne fogjon senki könnyelműen a húrok pengetéséhez”, másfelől olvasó is csak az legyen, aki elég időt és energiát képes szánni a művészet gyakran nem egyszerű nyelvének megértésére.

(Kérdés). Számtalan próbát kiállt, s veszteségeit méltánytalannak érzi: „*tán meghagyhattad volna kíncseim / mutogathattad volna hogy szeretsz engem / valóban hogy miként a testi kín / otthonra találj puszta szívemben*” (Jób éneke). Végül azonban beismeri: „*szenvedésem is hasznomra vált*”. Mert épp a szenvedés (a ráért súlyos betegség) tanította meg az alapvető bölcsességre: nincs semmi fontosabb, mint a szeretet. Az élet és halál mezsgyéjén egyensúlyozva, félig lebénulva, megfosztva mindattól, ami számára az életet jelentette, sem menekül valamiféle önsajnálathoz, hanem az életigenlő örömet keresi és találja meg: „*s a bőröm bőrdőnek susogta / mindazt amit a nyelv már képtelen / olyan jó hogy öledben pihenhet béna félkezem*” (Kerub).

Az elmúlás kérdése régtől foglalkoztatja a költőt. Egyetlen biztos pont van az életünkben: a halál. Földi jelenlétünk ekként nem más, mint versenyfutás az idővel, az egyetlen dimenzióval, amit talán sohasem érthetünk meg igazán. Csak azt tudjuk, hogy létünknek határokat szab. A költő betegsége, a gyógyulásért folytatott harca, később pedig szülei elvesztése szembesítették a végesség tényével, s neki már „*nem a test mulandósága fáj / bár az is az élőnek hogyne fájna / de a lélek végső és teljes halála / midőn minden kötelék mint pókfonal / szakad szét s az élő többé nem találja / nyomunkat...*” (A szögligeti temető).

Ahogy az életből, úgy Fecske Csaba költeményeiből sem hiányozhat a szerelem és az érzékiség. Szinte egy szerelmi önéletrajz bontakozik ki *A hús pogány éneke* címet viselő ciklus versei nyomán. Olykor sejtelmesen, máskor nagyon is elevenen – az együttlétek villoni pajkosságú leírásával színesítve –, a gyermek- és kamaszkori erotikus élményektől az érzékiség időskori megéléséig.

Az idő bizonytalanná, pontatlanná teszi az emlékeket. Így szövődne az álmok, ábrándok és a valóság kusza halmazából az Árnyas kertben szövegdarabjai. Az örömök és csalódások, a tévedések, elszalasztott lehetőségek, a mulasztás soha sem pótolható sóvár áhítata keveredik a gyermekkor tisztaságával.

A ciklus egyfajta rekviem is. A gyermeki lét elmúlása mellett a szeretett szülőföld pusztulásának kísértetét rajzolja meg szívszorítóan. A ki-semmizettség, az elárvulás fájdalma csendül ki a

ciklus verseiből. A mulasztás jóvátehetetlenül sajog, fojtogat: „*ülnék apámmal kint az udvaron / a kecskelábú asztal mellett (...)* és azt mondanám / amit még sohase mondtam *de ki kellett / volna mondani rég / mégse mondom mert már nincs kinek*” (Nincs kinek). Hatalmas teher ez, amitől szabadulni nem lehet.

A kötet befejező szakaszát képező újabb keletkezésű költemények a korábban felvázolt témák egyfajta összegzésének is tekinthetők, és egyúttal válaszok is az azokban megfogalmazott kérdésekre. Ugyanakkor pesszimistább a hangvétel, s erős csalódottság olvasható ki a sorokból: „*Istenem hát ez vagyok én / csupán egy folt a kirakat üvegén / kopott ősz hajamba belekap a szél / aki megszólít nem az én nyelvemen beszél*” (Az este közelít).

Az idő múltával egyre több ugyanis a veszteség. A múltba rendszeresen visszatekintő költő így az emlékek kiüresedése mellett a kiszámíthatóan szürkülő jövő képét festi meg: „*apánkat emlegeti mintha az én apám / az ő apja (is) lenne / odavágyik hozzá a mályi temetőbe / ahová úgy készül izgatottan / mint lánykorában moziba / ahogy járókeretével kicsoszog a szobából / mintha már egyenesen oda tartana / a kő alá a szeretett halotthoz / az egyetlenhez akivel még / igazán szót tud érteni*” (Az utolsó stáció).

A végesség tudatosulása felnagyítja a tévedéseket, a botlásokat, a ki nem került csapdákat is: „*ez a föld hamarosan elbocsát engem is / jaj visszaút nincsen csak út kacskaringós / gyötrelmes út melynek egy pontján szembesülsz / majd azzal mit kellett volna másképp*” (Dávid király könyörgése).

Elénk tett versei azt mutatják, hogy Fecske Csaba önmarcangoló, vívódó költő, aki szelíd ironiával kezeli saját kiszolgáltatottságát, védtelenségét, így nyújtva esélyt a szembenézés kibíratatlan fájdalomának méltósággal történő elviseléséhez.

Jó érzékkel válogatta össze és tematizálta korábbi írásait. Néhány esetben újragondolta, átigazította a szöveget. Volt, ahol kurtított az eredeti tartalom, máshol egy-egy szócserevel tette plasztikusabbá és feszebbé a mondanivalót. A leginkább szembetűnő azonban a formai egysegítés: immár minden költeményben mellőzi az írásjeleket és a nagy kezdőbetűket, ezzel is lehetőséget teremtve az olvasó számára a szövegek újraértelmezésére.

Zopán szellemi boszorkánykonyhájában mitológiai elemek keverednek hétköznapi rítusokkal, valami nagyon régi elegyedik modernitással, s az egész megfűszerezi magasztossá emelt polgárpukkasztással, csipetnyi punkkal. Ez tagadhatatlan érdekességet, érdességet, feszültséget ad a szövegnek, amely élvezhető, fogasztható. Hogy aztán ez az egész nevezhető-e avantgarde-nak, őszintén szólva fogalmam sincs, de műélvezőként (s nem kritikusként) eszem ágában sincs magamat sommás ítéletekre ragadtatni. Maga a szerző sem bonyolódik fölösleges önmeghatározási kísérletekbe, ami pozitív, és szerencsére nem veszi túlságosan komolyan sem magát. Író-olvasó találkozáson arra a kérdésre, miszerint egy értékelője véleménye alapján ő volna korunk utolsó magyar avantgarde művésze, röviden így felelt: „hülyeség”.

A görög-római mitológiai regéktől a keresztény kulturális hagyomány megidézéséig jutunk („királyok is futnak hárman”), miközben a kibontakozó mű szerencsére nem lesz eklektikus. A költő pedig belső tájban fut, amennyiben a futás és az alkotás folyamata között párhuzamot vonhatunk („futok, futok: belső tájban”). Igen, ez a belső tájban való élés-létezés a Nagy Zopán-féle művészet leglényege, annak megörökítése, lefestése, ábrázolása pedig maga az alkotás, a gesztus.

Nagy Zopánnak egyformán jól áll, ha keleti filozófiákban mélyed el, mint ihletforrásokban, vagy a magyar őstörténet vitatott passzusait emeli transzformált képekként műveibe. Ha már futás, egyúttal kirándulás is ez az irodalom az ösztönök legmélyére, a lélek bugyraiba. Befogadóként szívesen társulunk az utazáshoz, amely inkább intellektuális kaland, semmint (a túlzottan konzervatív ízlésük szerint) „botrányos”.

MERSZ-könyvek, Budapest, 2017

A képi anyag képzettársításokra készítően ellenpontoszza a szöveges tartalmat, olykor pedig éppen az összhang az, ami leköti a figyelmet. A kötetet Rőczei György tervezte és szerkesztette, aki szokatlan megoldásaival új dimenziókra nyitotta ki szemünket. A szerző a könyvbemutatón köszönetét fejezte ki neki

azért, mert szerencsés kézzel nyúlt a megmunkálendő materiához, versből prózát csinált, és megfordítva, s mindezt úgy, hogy közben tiszteletben tartotta az alkotó produktumát. Rőczei egy ponton attól sem riadt vissza, hogy nepáli nyelvre ültesse át a verset, s az egészet aztán mint képzőművészeti alkotást mutassa fel. „Minden VALAMI olyan itt, mintha csak egy középkori ajak sápadt szirmai közül hullna alá, szigorú és hideg porzóként”. Nagy Zopán úgy jut élménytől a kifejezésig, hogy közben a legközönségesebb lehetőségeket leltározza.

Az *Hommage* fejezet névsora csak első pillantásra meglepő, ám ha jól belegondolunk, rendben van, Zopán világa rokon velük, a hódolat és tisztelet pedig kijár nekik. József Attila-apokrifekben játszik a betűkkel, így lesz a címekben ars poetica helyett „atica epros” és „artos pecai”. A megfáradt ember a külvárosi éjben nem a múlt század húszas éveiből lép elő, hanem a mában. James Joyce-nak ír két lapulevet és egy anizxot, mialatt a végeken „Gyom” ismeretlen gátjainál csücsül.

Adódik a kérdés: lehet-e lokálpatrióta az, aki úgymond világpolgárnak akar látszani, s aki képzeletben és a valóságban is beutazza a Föld nevű bolygó minél nagyobb részét? A szerző nem morfondírozik ezen sokat, nála szerves egy a kettő, Dublintól Triesztig, Párizstól Gyomáig (szülőhelye) és Aradig bolyong, álmodik és ébred.

De mit keres Szentkuthy Miklós ezen a palettán? A barokkosan hömpölygő mondatok, az erotikus izzás és a (kulturális értelemben vett) viviszekció határáig elmenő önelemezés, önfeltárás felmutatja a lelki rokonságot – pontosabban talán azt, hogy Nagy Zopán számára ki az egyik meghatározó, nagy alkotó-előd. És az sem véletlen, hogy a másik szellemóriást, Weöres Sándort is gyakran emlegeti, idézi a művész. Direkten vagy áttételesen szóba kerül még Kurosza, Bergman, Buñuel, Tarr Béla, Tarkovszkij, és még sokan mások – helyben vagyunk.

A névsorból is kiderülhet, hogy a *Füzet* írója számára egyformán fontos a fotográfia és az irodalom, a képzőművészet és az írás, a költészet. Ő maga ezt így fogalmazta meg: „mintha több hang beszélne belőlem”. A fotóit például, melyeket egyébként asztrális látomások lenyomatainak tekint, először fejben hívja elő. Aktív kiállító, nyolc kötet szerzője, folyóiratokban rendszeresen publikál.

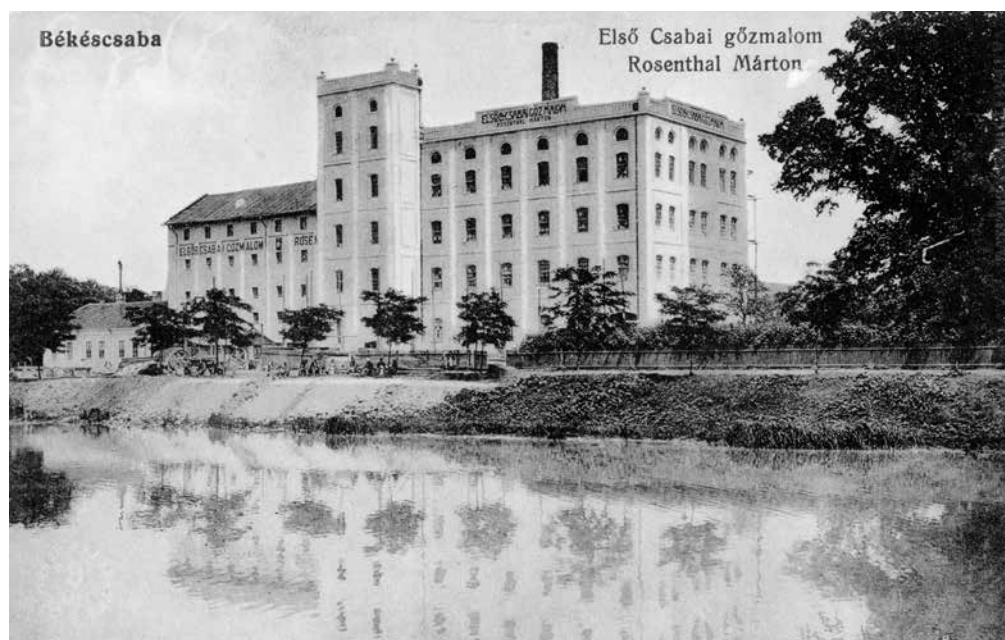
Nagy Zopán világa joggal keltheti fel érdeklődésünket, amíg a „szellem” ilyen és ehhez hasonlatos mondatokat diktál számára: „Lehet, hogy valamiféle isten van befalazva a végtelen beton kozmikus megfelelőjébe”.

A igazi csabai kolbász titka. Mi a titka az igazi csabainak? A szó szoros értelmében nincs titka, szigorúan megadott receptje, de nem is lehet, mert nem gyárban készül. A csabai kolbászt majd minden csabai háznál készítik, és ahogy mondani szokás, ahány ház, annyi szokás. Egy bizonyos, az igazi csabait csak paprika, só, kömény és fokhagyma ízesíti. A csabai kolbász paprikával való fűszerezése valószínűleg a napóleoni háborúig nyúlik vissza, mikor is a britek blokád alá vonták Európát, hogy megakadályozzák a kontinensen kívüli élelmiszerek és fűszerek behozatalát, így a borsot is. Ennek a borshiánynak a következtében a kolbászhoz használt borsot paprikával pótolták. A mai fogalmaink szerinti csabai kolbász a XIX. század végén alakult ki, ekkorra értek meg nagyobb mennyiségben való készítésének feltételei. Igazi virágkora az első világháború után következett el, amikor már külföldön is keresetté vált. Régen a csabaiak sem a vékony, sem a vastag csabait nem fogyasztották főételként, csupán étkezések után ették, ezért az a mondás járta: *Az igazi csabai a világ legfinomabb süteménye!* A képen Mazán László karikatúrájának részlete szerepel.

Egy különleges csabai ruha. A megyei, városi szolgálatban lévő hajdúk hivatal-szolgák, altisztek voltak, és csupán névrokonságban álltak az egykori szabad-paraszti hajdúkkal. Természetesen az itt látható díszes egyenruhát az 1920-as években használta Békéscsaba városának hajdúja. Kialakításában, a huszár hagyományok érvényesítésével, egyértelműen a magyaros jellegre törekedtek. A hajdú egyenruha fő darabjai: fehér szőrmével bélelt mente, atilla, szűk huszárnadrág, sarkantyús csizma és fehér forgós csákó. Az egyenruhát zsinóröv, díszes tarsoly és szablya egészítette ki. Több motívum látható, amelyek a viselőjét alkalmazó városra utalnak. Többek között a tarsolyon Békéscsaba címere figyelhető meg, míg a csákórózsán és a kardbojton BCs, vagyis a város nevének rövidítése olvasható. Az enteriorképen a Békéscsabai Jókai Színházban a Munkácsy Mihály Múzeum műtárgyaiból rendezett *10 csabai rejtély. Tárgyak, amelyek miatt megjegyezzük Békéscsaba nevét* című kiállítás szerepel, bal szélén a hajdú egyenruhával.

Malmok Békéscsabán. Békés megye az elmúlt évszázadokban a hazai gabonatermesztés és feldolgozás központja volt. Magyarországon ezen a tájon termett a legjobb minőségű búza, és itt működött a megye száraz- és szélmalmainak többsége. Az ipar és a gazdaság fejlődésével felépült a csabai Pain gőzmalom, a vidéki gőzmalmok sorában másodikként. Az emeletes épülettel rendelkező Pain malom 1853-ban készült el, azonban csak két évig működött. 1865-től állt és pusztult, és csak azután indult gyors fejlődésnek, hogy 1872-ben a gyulai származású Rosenthal Márton szappanos- és gyertyaöntő mester megvásárolta. A Rosenthal malomban tizenöt molnár irányításával, hétszáz lóerős teljesítménnyel két gőzgép működött. Az államosítás után az István malom cégnevét került a torony homlokzatára.

Egy csabai útja az államtitkársáig. Zsilinszky Mihály 1838-ban született szlovák eredetű, evangélikus vallású paraszt szülők gyermekeként. Csabán kezdte tanulmányait, később a megye számos településén és külföldi egyetemen tanult tovább, rövidesen politikai pályára lépett. 1881-től nyolc éven át Békéscsaba képviselője, utána Csongrád, majd Zólyom vármegye főispánja volt. A Békésvármegyei Régészeti és Művelődéstörténelmi Társulatnak egyik megalapítója volt, 1889-ben a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjává választották. Az 1867-ben készült fényképen feleségével, Haan Karolinával látható, aki a lelkész és történétíró, Haan Lajos lánya volt. Az apósával való közös munka eredményeként látott napvilágot 1877-ben a *Békés megyei oklevéltár* című gyűjtemény, amellyel a megye történetének feltárásához járultak hozzá. 1895-től a vallás- és közoktatásügyi államtitkári tisztséget töltötte be, a támogatásával épült fel az új Páduai Szent Antal Plébániatemplom (1910) és a Közművelődési Háza (1914). Sokat fáradt a csabai iskolák fejlesztéséért is.

Csabagyöngye, gazdálkodás, búza. Békéscsaba nagyki-terjedésű határának javarésze kiváló minőségű termő-talaj volt. „Szántóföldeink vannak a csabai határban Geren-dási, Sopronyi, Kerekgyházi és Mező Megyei pusztákon. Ezeknek kétharmad része jó, és mind tiszta búzának, mind egyiből illetnek megtermésére alkalmas”. A gazdák a gabonát kezdetben saját szükségletre, majd a vasút kiépülése után már eladásra is termelték. A szőlő termesztése fokoza-tosan megjelent és elterjedt a csabaiak körében is, sőt a XIX. század közepén már többen foglalkoztak szőlőne-mesítéssel. Az egyik legismertebb nemesítőnek számított a Haan Antal festményén szereplő Stark Adolf, akinek a muskotályos zamatú hibrid csemegeszőlőt, a Csabagyön-gyét köszönhetjük. Ez a világ legkorábbi érésű szőlőfaj-tája, július 20-a körül már szüretelhetjük.

Az előző számunk tartalmából

Csillag Tamás, Hartay Csaba, Grecsó Krisztián, Oláh András, Péter Erika, Simek Valéria, Turczi István, Tóth László versei

Biró Zsombor Aurél, Abafáy-Deák Csillag, Vári Attila, Márton László prózája

Falusi Márton és Pécsi Györgyi tanulmányai Nagy Gáspár költészetéről

Zalán Tibor, „tűnődései” Gaál József foltjai, árnyai között

Beretvás Gábor aXII. Deszka Fesztiválról

Kritikák Tompa Andrea, Sayfo Omar, Tóth Krisztina, Balla Zsófia, Hegedűs Gyöngyi, Turczi István kötetéről és A mittelszolipszizmus terei. Tőzsér Árpád életműve (poszt)modern kontextusban című kötetről

Bárka

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Békéscsabai Jókai Színház

Felelős kiadó: Seregi Zoltán igazgató. Szerkesztőség: 5600 Békéscsaba, Andrássy út 1–3.

Telefon: 66/519-558, Fax: 66/519-560, E-mail: barkaszerk@barkaonline.hu; Internet: <http://www.barkaonline.hu>

Szerkesztőségi fogadóórák: hétfőn 14.00–16.00 óráig.

A lapot tervezte: Lonovics László

Alapította: Cs. Tóth János (a Tevan Kiadó igazgatója) és Kántor Zsolt (főszerkesztő) 1993-ban

HU ISSN 1217 3053

Nyomdai kivitelezés: Kolorprint Kft., Békéscsaba

Megrendelhető a szerkesztőségben. Előfizetési díj: 1 évre 3000 Ft.

Terjeszti a LAPKER Zrt.

Kéziratokat nem őrzünk meg, de minden, felbélyegzett válaszborítékkal ellátott küldeményt megválaszolunk.